Dv 2455

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0002-6
DFG

UNIVERSITÄTS- [illegible]
DÜSSELDORF
V 2607

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0003-2
DFG

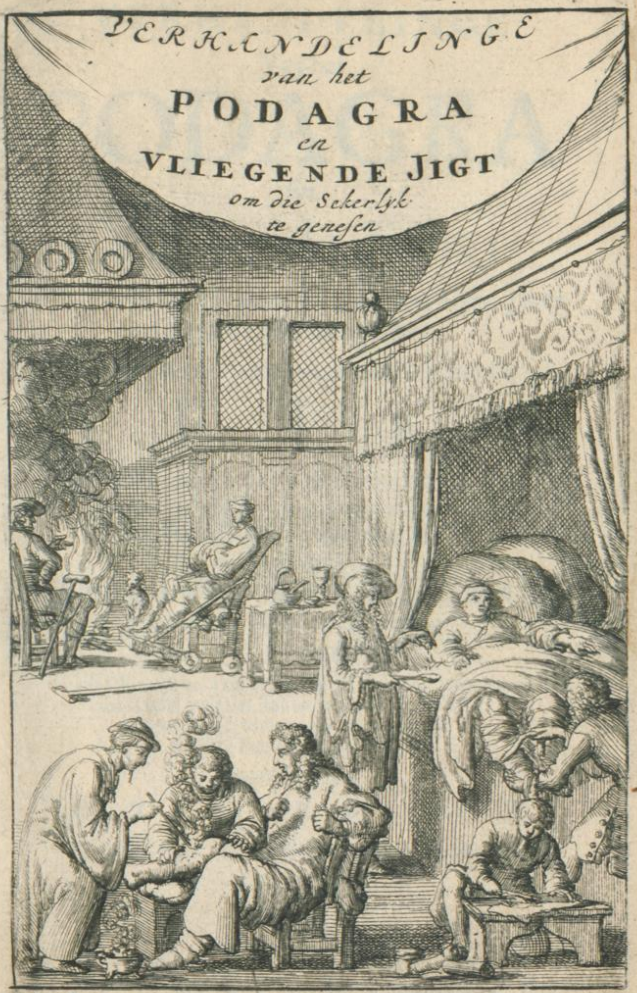

TAMSTERDAM By Jan ten Hoorn 1684

VERHANDELINGE
Van het
PODAGRA
En
Vliegende Jicht;

Waar in des zelfs ware oorzaak en zekere genezingen werden voorgestelt.

Als ook een korte beschrijvinge van de krachten des

MELKS,

Toonende dat des zelfs voedsel, zoo voor gesonde als ongesonde, (voornamelijk in het PODAGRA) zeer dienstig is.

DOOR

STEPHANUS BLANKAART,
Phar. en Med. Doctor tot Amsterdam.

ITEM

De Chineese en Japanse wijse om door het branden van MOXA en het steken met een GOUDE NAALD, alle ziekten en voornamelijk het PODAGRA te genesen.

Door den Heer

W. TEN RHYNE
Med. Doct. &c. op Batavia in Oost-Indien.

Tot AMSTERDAM.

By JAN ten HOORN, Boekverkooper, tegen over 't oude Heere Logement. 1684.

TOE-EIGENING

En aanbieding van mijn Dienst aan alle Persoonen die het

PODAGRA

En VLIEGENDE JICHT

Onderworpen zijn.

MYNE HEEREN.

't IS van ouds af de gewoonte, dat die eenig Boek in 't licht geeft, 't zelve ymand van vriendschap oft goede bekende kome op te offeren, maar dewijl ik veele vrienden en bekenden heb, die onder desen droevigen Euvel zuchten, zoo is 't dat ik 't et niemand in 't byzonder, maar aan alle in het gemeen, ('t welk een yder zich moet toepassen, als of 't aan hem zelfs geschiede) kome toe te eigenen.

Wetende te voren dat ik de ganschе wereld een dienst konde doen, van haar een ziekte voor te stellen op gronden, die soo naakt en zoo klaar sijn als

de zonne; die onder het jok van onwetenheid der vorige Eeuwen zoo lange in de duisterheit is benevelt geweest. Ik weet dat vele blyde zullen sijn haar uit het gevolg van een grondige en ware kennisse, de rechte en zekere genesinge voor te stellen, want het en is niet genoeg een Boek te schryven en zulx uit andere boeken van woord tot woord te brengen, gelijk men wel de gewoonte pleeg te hebben; neen, men moet wat nieuws en beters ter baan brengen, als onse voorgangers gedaan hebben, of anders doet men vergeefsen arbeid en men werd niet een stroo-breed wyzer.

Ik stel dan *Myne Heeren* U Ed. wat nieuws voor, dat klaarder en beter geschreven is, als noch oit voor desen: 't zal dan nu vergeefs zijn 't geen *Juvenalis* zegt *Sat.* 13.

— *Pauper Locupletem optare Podagram*
Ne dubitet Ladas ——————

Hy wil seggen dat de arme (die seldender dese plaag onderworpen waren

als

als de ryke) dit euvel de ryke luiden toe dachten, wanneer sy uit nijd haar wat quaads toewensten: en zeker 't is een vloek die ik myn vyanden niet toe wensche, want de pyne is ongeduldig en swaar.

Om dan alle het verwyten en belagchen voor te komen, so stel ik de Heeren middelen voor (die voor een groot gedeelte in dit werk voorgestelt zijn, en voor een gedeelte by my in 't besonder verswyg en bewaar, want de konsten moeten niet te gemeen gemaakt werden,

Arcana, Publicata, Vilescunt)

Uit welke men sekere genesinge te wachten heeft, voor die gene, namelijk, welke in 't werk stellen, dat geene 't welk ik haar gebiede, anders is 't onmogelijk, en de Moriaan gewassen: en beter my niet gebruikt.

Ik heb van gelyken ook niet alleen de oorsaken en genesinge van het *Podagra* klaar voorgestelt, maar ook die van de *Vliegende Jicht*, welke van het *Podagra*

maar in graden verscheelt. Hier heb ik mede sekere genesingen aangewesen, en ook eenige voor my in 't besonder gehouden. Zoo dat ik niet alleen mijn dienst presenteer en aanbiede aan alle dese Lyders, maar ik offer haar zelfs dit werk op, dewijl het niemand beter toe komt, als die 'er dagelijks aan gelegen is.

Ten derden heb ik 'er by gevoegt 't geen den Heer *Sachs á Lewenheimb* van de genesinge door Melk heeft geschreven. Alwaar hy toond dat 'er verscheide van dese kwaal door het Melk-drinken sijn genesen geworden.

Ten laatsten schrijf ik op wat wyze de Melk het aldergesondste voedsel is, dat men nuttigen kan, 't welk ik met grondige redenen bewyse, en voorts toon, dat dese drank niet alleen voor alle siekten, maar voornamelijk in het *Podagra* zeer dienstig is.

Ik verzeker U Ed. dan, Mijn Heeren, dat 'er niemand voor my het herte heeft gehad om soo asseurant van de verborgentheden deser ziekte te schryven,

ven, en der zelver geneſinge ſo naakt en klaar te toonen, als ik U Ed. jegenwoordig vertoone.

Noch ſijn ons in handen gekomen de Schriften van den deftigen en nauw-door-ſnuffelenden *W. Ten Rhyne* Doctor &c. op *Batavia*, de welke ik als een rariteit, omtrent het Branden der *Moxa* en het ſteken met de Goude Naald, achter mijn werk heb gevoegt, 't welk de Chineſen en de Japoneſen in alle ziekten ſeer gelukkiglijk gebruiken, in welke nieuwe geneſingen ontdekt werden.

Leeft dan dit en herleeft het, en alles neerſtig beoogt hebbende, ſoo ben en blijf ik in deſe kwalen als ook in andere U Ed. nood-hulp en toeverlaat, zijnde altijd uwer ootmoedige en gedienſtige

Vriend

S. BLANKAART,
N. F. Med. Doct.

Amſterdam M. DC.
LXXXIV. 1. Januarii.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0018-7
DFG

Op de

TYTEL-PLAAT.

Beschout dees ware beeltenis
Wat in dit Tytel-plaatjen is;
Hier ziet gy afgesneden staan,
Wat u dees bladen wijsen aan,
Het beeld wel yets dat, 't leven raakt,
Maar 't boek het beste leven maakt.
Gy LEZER *zet u snelle voet,*
Naar 't Oosten, *niet met zulk een spoed.*
Die tot de Heelkonst hebt u lust,
Hier werd met brand een brand gebluscht.
De scherpzinnige Meester SNEES,
Die heelt het lyden van een Pees,
Met MOXA, *dat is 't rechte kruid,*
Welk door zyn brand de Jicht jaagt uyt.
Dit is de les van HIPOCRAAT,
Als dit of dat u niet en baat,
Zoo neemt het Vuur, *of scherpe* Staal,
Daar helpt gy meê de quaatste quaal;
Gelijk daar is het Flerecijn,
Schoon het ontstaat van Bier, *of* Wijn,
Of dat den Doctor *by het bed,*
Is met het zelfde sop beset.
Dat geeft de beste ervarenis,
Van die eerst in dat lijden is.

Den

Den armen Lijder *leit en ſteent,*
Doch werd van niemand niet beweent,
Schoon dat men hem maakt blij gezint.
Gelijk een Rol-ſtoel *voor een kind,*
De Meeſter *draagt zijn krukken na:*
Een anders ſmert is hem geen ſcha.
De Theé-pot *ziet hy wel eens aan,*
Maar't Wijn-glas *ſtaat hem 't beſte aan.*
Wie is daar doch in't groote Rond,
Die 't Roemertjen niet bied den mond?
Een Keiſer, Koning, Prins, *of* Vorſt,
Die heerſchen voor den Rijnſchen dorſt:
Een Paap, Bagijn, *hoe zwart gekapt,*
Die 't natje niet in't rokjen lapt.
Jan rap, Kees lap, Trijn ſlordebel,
Die gieten ('t ſlokken 't) in haar vel.
Is Bedel-brok *vier duiten rijk,*
Dat, hy van honger dor bezwijk,
Zo is 't oortjen bollen, voor zyn pijn,
De reſt voor 't Borreltjen *moet zyn.*
O! klare Vocht, *O!* Rijnſche Wijn,
Men acht om u geen Flerecijn.
Wilt gy nu LEZER *hebben gonſt,*
Hier in dit Boek, ſteekt in de Konſt,
Waar in zy, veilig ende dra
Geneeſt, het Vorſt'lijk Podagra.

Op

Op de

VERHANDELINGE

Van het

PODAGRA,

Door de Heer

STEPHANUS BLANKARDUS

Der Med. Doct. Ontleed.

KOm *Podagreuſen* kom aanſtappen
Vereer Heer-*Blankaart* met gezank.
Wil vrolijk in u handen klappen,
En ſeg hem, en zijn veder dank
Voor dat hy u komt naakt te toonen
Waar dat u droeve qualen woonen.

Dat niet alleen: maar gaat beſchrijven
De mid'len tot u heil, en nut,
Om by gezontheit eens te blijven.
Daar by, in pijn ſtrekt hy u ſtut.
Gelukkig land waar Wijze woonen,
En dat aan alleman vertoonen.

Wat helpe ſchatten diep begraven,
Zoo die nooit komen aan de dag?
Waar blijft de oude eeuw haar ſlaven
Indien de menſch aankleeft het ag?

Het

Het bouwèrk op door ſlechte ſtijlen
Gegrond, zal na zijn val haaſt ylen.

Doorzoekers van de Konſt, wilt ploegen
In *Blankarts* werken, vroeg en laat:
Gy zult u daar in vergenoegen,
En weten voor veel qualen raat.
De duiſterheid die is verdreven
Na hy zyn pen heeft bot gegeven.

ADRIAAN PARSANT.

Amſterdam den
2. Nov. 1683.

Den

Den BOEK-VERKOOPER Tot den LESER.

Waarde LESER.

ALsoo onse gedachten lange zijn geweest een Tractaatjen te doen schryven handelende van de genesinge van het *Podagra* en *Vliegende Jicht*, dewijl ik van verscheide daar toe was aangemaant, echter niemand vindende die daar eenige lust toe had, dewijl de stoffe swaar en moeyelijk valt: onderwylen gebeurden het dat den Heer Docter *Blankaart* my selfs diergelyken Tractaat aanbood, hebbende 't selve reeds gereed leggen, soo leiden wy het terstond op de pers, en dewijl het selve wat te klein was, heeft daar zekere brief, aangaande de krachten der Melk in het *Podagra* en andere ziekten, daar by doen drukken, als ook de Chineesse

Den Boekverkoper tot den LESER.

neesse en Japanse wyze om door de *Moxa* en de Goude Naald alle ziekten volkomen te genesen. Zoo dat we sulx tot een behoorlijk Tractaatjen hebben doen aanwassen.

Vorders waarde Lesers, alle die dan van desen Euvel aangetast werden, kan ik geen boek beter recommanderen, als 'tgene wy U Ed. jegenwoordig ter handen stellen, zoekt dan U Ed. voordeel uit dese schriften en't verdere soulaas by den Heer BLANKAART.

Vaart wel,

Blyve altijd U Ed. *dienst verplichte Vriend*

J. Ten HOORN.

Amsterdam 1684.
1. Januarii.

VERHANDELINGE

Van het

PODAGRA

Oft

FLERECYN,

In welke getoont werd een maniere om die zekerlijk te konnen geneſen.

I. Hooft-stuk.

Het Podagra *wierd by ouds ongeneeſlijk gehouden. Van de zekere geneſinge in't* Podagra. *Verſcheide benamingen die onnut zijn. De Chinezen weten van die ziekte niet. Oudheid. Is by de ouden zo ſeer niet bekent geweeſt. Verſtrekt nu voor een eer.*

HEt ſpreek-woord is van ouds bekend met een Medicijn voor te werpen dat het *Podagra* ongeneeſlijk zoude zijn, 't welk eerſt dien vermaarden Poëet *Ovidius* ons heeft verweten, wanneer hy zegt

Tollere nodosam nescit medicina Podagram.

En zekerlijk hy heeft te zijnen tijde geen ongelijk gehad, want niemand van de Ouden heeft oyt geweten, waar in de rechte oorzaak bestond, welke niet geweten zijnde, zy by gevolg mede in de genesinge onkundig moesten wesen. En hier om brengt dien geleerden *Lucianus* een ganssche Comedie al spottende wegens dit voet-euvel ter baan, alwaar de Medicijns gedwongen werden tegens de Goddinne *Podagra* uit te roepen, dat hare Medicijnen niets konnen uitrichten. Ziet den zelven in het tweede Deel in 't Nederduits *pagina* 681. zekerlijk het is de Toneel-speelders toe te geven dat ze hier hare Comedien mede vercieren, want na zoo veel verloop van eeuwen is 'er noch niets gedaan, om deze ziekten tot de wortel uit te roeyen. Duizenden van Boeken zijn daar over geschreven en gevreven, zoo veel papiers beklat en tijds verloren, zonder een stroo breet voort te gaan. Ik acht het dan mijn plicht te wezen, het licht op den kandelaar te zetten, en die niet onder een kooren-mate te laten verschuilen: op dat ik niet alleen een troost mogt zijn en soelaas, maar selfs een zekere en klare genesinge aanwijze om het *Voet-euvel* oft *Podagra* zekerlijk te konnen genezen.

II.

Dit euvel noemt men in 't generaal *Arthritis*

tis als oft men zeggen wilde Leeden- oft Gewricht-ziekte, om dat het zich altijd in de gewrichten vertoond en daarom mede van de Latijnen *Articularis morbus* genoemd, welke namen in hare talen niet te verwerpen zijn; by ons werden zy de *Jicht* en *Gicht* genoemt, als ook het *Flerecijn* en *Artijk*. Doch na de verscheide plaatsen hebben zy het noch verscheide namen gegeven van *Podagra*, *Voet-vang*, *Voet-ziekte*, *Voet-euvel*, *Pootjes* en zo voorts, wanneer die ziekte de voeten trefte. In de knijen komende hiet men ze *Gonagra* oft *Knije-euvel*. In de handen en knokels *Chiragra* oft *Hand-euvel*. In de heupen, *Ischias* oft Heupe-gicht en heupen-pijn, *Sciatica* &c. In 't gewricht des kakebeens, *Siagonagra*. In de hals *Trachelagra*. In de wervelbeenens-gewrichten *Rachisagra*. In de schouder-gewrigten *Omagra*. In de sleutel-beenen *Kleisagra*. In de elleboog *Pechyagra* en zoo voorts na de verscheide deelen hebben de Ouden dat verscheide namen gegeven, 't welke zy alle met eene beslechten konden. Maar het schijnt dat de oudheid met de veelheid van Griekse namen de konst heeft zoeken te benevelen en de lerende haar herssenen te verduisteren, daar het alles niet dan een ziekte in de gewrichten is, en met eene naam *Arthritis* oft *Articularis morbus* kon afgelegt werden. Sommige hieten se *rijke luiden ziekte* om dat ze, die de rinse wijn

betalen konnen, veeltijds aantreft, want die wijn is hier te lande zeer duur.

III.

Hippocrates is van gevoelen dat de besnedene met dese ziekte niet overvallen wierden: maar het schijnt dat met'er tijd de gulsigheid en de lekkernyen de menschen zoo verre verrukt heeft, dat niet alleen de besnedene, maar ook de kinderen en de vrouwen, dat ten tijde van *Hippocrates* zoodanig niet schijnt geweest te zijn, ook daar mede werden aangetast. Daarom werd de *Podagra* met recht gezegt dochter te zijn van *Bacchus* en *Venus*, om dat ze dikwils uit te veel wijn drinken en venus-spul geboren werd. Daarom zijn der jonge kinderen zeldender met dese ziekte geplaagt, want zy verswelgen zich zoo licht niet als die ouder jaren hebben: maar is 't dat se van zulke ouders geboren zijn, kan het gebeuren dat se in hare jonge jaren daar mede aangetast werden, 't welk ons de volgende exempelen leeren.

IV.

Simon Schultzius verhaalt dat 'er in *Borussia* verscheide kinderen met desen euvel aangetast werden. 1675 in November kwam by my een Boerinne, welke by my om raad kwam voor haar zoontjen van 12. jaren, hebbende het Fle-

Flerecijn aan handen en voeten met contracturen, de welke ik sweetmiddelen uit vlier, dat de boere triakel is, met eenige andere gemengt, als ook eenige *Paregorica*, voorschreef, zijnde na de winterse zonnestand de pijnen wat vermindert. Maar een weinig daar na zijn noch twee kinderen zoo ik mein van die zelve vrouw, die noch heel jong waren, met de zelfde kwalen overvallen. Doch de pijn was lijdelijker, en sijn na het sweten daar van bevrijd geworden.

V.

In 't selfde jaar is het vier jaarig dochtertjen in Januarius en Februarius van *Johan Schulffen* zeer hart metdese euvel aangetast, zoo in de opperste als in de onderste leden, en alhoewel dat 'er zoo uiterlijke als innerlijke middelen gebruikt waren, zijnde geen kosten gespaart, echter was alles te vergeefs; want het dochtertjen van pijne en krachten zeer uitmergelende, met een contractie heeft het leven in de dood verandert.

VI.

Dit zelfde jaar 1676. in Januarius tot in Maart, wierd een Juffertjen *Elizabeth Binnerin* oud 16. jaar of daar ontrent zoo ik onthouden heb, eerst met een vliegende Jicht, maar

daar na wierd die aan handen en voeten knoopachtig, welkers vader en moeder noyt van die ziekte geweten hadden. Doch deſe is nu geſont van die ziekte, daar ze anders onpaſſelijk leefde.

VII.

In *China* weet men van geen *Podagra* noch Graveel, 't welk alleen het drinken van de Theé toegeſchreven werd, waar van wy hier na onderzoek zullen doen. *Plinius* meinde dat het te zijnen tijde tot Romen een nieuwe kwaal was, want anders zoude zy, meinde hy, wel een Latijnſche naam gekregen hebben. Het blijkt echter genoegſaam dat deze ziekte ſeer oud is uit de ſchriften van *Hippocrates*, dewijl hy daar zoo dikwils gewag van maakt, maar het is juiſt niet te gelooven dat de zelve zoo ſeer in zwang is geweeſt als nu ter tijd, daar het nu een eer is, deſe ziekte te hebben, ja men daar zelfs Boekjes van de *Lof van het Podagra* af ſchrijft gelijk *Cardanus* gedaan heeft.

II. Hooft-stuk.

Onderzoek van verſcheide bepalingen. Die van Riverius *wederleit, als ook van* Fernelius, Guido, Laurentius &c. *De voornaamſte teikenen in het* Podagra.

I.

EEr wy ons verder tot ons werk inlaten, moeten wy eens zommige definitien en bepalingen onderzoeken en zien hoe de Autheuren van malkanderen verſchelen. Want zeer veel oude opinien ingekropen ſijn, die heden voor geen goede munt paſſeren.

II.

Riverius welke een kort begrijp heeft van de ganſche oudheid, bepaalt de zelve aldus: *De Flerecijn*, zegt hy, *is een pijne der gewrigten, nu en dan komende, van een invloed der vochten ontſtaande.*

III.

Deſe ziekte nu zegt hy is een pijne, 't welk ik niet en kan toeſtaan, want de ziekte is geen pijn, maar alleen een uitwerkſel oft effect der ziekte die de ziele begrijpt van de moeijelijkheid die in het deel is. Want pijne te hebben

beſtaat in een gedachte, en gedachten te hebben of te denken, is iets dat het ligchaam niet aan en gaat, maar alleen de ziel.

Ook ontſtaat deſe ziekte zoo ſeer niet door een invloed als door een verſtoppinge, want als alles in ons ligchaam ordentelijk ſal toegaan, moeten de vochten altijd in die deelen loopen, en weder uitloopen: maar hier is een verſtoppinge gelijk in alle andere ziekten, waar van wy terſtont breeder zullen ſpreken. Dat dit kwaat nu en dan wederom komt is waar, dog meeſt in't voorjaar en najaar. Gelijk dat mede in de Jigt geſchied, gelijk hier na geſien ſal werden.

IV.

Fernelius, die om zijn ſchoon Latijn waardig is een anderen *Cicero* geroemt te werden, zegt dat ze is *een pyne der gewrichten, zomtijds weder komende.* Of ze nu een pyne is, blijkt uit het voorverhaalde van niet, maar dat 'er een moeyelykheid in de gewrichten is, dat is zeker, 't welk zelfs de ganſche bende der Podagriſten moeten toeſtaan.

V.

Guido heeft mede al zoo ſlechten definitie: want, zegt hy, de *Flerecijn is een pijn der gewrichten, die een vloeying, welke daar in viel, veroorzaakte.* Dat'er een pijn is, daar aan twijfel ik geenſins, maar deſe is in de ziel en niet in het lid,

lid, gelijk gezegt is. En zoo die man de grond van de Circulatie des bloeds wel hadde verstaan, dat zommige uit de oudheid poogen te bewyzen, zou dien Heer eerder van een verstoppinge dan van een vloeyinge gesproken hebben. Want zoo lange de vochten daar door vloeyden, was het lid gezond en niet ziek, noch de ziel gevoelde daar geen pijne van. Dat 'er nu mede een vloeyinge zoude zyn behalven den omloop des bloeds, kan ik niet gelooven, want hier na zal ik zonneklaar bewijzen, dat 'er geen vloed is, maar een verdikkinge der vogten. *Hippocrates*, *Galenus* en *Paulus Ægineta* bepalen de zelve door een *Phlegmone* oft ontsteekinge, het welk de waarheid is, want de vochten zyn in dat deel waarlyk aan het broeyen en heet werden, gelyk het hooy dat al te nat op een geoppert is, en ligtelijk niet alleen heet en werd, maar ook in vlamme uitberst.

VI.

Andreas Laurentius geeft wederom een andere bepalinge: want *de Flerecyn*, zegt hy, is een *pynelijk gezwel der gewrichten, oorspronkelijk van een nedervloeyinge der vochten en een zwakheid van dat deel.* Dat 'er nu een gezwel is, dat staat vast, en 't blijkt by 't gezicht: maar de pijnelykheid is als gezegt is mede in de ziel, zoo dat alleen de moeyelijkheid en de convulsien die dan in het deel geschied, onze ziel een

gedachte geeft, dat zulks in dat of dat deel is, 't welk wy pyne noemen. Het deel nu is juist van zijn zelven niet zwak, zoo het niet door de vochten die dikwils goor zyn, gehakt en gekerft wierd, en door des zelfs verdikkinge verstopt geraakt, waar door het zijn werk niet en kon doen, gelijk het in de gezonde behoord.

VII.

Alle andere gevoelens doorsnuffelt hebbende, 't is mede tijd, dat ik my kome te uiten, zoo zeg ik, *De Flerecijn is dan een verstoptheid ontrent een, twee of meer gewrigten te gelijk, waar by men pijn, geswel, roodigheid, kalkachtige steentjes en andere toevallen meer, op zekere oft onzekere tyden gewaar werd.*

VIII.

Dit is, dunkt my, een van de naaste bepaalingen, die men zoude konnen hebben. Want het moet een verstoptheid wezen, indien het waar is, dat de gezondheid af hangt van een behoorlijken omloop der sappen en des bloeds, dat uit duizende experimenten genoegsaam bewaarheid is; wat zoude hier dan anders zoodanigen gezwel konnen maken, als dat het vogt elders door een verdikkinge stil staa en door sijn behoorlijke pijpjes niet konnende door passeren, een verstoppinge baard.

IX.

Dat deze kwaal in de gewrichten is ontrent dee-

deelen die ons groote pijnelijkheid konnen geven, daar in komen de meeste autheuren over een, want deze kwaal werd aan het eind van de gewrichten, in de peesachtige en vliesachtige deelen gevonden, dat is in die geene welke ligtelijk konnen convulsien oft trekkingen krijgen, welker groote beweginge ons in de ziel een pijne, als gezegt is, doen gewaar werden.

Ook stemmen de Schrijvers hier in te zamen, dat deze kwaal zomtijds aan een lid is, en zomwijl aan meerder te gelijk, want hy is dikwils maar aan een lid in 't particulier, of aan veele leeden in 't algemein. Want ze kan in een of in beyde handen sijn; als ook in de handen en de voeten te gelijk.

X.

De pijn die de Podagristen gewaar werden, meinen zy altijd op eene plaats geduurig te gevoelen, want daar is noch een andere, die ze *Arthritis vaga* noemen, welkers pijnen of kort dueren, of van d' eene plaats in de andere schijnen te vertrekken, zoo dat die moeyelijkheid niet op eene plaats vast blijft, en dit noemen onze Nederlanders de *Vliegende ſicht*. Waar van hier na sal verhandelt worden.

't Gebeurd ook dat dit gezwel rood is, met een scherpe brandende pijn; en somtijds wederom zeer bleik gelijk als een *OEdema*, met weinig hitte en kleine pijn.

XI.

XI.

Ook zal den eenen veel langer van den overval vry zijn als den anderen, want zommige zijn by na daar geduerig aan vaſt: andere hebben het wederom ſelden, en hare kwaal geduerd menigmaals niet lange. Eenige zijn na de *Paroxyſmus* fris, andere konnen nauwlijk gaan of haar vingers buigen.

XII.

In verouderde Podagriſten groeyen tuſſchen de gewrichten dikwils kalkachtigheden, welke of van zelver doorgaan, of binnen blijven, 't en ſy dat ze door konſt geopent werden. De ſtoffe die daar in beſlooten is, verſcheelt dikwils zeer veel van malkanderen: want d' eene reis is die hard, en d' andere reis vloeybaar, ſijnde of ſteenachtig en licht breekend, of gijpsachtig gelijk kalk, ſelden is die of graeuw of geel, geditilleert heeft die kalk veel vlug zout, gelijk we hier na zullen zien.

XIII.

Hier by vervoegd zich gemeenlijk een koorsjen, die echter gemeenlijk niet zwaar is, eerſt met een kleine koude en grillinge over het gantſche ligchaam, en daar na met een verdraagelijke hitte, doch in d' eene meer dan in d' andere. Hier by vervoegd ſich mede een geduerige

duerige dorst. Den apetijd oft lust tot eten is dikwils mede niet groot. Deze koors is grooter of kleinder na dat 'er veel of weinig verstoppingen zijn.

XIV.

Tegens het aankomen van deze kwaal is gemeenlijk de pis klaar en helder, even als in het Graveel en Colijk; maar als de koors wat vermeerdert, is de pis veel rooder, en een weinig stinkende. Somtyds is de pis wat dik en geelachtig.

XV.

De pols is gemeenlijk snelder en rasser, en hoe de koors grooter is, en de pijn felder, hoe de pols zomwijls meerder verwakkert. Wanneer de koors een weinig vermindert, is de pols ook wat trager, maar verheffende, snelder.

Dit zijn zoo de voornaamste teikenen die ik gemeenlijk in het *Podagra* heb gewaar geworden, en om nu niet altijd op dit punt te blyven, soo laaten wy eens *bezichtigen wat deelen* eigentlijk beledigt werden in dit *Podagra*.

III. Hoofd-

III. Hooft-stuk.

Wat deelen en wat plaatsen in dese ziekte eigentlijk beledigd werden. Bewijs dat de Peesen en daar na de andere deelen lijden. Waarom die ziekte meer aan handen en voeten komt als aan andere deelen: nut van het bloed.

I.

VOor eerst zullen wy onderzoeken welke deelen in deze euvel beledigd werden, en dan zullen wy tot de sappen en andere dingen over treden, om klaar te toonen wat eigentlyk dese ziekte is: welke wel verstaan zynde volgt daar uit klaarlijk, dat de genezinge t' eenemaal mogelyk is.

II.

Uit de groote pijne blijkt het genoegzaam, dat het de beenen zelfs niet en zijn, want die alleen beledigd zynde, doen ons geen pijn gevoelen, 't welk ik dikwils waargenomen heb in die gene welke haar arm of been gebroken hadden, ter wereld in 't beledigde been geen pyn gewaar wierden. Wat vind men dan anders ontrent deze gewrichten als been-vliezen, peesen, banden en zenuwen? deze gevoeld men

men zeer pijnelyk, wanneer se beledigt werden. Doch het been-vlies *Periosteum* gezegt, kan het juist niet zyn, om dat het midden van het been daar zoo wel mede bekleed werd, als de einden, en echter in 't midden onbeledigt blyft: zoo het been-vlies nu de onbemiddelde plaats was, zou noodzakelyk het midden zoo wel lyden, als gezegt is, dan de einden. Jk wil echter niet loogchenen, dat dit been-vlies mede niet door gemeenschap met de andere deelen beledigt werd, want het is zeker dat wanneer de andere gevoelige deelen beledigt werden, ook het been-vlies mede door gemeenschap lijd. Zoo dat by gevolg het been-vlies het onbemiddelde subject niet en moet zyn dezer ziekte.

III.

Dat ook de ligamenten oft been-banden souden zyn het subject dezer ziekte, is mede niet te gelooven, vermits alle aandoeningen van kwetsingen oft andere beledigingen in die been-banden, ons zulken grooten pyne niet doen gewaar werden. Jk en kan echter niet loochenen dat se mede gelyk de been-vliezen niet en zouden konnen beschadigt werden, want dat is zeker. Men ziet het zelden gebeuren dat als myn buurmans huis verbrand het myne onbeledigt bleef: en dat zulks in deze ziekte geschied daar is geensins aan te twijfelen, want

pesen

peſen, banden, vlieſen, beenen &c. werden wech gegeten; maer ik onderzoek alleen welken het eerſte ſubject mochte wezen, daar deze ziekte eerſt zyn herberg neemt, en zijn tragedie ſpeelt.

IV.

Men zoude noch konnen onderzoeken of niet de kraak-beenen of de beenen zelfs het immediate ſubject dezer ziekte mochten zyn? ik antwoorde dat deze noch veel minder, als de ligamenten de voorname zetel-plaats voor de goddinne 't *Podagra* kan wezen, vermits die, zoo men *Lucianus* mag gelooven, zeer wreed en onbarmhertig is, zoo dat ze hare tortuur op veel edelder deelen te werk ſtelt als deze ongevoelige oft dof-gevoelige leden. Want die deelen daar de zenuw-vogten in loopen, in welke de ziel ſijn perſonagie ſpeelt, doen ons de grootſten pijn gewaar werden.

V.

't En konnen dan ook de muſculen of ſpieren niet zyn, welkers belediginge ons minder pyne geven, als die der Podagriſten; ten anderen ſo daar eenige verſtoppingen in de ſpieren komt, werd het mede een gezwel, maar dat gezwel komt lichter tot etter, dat in het *Podagra* zeer zeldzaam is, alwaar de ſtoffe eerder in *Tophos* oft kalk-builen verandert.

Wat

VI.

Wat sal ik dan aldernaast voor een deel uitkiesen, die ik kan achten dat de voornaamste stoot uitstaat? my dunkt dat ik hier met reden de pesen moet stellen, die zeer gevoelig sijn, en ten anderen in de einden van de beenen ingeplant werden; want ze bestaan uit beweeglyke senuw-draden van de senuwen te samen gevlogten: en wijl nu de been-vliesen ontrent dese pesen te gelijk met de beenen met elkanderen vereenigt sijn, soo werden die deelen mede grotelijks aangedaan en de pyne werd dan dus te grooter.

VII.

Dat nu dese pesen beledigt werden, blijkt genoegsaam uit de Podagristen selfs, want na datse eenige malen dese ziekte hebben gehad, beginnen hare gewrichten stijf te werden, om dat 'er door dese verscheide reisen veel veseltjes dier pesen, daar de beweginge grootelijks van afhangt, gelijk als ontstukken gebroken sijn. Derhalven soo het beledigde deel een ander was, zou dese beweginge ten eersten soo stram niet gaan: maar men mocht zeggen, dat d'oorsaak van strammigheid eenige kalk was, die dese pijpjes verstopte, en dat daarom de beweginge soo ras niet en konde geschieden? ik sta dit wel toe, maar dat en smijt niet om verre, dat de beledigde deelen geen pesen souden sijn:

ten anderen mein ik niet dat 'er in 't begin soo zeer een kalkachtige stoffe is, als wel eenige taaye nablijfzels, die dese pesen allenxkens doen dikker werden en by gevolg strammer zijn: en dat 'er mede verscheide veseltjes afgebroken sijn, mein ik dat ook zeker is: hierom zijn mede die luiden welken in haar jonkheid veel arbeids en moeyelijkheden gedaan hebben, dikmaal soo stijf als een deur, datse zich nau welijks konnen bewegen.

VIII.

Dat de pesen de beledigde deelen sijn, blijkt mede uit de inplantingen, diese gemeen in de handen, knyen, voeten, heupe &c. aan de einden der beenen doen. Maar sal men vragen waarom dese quaal meest aan de handen en voeten komen, en soo zeer niet aan andere inplantingen van pesen? ik antwoorde, dat dese euvel aan alle inplantingen van pesen komt, gelijk als in de wervel-beenen, hooft-spieren, schouders &c. maar dat het aan de handen en voeten meerder komt, is om dat die deelen soo groote spieren niet en hebben, en by gevolg minder bloed en warmten, welk bloed d' oorzaak was dat de pesen meerder verwarmt wierden, en dat by gevolg, de vochten die daar in zijn, vloeybaarder, dunder en beweeglyker gehouden wierden: dit dan nu ontbrekende aan de pesen van de hand of voeten, kan het

lichtelijk

lichtelijk gebeuren dat die ſappen in de peſen, lichtelyker komen te ſtremmen, als in die andere, zeg ik, die meerder warmte van het bloed kregen. Want ik achte dat de warmte van het bloed meeſt gemaakt is, om onſe vochten, die licht door de koude ſtremmen, te verwarmen en vloeybaar te houden. Ten anderen lyden de handen en de voeten de meeſte koude.

IX.

Wanneer men de leden, die met het Flerecijn beſet zijn, poogt te bewegen ſullen zy louter den beweger ſeer doen. Het welke mede een onfeilbaar teiken is, dat de peſen meer dan andere deelen met die ſondigende ſtoffe bezet zijn. Zoo dat ik uit deſe en gene vaſtelijk beſluit, dat de peſen het inmediatelyke ſubject deſer ziekte ſijn.

IV. HOOFT-STUK.

Welke de naaſte oorzaak van deſe kwaal is. De beledigde deelen zijn de peſen. De naaſte oorzaak is geen beſondere vloeyinge; noch effervescentie van zenuw-ſap en bloed te ſamen: noch uit het Pancreas. *De ware oorzaak is het ſenuw-ſap. Redenen daar van.*

I.

TOt noch toe onderzocht hebbende welke het beledigde deel is, en de peſen daar toe de beſte en bequaamſte oordeelende, moeten wy eens de naaſte oorzaak uit den put der onwetenheid ophalen: want hier in legt de ganſche knoop, en geen Schryver mijns wetens, heeft tot noch toe daar yets van gezegt of geſchreven, 't welk ik klaar konde bevatten.

II.

De ouden hebben altijd een vloeyinge voor de naaſte oorzaak gehad, welke ſy meinden dat in dat deel bleven ſitten, en het zelve beledigden: maar dewijl ik geen andere vloeyinge kenne als den omloop der vochten, ſoo is't dat ik of de oude niet verſtaan, of deſen omloop moeſt een verdichtſel zijn, die echter niemand, welke eenige experimenten in de ontleed-kunde gedaan heeft, loochenen ſal: want de ſaak is klaar door het ſpeuten, klap-vlieſen, bindingen en diergelyke, dat het bloed geduurig uit de ſlagaders van het hert in alle de deelen loopt, en door de aders in het herte wederom draait; die curieus is hier meer van te weten leſe mijn Inſtitutie, alwaar ik klaar genoeg van den omloop des bloeds en andere vochten geſchreven heb. Dit dan vaſt geſtelt zijnde, loochen ik volkomentlijk ſoodanigen vloeyinge 't ſy van het

het hooft oft elders van daan, gelijk ze seggen, ten ware zy hadden willen zeggen, dat den omloop der vochten en sappen, 't sy onder wat naam sy gaan, na dat deel voort vlietende, door sijn dikte daar was blyven staan, dan soude ik het veel beter konnen vatten, wat dat sy hadden gemeent: en, hebben sy dit soo verborgen gehouden, soo hebben zy schelmachtig gedaan, dat se hare discipulen niet beter leerden, maar het naaste is te geloven dat se het niet geweten hebben, en dat de oudheid in de genees-kunde is kinds geweest, ziende alleenig droomen, daar de jongeren in dese eeuw gezichten zien, dat is, zy sien nu door haar verstand alles als een klaar gesicht dat zich voor de oogen vertoont, daar de oude noch in een diepen slaap waren droomende, en niets en dachten dan het geene seer confuis en verwart was.

III.

Zoo nu dese stoffe van het hooft af vloeyden, volgens sommiger gevoelen, welk souden de wegen zijn, door welke die stoffe neder quam, ten konnen de aderen niet zijn welke van de deelen hare vochten na het herte toe voeren: noch ook de slag-aderen, die het bloed na het hooft brengen en niet van het hooft na de deelen toe: ten zijn ook geen water-vaten, welke gelijk de aderen het vogt uit de delen weg brengen. Zoo moesten het dan de senuwen

zijn, die van het rugge-merg komen, welkers vocht verdikt zijnde, ook dat van de herſenen verdikt moet zijn, waar door tegens den aanval, de zieken met een moeyelijkheid in het hooft geplaagt ſijn, by welke komt dofheid, ſlaperigheid, draaying des hoofts en diergelyke. Ook hebben ſe wel laſt in de wervel-beenen van den hals, en weinig daar na in de ſchouders, en eindelijk in de leden van handen of voeten of beide te gelijk. Dit zijn alle blyken dat het ſenuw-vocht beledigt is, maar juiſt niet dat het door ſonderlinge wegen uit de herſenen in die deelen komt. Want de ſenuwen, ſoo het daar door kwam, dat ſeer waarſchynelijk is, bewyſen noch niet dat dit vogt inmediatelijk van de herſenen af komt, 't welk niet geſchieden kan, wijl de arm-ſenuwen uit het merg van den hals, en de been-ſenuwen uit het lendenmerg komen.

IV.

Den vermaarden *Franc. Sylvius de le boe*, is van gevoelen dat de oorſaak in de klier-ſappen is te vinden, en voornamelijk, zegt hy, in het *Pancreas*. Deſe meininge komt my ſeker wat vreemt voor, want de klieren, die *Sylvius* meint, zijn van deſe leden en gewrichten verre genoeg afgelegen, en behalven dat, konnen de vochten die door de pijpjes van de klieren paſſeren, geenſins door de pijpjes van de peſen gaan: om dat de pijpjes van de pezen veel

veel fijnder van weeffel zyn, als die der klieren; soo dat de deeltjes welke door de groote pijpen der klieren gaan, geensins door de fijndere van de pesen passeren, even gelyk een kaats-bal niet en kan door een gaatjen daar een knikker doorloopt, 't welk geschied om dat de figuur van de bal geen proportie heeft met de grootte van het gat van de knikker, alsoo zeg ik gaat het mede met de deeltjes der vochten in ons lighaam.

V.

Genomen nu dat ik al blindeling toestond, dat de klier-sappen daar oorsaak van waren, wat voor wegen soude men my dan toonen, door welke dat Podagreus vocht tot in de pesen liep? deze wegen zyn daar ook niet te vinden, zoo is dan de stellinge vals en onwaarachtig.

VI.

De klier-sappen werden in heel andere wegen uitgelooft als na de pesen: want het *succus pancreaticus* ontlooft zich in de darmen uit, en werd door de veranderinge met de spijs gantsch veranderd. De klieren van de borst hebben een melk of gijl, die of door de tepel na buiten, of door water-vaten na het bloed wederom gaat. De speekzel-klieren van de mond en kaken ontladen zich in de mond. Soo dat ik geensins kan zien, hoe dat deze klier-sappen oorsaak van het *Podagra* konnen zyn. VII.

VII.

Dit sta ik wel toe, dat wanneer in het *Podagra* onse vochten vergaren, mede de klier-sappen, soo van het *Pancreas* als andere klieren bedorven werden en dikwils seer versuurt zijn, maar dat is geen vastigheid, om te zeggen, dat die klier-vochten het *Podagra* zouden maken.

VIII.

Ook kan hier de gal niet pecceren, vermids dat een vocht in de gal-blaas is, welke nooit door sijn overvloed sondigt gelijk sommige sich hebben ingebeeld, 't welk ik in een ander werk hebbe afgelegt, maar de gal kan wel te dik, te scherp, te zuur &c. wesen, en alsoo deugt de zelve niet, maar de gal is nooit geen oorzaak van *Podagra*, om dat de deeltjes van de gal, niet geproportioneert zijn om in de pijpjes van de pesen te gaan, gelijk gezegt.

IX.

Dien voor deftigen Engelsen *Thomas Willis* heeft mede een andere meininge in welke hy van andere verscheelt, namelijk dat 'er twee oorzaken zijn die tot dit effect voort te brengen noodsakelijk zijn, namelijk het bloed en het senuw-vocht te gelijk. Meinende dat de voedinge moet af hangen van het bloed en senuw-vocht gelijk, en dat die twee zijn als man en vrouw,

vrouw, gevende de eene de stoffe en d'andere de vruchtbaarheid: en dit gevoelen heeft my mede al lange verleid gehad, 't welk uit mijn vorige schriften blijkt, maar de zaak wat nauwer beschouwende, zie ik daar nu geen waarheid in.

X.

Want het bloed voor soo veel het bloed is, vloeid in de pesen noch ontrent de gewrichten in soo grooten menigte niet, en soo het aldaar in groote menigte vloeide, soude die kwaal eerder door des zelfs warmte verdreven werden: ten anderen geschieden zulke by-een-komsten niet van het senuw-vocht en het bloed, om met malkanderen te effervescren. Ten derden is het senuw-vocht nooit soo scherp dat het sulken effervescentie kan maken terwijl het in zijn vloeyen is. Ten vierden, voedt het bloed, voor soo veel het bloed is, geensins, want het is voor eerst te grof en te dik, en ten anderen zijn de pijpjes te fijn om des zelfs vocht te konnen doorlaten, soo dat 'er een vry fijnder vocht tot het voeden vereischt werd.

XI.

Wat sal ik dan nu voor een oorzaak stellen, soo alle de vorige niet en deugen? wat my aangaat, ik wil mijn gedachten daar geern over uiten, en meine dat de selve niet anders is dan

een verstoppinge der verdikte zenuw-vogten in de einden der pesen, welke na vertoef van tijd in de pezen komt te broeyen, pijn, hitte, gezwel en meer andere toevallen te maken.

XII.

Ik hebbe elders geleert, dat onse gesontheid meest afhangt van een behoorlijken omloop der sappen, onder welke ook het zenuw-vocht is, welke ordentelyke loop soo lange sy geduurt zyn wy gezond en welvarende, maar so wanneer die vochten verdikken, maken zy na hare verscheide verdikkinge ook in dese of gene pijpen daar se niet konnen doorvloeyen, een verstoppinge en by gevolg een ziekte, van welke het *Podagra* een is: zoo het nu gebeurd, heb ik gezegt, dat den omloop der sappen soo vertraagt, dat ze aan het stilstaan is, sterven wy: zoo dese vast-stellinge dan waar is, gelyk zy waar is, moet dan volgen dat alle ziekten der sappen verstoppingen zyn: dit zy dan met weinig woorden genoeg bewesen, dat het gezwel in de Flerecijn, by gevolg mede een verstoppinge moet zyn.

XIII.

Maar nu staat'er verder te ondersoeken waarom ik dit juist een zenuw-vocht mein te zyn, en niet een ander, als bloed, jeu-vochten en diergelijke: dit mein ik leeren wy uit de toevallen, want,

want, gelijk gezegt is, hebben de Podagristen voor de aankomste zwaarhoofdigheid, draeyingen, dofheid en diergelijke meer, die na de hals in de senuwen van de armen na de handen toe gaan, of lager komende na de voeten zakken. Indien dan in het hoofd en rugge-graat sulke vochten uit het bloed niet en wierden afgeleid, sekerlyk zy souden niet na de deelen afzakken: ten anderen, gevoelen het de zieken allenxkens nederdalen, en allenxkens in de voorschreve ledematen oft pesen komende, sijn treur-spelen verrichten.

XIV.

Maar hoe kan het zyn zal ymand vragen dat een verdikt vocht uit het merg na de einden van die deelen kan vlieten, want dat verdikt is, is stijf en taay? Ik antwoord, dat zoo lange het in de grootste pijpjes der zenuwen, noch sulken verdikkinge niet en heeft, of het kan allenxkens noch van het achterste geduirig aanvlietende zenuw-vocht, na de einden der zenuwen in de pesen ingeperst werden, en dewijl de zenuwen aan haar begin grooter gaatjes hebben als aan haar einde, gebeurd het ook dat deze stoffe aan de einden in de engere pijpjes vast blijst sitten en een verstoppinge maakt.

XV.

Ten anderen, zoo deze stoffe geen zenuw-

sap

ſap was, moeſten deſe geſwellen dikmaals tot veretteringe komen, dat nochtans in het Flerecijn, zelden of nooit gebeurt: want indien ſe geen ſenuw-ſappen ſijn, ſouden zy uit gijldeeltjes moeten beſtaan, welke ſtil ſtaande broeyen, vergaren en een etter uit-leveren, 't welk in de zenuw-vochten zo niet en gebeurt, om dat'er in de zenuw-vochten zoo veel keerdeeltjes niet en zijn als in de gijl- oft jeu-ſappen.

XVI.

De naaſte oorzaak ſijnde dan een verſtoppinge van een verdikt ſenuw-vogt,'t welk naakt en klaar getoont is, zullen wy eens over treden tot de uiterlyke oorſaaken welke deze vochten en ſappen doen verdikken, als daar is de rinſche wijn en al wat zuur is, koude, Venus &c.

V. Hooft-stuk.

Wat de rinſche wijnen doen om het Podagra *voort te brengen. Hoe daar door de ſappen verdikken en verſtoppinge maken, waarom niet alle pijpen gelijk verſtoppen en alleen maar de pijpen der peſen. Hoe ze over-erft. Hoe ze komt van allerlei zuur, koude, Venus &c.*

Klaar-

I.

KLaarlijk afgelegt hebbende welke de naaſte oorzaak deſer ziekte is, ſullen wy noch verder gaan en zien welke de uiterlyke oorzaaken zijn, en op wat wyſe die de naaſte oorzake oft verdikkinge de ſappen kan voortbrengen, en hoe dat die juiſt deſe euvel konnen voortbrengē.

II.

Onder deze werd de *rinſche Wijn* de voornaamſte gerekend, en daarom is die ziekte *rijke-luiden-ziekte* genoemt, om dat die wijn niet dan van rijke luiden hier te lande gedronken werd, daar blauw jan zich met bier oft water dikwils moet belyden, en by gevolg ſoo veel nood niet en heeft om deſe ziekte te krygen: en zekerlijk wanneer wy de rinſche wijn beſchouwen, zoo doet zy daar vry wat veel toe. Want het zijn gemeenlijk wijnen die wel de tong ſtrelen en de neus een liefelyke reuk geven, maar dewijl ſe zoo rijp niet en zijn als de franſe en andere wijnen, zoo hebben zy meerder ſuurigheid by zich, want alle onrype vruchten, voornamelijk de druiven zijn wrang oft zuur, maar ryper geworden zijnde, werd het zuur beter van zijn oliachtige takjes omringt, en is by gevolg zoo zuur noch zoo ſtekende niet, maar milder en liefelyker ſoet, want het zuur in de armtjes van de olie zijnde, kan onſe tonge even zoo veel ſnyden, als een mes

dat

dat in de scheede steekt: zoo dan deze rijpigheid daar niet by komt, dat is, dat het suur niet van de oliachtige takjes omringt en omwonden werd, gebeurd het dat se aan beide kanten snijdende, seer steken, hakken en kerven: wat kan in ons ligchaam hier anders uit ontstaan, als een fixatie van het *Alcali* oft vlugge zout, waar van de meeste vloeybaarheid der sappen en onse gezondheid afhangt: want de experientie leert ons dat men uit gesont bloed, geen of weinig suir moet halē, maar in tegendeel uit ongezond bloed, werd door de fixatie die het suur dede, veel suurs gehaalt. En, 't is een yder bekend dat alle de deelen van de dieren vol van vlug zout zyn, voornamelyk die vlugge sappen die men dierige geesten oft by ons senuw-sap noemt. Zoo dan de dieren uit zoo veel vlug zout bestaan, gelyk zulks uit ervaringe bekend is, moet dan ook volgen dat alleen suur bekwaam is om het vlugge zout onses ligchaams vast te maken: want ik hebbe in myn Institutie gezegt dat het *Alcali* ofte vlug zout onses bloeds en sappen vol gaatjes is, item dat het suur als scherpe punten sijn, welke in het *Alcali* blijven steken, om welke de oliachtige takjes slingerende het eene deeltjen met het andere verknoopt ende vast maakt: het eene deeltjen nu met het andere zoo verbonden zynde, is oorzaak dat het *Alcali* ofte zout, door de subtijle materie niet lijnrecht

recht in de sappen kan bewogen worden, maar het eene deeltjen gehecht zijnde aan het andere, is mede oorzaak dat de beweginge van de subtijle materie het *Alcali* soo krachtig niet bewegen kan, als doe elk Alcali-deeltjen op sig selven stond; maar nu met andere verknogt zijnde, werd het *Alcali*, door een meerder persinge der hemels-bolletjes, swaarder en by gevolg trager om te bewegen: onse vochten dan van dit zuur en *Alcali* opgevult zijnde, wat kan die anders te weeg brengen als een gansche tragere vloed, die dan om de mindere beweginge en de grooter perzinge verdikt.

III.

Hoe nu dit *Alcali* en het zuur in ons lighaam verwart, ziet daar van in onse Institutie de *achste Figuur* alwaar *a. a. a.* Alcali-deeltjes zijn, *b. b. b.* zuure deeltjes. *c. c.* een takachtig olydeeltjen. *o. o. o. o.* zijn water-deeltjes, die het *Alcali* omslingeren. *e, e. e. e.* zijn de tusschen ruimten die met subtyle materie vervult zijn.

IV.

Dit dan nu waar zijnde dat het *Alcali* op die wyse vaster oft liever swaarder gemaakt werd, door aanhang van andere deelen, even als een turf-draager veel swaarder op de schaal sal wegen wanneer hy een mand turf op zijn schouders heeft, als wanneer hy geenen heeft, alsoo,

seg

seg ik, is het *Alcali* door aanhang van andere deeltjes mede swaarder gemaakt, waar door gezegt is dat de vochten verdikken. Dit nu soo zijnde, wat kan dat nu ons ligchaam anders dan verstoppingen baren: want het vocht dat te voren dun was, kan gemakkelijk door zijn fijne vaatjes passeren, maar verdikt zijnde door dese vreemde nasleep, kan dat verdikte vocht door die fijndere pijpjes niet passeren, vermids die pijpjes soodanig gemaakt zijn, datse wel een breed begin hebben, maar dat allenxkens verengt, even als de arterien oft slag-aders, aan het herte een breed begin hebben, en allenxkens in kleinder en tengerder vaatjes verengen, ziet de eerste Figuur in mijn Institutie, alwaar A. D. veel grooter is, als het door de engte van A. C. tot N. kan passeren, of het vat zoude gansch verstoppen. Alsoo gaat het dan met dit verdikte vocht, 't welk van een breete tot een engte komende aldaar blijft zitten, en van het voorste vocht noch dieper en verder ingepropt werdende, werd de verstoppinge noch grooter gemaakt.

V.

Maar zal iemand vragen, soo de Flerecijn van een verdikt vocht komt af te hangen, waarom geschied die verstoppinge juist in de pesen en niet in klieren, spieren en andere ledematen des ligchaams, daar zoo wel sappen door passeren

ren als door dese pesen? hier antwoord ik op dat het ganssche bloed soodanig niet verdikt is, dat het alle deelen pypen en buisen kan verstoppen, want indien het bloed in zijn geheel soodanig verdikt was sou het geensins konnen omloopen, om dat alle pypen terstond zouden verstopt geraken, en by gevolg het ligchaam dood zijn, soo dat 'er maar zommige deeltjes in het bloed soo zeer verdikt en in haar loop vertraagt werden, welke door wydere pypen wel konnende passeren, geensins door dese engere geheelelyk konnen doordringen, zoo dat na de verscheidene proportie van verdikkinge onse pijpjes mede verstopt geraken, die juist sulke deeltjes niet konnen laten doorglibberen en voort-persen.

VI.

Een ander vraagt my wederom waarom sommige die nooit wijn drinken met dese ziekte overvallen werden? dit kan geschieden om verscheidene oorsaken: *Ten eersten*, dat de ouders dikwils die kwalen hebben gehad: de moeder nu swanger zijnde, dacht dikwils op die kwaal, soo dat in de selve die veseltjes op die eigenste wyze byna geschud werden als in de zieke, die ze hoorde kermen: die veselen nu welke in de moeder soodanig geschud wierden, wierden ook in het kind op d' eigenste wyze geboren, waar door de vochten soodanige wyte krygen

in die pijpjes, datse op d' eigenste maniere mede vloeyen als in de moeder, maar dewijle dese veselen in de moeder te hard waren om door die groote vloed der geesten verwijd te konnen werden, laten zy geen voetstappen na: maar in tegendeel in het kind alle veselen noch tenger en als een verdikte slijm zijnde, wierden lichtelijk door die grootere geest-vloeyinge verwijd: deze voetstappen nu na de geboorte blyvende, en de sappen allenxkens op d' eigenste wyze verdikkende, 't welk door verscheide oorzaken kan komen, krygen die kinderen d' eigenste voet-euvel, die de ouders hadden, 't welk men overge-erfde noemt. Siet wat ik verder in mijn Instítutie daar van gesproken heb.

VII.

Ten tweeden, kan het gebeuren dat iemand welke veel zuur bier drinkt, of zuure wei gebruikt, even als van de rinsche wijn gezegt is; soodanig hare sappen verdikken, dat se mede in de eigenste ziekte vervallen: want het zuur van de rinsche wijn doet zulx niet alleen, maar alle zuur, 't zy waar van dat die gemaakt is, want zuur is zuur, en het verscheelt nergens anders in, als dat het andere deeltjes by zich heeft, waar door de zuuren schijnen te veranderen: derhalven kan een boer zoo wel dese ziekte krygen als een Edelman, voornamelijk als hy wat weinig werkt: want die werkt, verwasemt

wasemt veel van dit vergiftig zuur, en jaagt het zoo doende uit zijn ligchaam, daar een ander die niet en werkt, minder verwasemt, en by gevolg meer zuur by zich behoud, wiens bloed en vochten mede dikker moeten zijn, en dese verstoppingen lyden: daarom is een Edelman dese ziekte mede meerder onderhavig als een boer oft werk-man: want het is de Edellieden genoeg datse op haar renten leven, studeren, gezelschappen frequenteren en diergelyke, 't welk een werk-man niet wel wachten kan, welke door geduurig werken zijn sappen in een goede vloeybaarheid houd, want het bewegen van de spieren is oorsaak dat het bloed geduurig voort geperst en in een goede ader gehouden werd, zoo dat het niet licht kan komen stil te staan en te vertragen.

VIII.

Tachenius verhaalt in zijn *Hippocrates Chymicus* dat 'er tot Roomen 1656, de pest aldaar woedende, een Medicijn was, die tot conservatie voor de pest een groote menigte van *Spiritus Sulphuris* gebruikte, en in de Jicht oft Flerecijn verviel, welke door de Alcalische vlugge souten uit dieren genesen is. Dese historie is seker waardig om daar op te letten, want hier door werd getoond, dat dese ziekte juist niet van de rinsche wijn is herkomstig, maar selfs ook van ander zuur.

IX.

Ten derden, is de koude mede zeer bekwaam om zulke en diergelyke kwalen voort te brengen, dewijl de koude niet anders is dan een mindere beweginge der subtyle materie des hemels, soo moet 'er dan een grooter perzinge volgen, waar door de deeltjes van de sappen meerder aan malkanderen geperst werdende, de zelve ook meerder moeten verdikken, trager loopen en de pijpjes verstoppen. Daarom meint *Hippocrates* datse in de Herfst meest komen, om dat de vochten in de warme somer behoorlijk uitwasemden, 't welk door de koude van de Herfst binnen gehouden zijnde oorzaak is van dese euvel; want dat binnen blyvende zuur, door de meerder perzinge der hemels-bolletjes, niet konnende vervliegen, moet binnen blyven en het vlugge *Alcali* aantasten en met het zelve vereenigen, en de vochten verdikken.

X.

Ten vierden, gebeurt het dat den omloop der sappen ganschelijk traag gaat, en de luiden weinig moeitte aan doet, om datse gelijk gaat, 't welk in de winter kan gebeuren: als dan nu de lente-tijd aankomt, begint dese woedende goddinne al weder hare pylen te schieten, en weinige andere te raken als die in de

Hoven

Hoven en Paleisen woonen, welke zich de meeste winter soo gekoestert hebben, datse hare sappen in een matige loop hebben gehouden: maar wanneer de zon zich wat begon te verheffen, en onze vochten wat te verdunnen en rasser te bewegen, wierd den omloop ongelijk, zoo dat het in de fijndere pijpjes trager liep, dan in de groote: het vocht dan dat nu rasser liep het tragere met geweld voortstuwende, raakte daar een verstoppinge, om dat het in die kleine pijpen soo ras niet kan door gaan als het andere daar in liep.

XI.

Ten vijfden, Venus wat veel van haar pylen verschietende, is oorsaak dat 'er veel vlugge deeltjes uit het bloed weg geraken, welke d'oorzaak van de beweginge en vloeybaarheid der sappen waren, want zy beletteden het verdikken: dese dan uit het bloed gerakende zijn mede oorzaak dat het zuur de overhand neemt, en bygevolg de verdikkinge, die een mede oorzaak tot dese kwaal kan zijn.

VI. Hooft-stuk.

Van de toevallen in het Flerecijn. 't Geſwel komt uit geen bloed. Noch uit bloed en ſenuw-ſap te gelijk maar uit een verdikt zenuw-vocht. Hoe het geſwel uitſet. Van de hitte, pijn, en roodheid des geſwels. Hoe ſe zomtijds verdwijnen en zomtijds verkalken. Hoe de koors en dorſt geboren werd.

I.

Afgelegt hebbende de innerlyke en uiterlyke oorzaken moeten wy ons al verder en verder begeven, om de toevallen die uit deſe oorzaken ontſtaan, ten klaarſten te vertoonen, waar van verſcheide toevallen reeds te voren zijn opgetelt.

II.

Voor eerſt komt ons dan te voren 't *geſwel*, namelijk dat het deel geſwollen is, daar men zegt, dat deſe goddinne 't *Podagra* regeert. Dit geſwel zegt den Heer *Sylvius*, *de le boe* werd uit bloed geboren: 't welk ik niet kan toeſtaan, indien deſen Heer daar door verſtaat bloed, het gene men daar gemeenlijk voor neemt: maar ik kan het inſchikken indien hy meint een vocht uit bloed geboren dat men dierige geeſten noemt.

noemt. Want geen zodanigen geſwel kan uit enkel bloed geboren werden, want zelfs werd die niet in de bloedige deelen geboren, maar altijd in eenige vlieſachtige oft peesachtige deelen. Want alwaar een enkel bloed blijft ſtil ſtaan aldaar verſtijft het, het rund en werd ſwart, zoo het gebeurt dat 'er groote takken van ſlag-aderen door loopen, en het bloed mede daar in verſtijft werd, ontſtaat daar een *Gargræna* en *Sphacelus*, heet en koud vuur gezegt: en, zoo daar maar een weinig is buiten gevaat, ontſtaat'er een blauwe vlek; en ſoo het gebeurde dat dit geſwel uit bloed kwam, zou volgens die ſtellinge ook de geſwellen in het *Podagra* tot etter moeten veranderen, dat echter niet en geſchied, want de oudheid heeft altijd gemeint dat de etter uit bloed gemaakt wierde.

III.

Den geleerden *Fernelius* heeft mede in dit ſtuk gedwaalt, achtende dat 'er een ſlijm of een wei ſondigde, maar dewijl dat 'er geen wegen zijn waar door de ſlijm oft wei kan komen, ſoo kan ik niet oordeelen dat dit uit die oorzaken is voortkomſtig: ten anderen ſoo hier een ſlijm zondigde, zou'er geen *Podagra* oft *Arthritis* ontſtaan, maar eerder een lammigheid.

IV.

Den Engelſchen *Willis* heeft weder wat

nieuws ten baan gebracht, welke inventie zeer verſtandig is, na de wetenſchap die men in die tijd hadde, want deſe hadde in zijn ſtook-huis wel eer gezien dat als een *Alcali* en een *Acidum* by elkanderen kwam een efferveſcentie maakte, en by gevolg een grooter ruimte vereiſchte: dit meinde hy dat mede in het ligchaam zoo toeging, achtende dat het bloed was als een *Alcali* en 't zenuw-vocht als een *Acidum*, welke beide ontaardende met malkanderen opgeſtenden, waar door alle de vlieſen en deelen wierden opgeſpannen en opgeblaſen. Doch al-hoewel dit ſeer verſtandig en aardig is verſonnen, ſoo kan het my echter niet voldoen: want *ten eerſten* is een efferveſcentie maar voor een korte tijd geduurende, ſoo dat die haaſt begint en haaſtig ophoud. En ten anderen kan hier geen efferveſcentie geſchieden: de reden is deſe, nameſijk dat 'er geen efferveſcentie kan geſchieden alwaar het *Alcali* en het *Acidum* noch met vreemde oliachtige en ſlijmige deeltjes gebonden zijn, gelijk als het *Alcali* in het bloed en het zuur in het zenuw-vocht ſoude weſen, volgens de meinige van *Willis*. Genomen nu dat hier al een efferveſcentie geſchiede, zoude het geſwel niet lange konnen zoo verheven zijn, want terſtond na de efferveſcentie ſoude het deel dat opgeſpannen was geweeſt, wederom nederſygen.

Om

V.

Om nu alle anderen haar gevoelens niet al te zeer te behairkloven en te vele op te halen, en ons door de waarheid een ieder te zeer te zeggen niet te veel vyanden make, sullen wy eindelijk tot ons gevoelen af treden, en kortelijk onderſoeken hoe het geſwel in het *Podagra* geboren werd.

VI.

Wy hebben dan klaar genoeg geleert en beweſen, hoe dat de oorſaak deſes geſwels een verdikt ſenuw-vocht was, ontſtaande uit het zuur van rinſche wijnen en andere zuuren en koude meer: dit dan vaſt geſtelt zijnde, ſtaat'er de vordere veranderinge alleenig af te hangen: want als dit vocht verdikt is, gebeurt het dat het door de alderfijnſte pijpjes niet en kan door paſſeren; om dat het van een ruimer en wyder pijp tot een veel enger en nauwer komt, ſoo dat het in het nauwe moet blyven ſtaan en die pypen verſtoppen, het vocht nu geduurig van boven daar na toe geperſt werdende, dringt nog al meerder op die verſtopte pypen, ſo dat de verdikte ſtoffe niet alleen meerder inpropt, maar des ſelfs veſelen moeten noodſakelijk uitgezet werden en weder andere naaſt-gelegene perſen en verengen, ſoo dat het vocht daar mede niet behoorlijk kan doorſtralen, zoo dat als een

pijp verstopt werd, ook alle de naastgelegene verstopt geraken, en alzoo lyden die deelen door bystaan en buurschap, als een lid lijd, lyden alle de leden: dit gaat even eens toe als wanneer ik een bos met biezen heb, en vast gestelt zijnde dat elke bies een vesel in ons lighaam is, zoo ik nu tusschen elke bies noch eenige stokjes in stak, zullen de pijpjes van de biesen meerder aan malkanderen moeten naderen, om dat de ruimten die dese pijpjes besloegen, door de ingepropte houtjes vervult en ingenomen wierden. Het valt dan nu mijns oordeels licht te verstaan op wat wyze het lid daar dese kwaal is, verstopt geraakt en eenigsins uitgezet werd.

VII.

Maar om verder te gaan moeten wy niet alleen staan op de uitdyinge van dese vesels door het geduurig aanpersende vocht dat van achteren door de zenuwen aankomt, maar wy moeten eens klaar en op sijn Kartesiaans onderscheidentlijk onderzoeken wat veranderinge dese ingepropte sappen lyden: want het is seker datse in die stil-staande stand niet sonder veranderinge konnen blyven: niet minder als een mand vol rosen, die een weinig stil-staande heet werd en aan het broeyen raakt.

Dit

VIII.

Dit verstoppende vocht dan, bestaat uit verscheide werkelyke deeltjes, van *Alcali*, *Acidum*, *olie* en diergelyke meer die in Figuur, groote en beweginge seer van malkanderen verschelen: wanneer dan dit vocht alsoo verstopt is, kan de subtyle materie daar door op die wyze niet door stralen als te voren, want de pijpjes zijn veel enger geworden, zoo dat de hemels-bolletjes werden uitgesloten, die dit verdikte vocht des te meer van buiten persen en des te dikker maken: dese kleine pijpjes geen of weinig van dese hemels-bolletjes in laten, konnen niet ledig blyven, wat dan? derhalven moeten sy van een fijndere stoffe vervult werden, die de subtyle materie of te het hemels vuur is: dit vuur om de wan-order der verstoppende stoffe daar niet konnende uit geraken, moet daar van een gedeelte in beslooten blyven, 't welk de hitte veroorsaakte die in het geswel is, die wy een broeyinge noemen: dese subtyle hitte niet konnende stil blyven, want de hitte is een beweginge, die botst dan van het eene deeltje op het andere; dese beweginge nu een grooter plaats vereissende, doet niet alleen de pees, maar selfs ook de veseltjes van de vliesen die de pesen en beenen bekleden meer als gemeen uitzetten, het welke dan een tweede oorzaak is om dit geswel te doen vergrooten en uit te zetten.

Zoo

Zoo het nu gebeurt dat 'er veel oliachtige deeltjes by de verstoppende stof is, zoo is het geswel wel wat trager en langsamer, en daar by gevoelt men soo veel pyne niet, want daar is niet beter om het *Alcali* en *Acidum* te binden als de takjes van de olie.

IX.

Maar indien daar veel *Alcali* en *Acidum* is en weinige takachtige oli-deeltjes, soo zijn se zoo seer niet door die takjes gebonden als de vorige, by gevolg dan moet de subtyle materie die alles door blikscmt dese gemakkelyker konnen bewegen als doese aan een gebonden waren, waar door de beweginge ook grooter is als in de vorige: is de beweginge grooter, soo werden die deeltjes meerder tegens de pijpjes en vliesen aangedreven, soo datse ook meerder snyden en kerven en ons een grooter pyne doen gevoelen: want de pyne komt van een al te grooten beweginge in de deelen die uit senuw-draden bestaan, welker groote beweginge de ziel gevoelende, ons pyne doet hebben: hoe meerder dan dit *Alcali* en *Acidum* tegens dese vliesen aanbots en gelijk als honderd duisent messen, beiltels, degens, pylen en diergelyke gedrogten daar tegen aangedreven werd hoe de beweginge en by gevolg de pyne grooter werd: ik ben ook van gevoelen, dat het senuw-vocht een vocht is in welke de ziel meest werk, en dat by gevolg dat

deel

deel daar deſe vochten in zijn ook pynelyker ſchynen te zijn als een ander daar meer bloed oft andere ſappen door-loopen, ſoo dat hier uit blijkt waarom wy door deſe geſwellen meerder pyne gevoelen als in andere, alwaar meerder bloed door loopt. Dit ſy dan genoeg van de pijn gezegt.

X.

By dit geſwel vertoont zich noch een *roodigheid*, die ſommige meinen dat van een bloed gemaakt werd, die oorſaak van dat geſwel was, 't welk wy te voren hebben getoont onwaar te zijn: maar dat deſe roodigheid van bloed komt is zeker: want alwaar een ſoodanigen geſwel geboren werd, moeten ook de naaſt-gelegene bloed-vaten, voornamelijk de arterien geperſt werden, welkers bloed niet ras genoeg konnende verby paſſeren, moet daar vertragen, vermeerderen en bygevolg alle de veſelē en takjes, daar het bloed in loopt uitzetten, waar door men wel bemerken kan dat door dit vermeerderde bloed en d' uitgeſpanne bloed-buiſen de roodigheid meerder moet doorſchijnen als op een andere plaats daar ſulx niet en geſchied: andere ſullen achten dat deſe roodigheid van de broeyjing der vogten, daar wy terſtont van geſproken hebben, herkomſtig is, maar daar kan ik geen de minſte blykē van ſien, want het broeyende vogt, dat d' oorſaak van het geſwel was, was ſelfs niet root, en veranderde niet in rodigheit maar eerder

tot een

een water: maar door dese broeying kan het gebeuren dat het verbygaande bloed warm wierd, welke dan dunder gemaakt werdende ons een roode tinctuur doet gewaar werden. En dit zijn dan d' oorsaken van de roodigheid des geswels.

XI.

Na dat dese Podagristen met dit geswel ellendiglijk sijn getormenteert geweest, hebbende dese pijn-bank uitgestaan, soo verdwijnt dikwils dat geswel, of daar groeyen knobbels en steentjes tusschen de gewrichten in. Beider geboorten leggen wy dan kortelijk aldus af: namelijk dat het geswel verdwijnt geschied, om dat dit vocht, dat de verstoppinge maakte, gestolt wierd, even als de jeu van gekookt vleis, want indien het vele melk-deeltjes by zich hadde gehad, zou het vocht anders in een etter veranderen konnen, dat echter niet en geschied, maar dese jeu-achtige stoffe door de broeyinge los gemaakt zijnde, werd even eens vloeybaar, gelijk het gestolde vleis-sop op het vuur los en vloeybaar geraakt: wanneer namelijk de beweeglyke deeltjes van het vuur door de pijpjes van de pot heen gedreven werd, soo werden ook die deeltjes van het vleis-sop daar door bewogen, en blyven soo lange in beweginge tot dat het vuur vervlogen is; nu wanneer sy dan in beweginge zijn, is dat vocht vloeybaar, dat

is,

is, het lijd soo groote persinge niet meer als voor henen, en daarom noemt men het vloeybaar: op d' eigenste wyse zeg ik ook gaat het met het broeyende hemels-vuur in dat geswel, het welk soo lange doende is in zijn beweginge, tot dat op de zelfde wyze alle de dicht op een geperste deeltjes van elkanderen verschoven werden en by gevolg door hare beweeglykheid de behoorlyke wegen lichtelijk weder kan ingaan.

XII.

Maar soo het komt te gebeuren dat dit vocht al vloeybaar was, en de verstoppinge echter soo groot, dat het verdunde vocht daar niet konde door passeren, zoo werd dit vocht scherp, even als een wei, na lange te staan zuur en scherp werd: wat gebeurt 'er dan anders, als dat de pyne zeer vergroot en de vliesen niet alleen geknaagt, maar zelfs doorknaagt werden, zoo lange tot dese zuure, gore en scherpe vocht op het been komt te naderen; de beenderen nu bestaande uit een vlug sout, gelijk zulx uit de distillatie blijkt, soo moet dit vlugge zout der beenderen met dit zuure doorknagend vocht efferveseeren, al-hoe-wel het vry wat gedwongen toe gaat: en dat is de oorsaak dat 'er tophi groeyen, want als ik een zuur by een *Alcali* giet, soo werd 'er een efferveseentie niet alleen geboren, maar door de efferveseentie vereenigen

gen de suure punten met die van het *Alcali* en laten een stremsel na, die als een kalkachtige substantie is, 't welk dan op d' eigenste wyze in de ledematen mede geschied. Den nauwkeurigen *Theod. Kerkring* getuigt dat hy dese kalkachtige stoffe heeft gedistilleert, en daar een geest uit haalde die tussen de *Spiritus Tartari* en de *Spiritus Salis Armoniaci* was, 't welk een teiken is, dat dese stoffe voor een gedeelte uit een zuur, 't welk d' oorsaak der ziekte was, en anderdeels uit een vlug sout bestaat, dat anderdeels uit de afgeknaagde beenen komt. Dese kalk groeit dikwils in soo een groote menigte aan, datse de gewrichten dikwils doet ontwrichten.

XIII.

Tot dese toevallen behoort noch een klein koorsjen die 'er gemeenlijk onder speelt, want het bloed verdikt zijnde, kan door alle zijn kleindere pijpjes der slag-aderen soo ras niet lopen, als het door de groote pypen werd voort gedragen, derhalven moet het bloed in de groote vaten vertragen: dit vertragende bloed begint te verdikken en als koud te werden, doch dit niet konnende tot de uiterste graat continueren, begint de subtyle materie meester over de persinge te werden, welke daar haastiger in stroomende als 'er uitging, moet het bloed noodzakelijk allenxkens meer en meer verwarmen

men en broeyen, het welke wy de koors noemen, ſiet meerder in mijn Inſtitutie van de koors.

XIV.

By deſe koors komt gemeenlijk vry wat dorſt, om dat het bloed verdikt zijnde, het ſpeekſel tuſſchen de pijpjes van het bloed ſoo beſloten blijft, dat het om deſe beſluitinge niet gemakkelijk in de kaak en ſpeekſel-klieren kan loopen, en dit mede de reden waarom den apetijd om te eten, mede in de Prodagriſten zeer vermindert, want even gelijk 'er geen goed of ten minſten weinig vocht in de mond afgeſcheiden werd, alſoo werd 'er door de klieren van de maag en darmen mede geen vocht afgeſcheiden dat bekwaam is ons een beweginge oft prikkelinge van honger te verwekken.

VII. Hooft-stuk.

Van de uitkomſt deſer ziekten. Is ſelden gevaarlijk. Die kalk in de gewrichten hebben en oud ſijn, zijn ſelden te geneſen: tot de overge-erfden is dikwils hoop. Veranderen wel in andere ziekten. Langlevigheid der Podagriſten.

I.

ALle de toevallen, die voornamelijk by de torture deſer ziekte, als ſoo veel ledenbrekers, komen, zijn van ons boven meeſt afgehandelt, zoo ſullen wy om verder te gaan zien de verſcheidene uitkomſt deſer ziekte, die men gemeenlijk *voorſegginge* noemt, want een Medicijn behoort niet alleen kenniſſe van het tegenwoordige te hebben, maar ook op wat wyze de ziekte gemeenlijk eindigt, niet dat hy een voorſegger oft Propheet moet zijn, om alles te konnen voorzien en voorſeggen, geenzins, dat ſtaat alleen in de handen van die gene welke het leven beſtiert. Maar hy moet ſoo uit andere als ook eigen ondervindinge weten, wat uitkomſten van de ziekten te wachten zijn, en dit ſal hem niet moeylijk vallen, indien hy zijn ſtuk wel verſtaat.

II.

Voor eerſt dan is de uitkomſte deſer ziekten ſelden gevaarlijk, maar pynigt de zieken dikwils ſoo lange zy leven: dat deſe ziekte niet gevaarlijk is, geſchied om dat'er geen deelen beledigt werden van welke de circulatie van het bloed of te ſenuw-vochten ten voornaamſten van af hangt, gelijk zulx ontrent het hert, herſenen &c. zoude gevaarlijk zijn, indien ſe met ſoo een ziekte wierden aangetaſt. Maar deſe ziekte

ziekte is maar in eenige ledematen, waar van de ganſche loop des bloeds, en ſenuw-ſaps zoo een voorname ſchade niet kan lyden, dat den loop dier vochten daar door ſouden konnen komen ſtil te ſtaan. Dat nu die luiden al haar leeven lang met die ziekten beladen werden, geſchied voornamelijk om datſe hare manier van leven of niet willen of niet konnen veranderen; waar door geduurig nieuwe ſtoffe toegevoert werd om een nieuwe ziekte te doen ontſtaan.

III.

Wanneer daar, *ten tweeden*, kalk tuſſchen de gewrichten komt te groeyen, is 'er zelden hoop van geneſen te werden, want als het been eens bedorven is en de vlieſen met de peſen in ſtukken gegeten zijn konnen die nooit ſoodanig herſtelt werden als ze te voren in haar gezonde ſtand waren, dit, zeg ik, is een onmogelijkheid: maar indien het in 't begin geſchied, en de vlieſen weinig zijn doorgeten, kan het gebeuren dat het beledigde been, met een weer daar over te doen groeyen, herſtelt werd: daarom hoe verder deſe ziekte is ingewikkelt, hoe die minder hoop van herſtellinge heeft.

IV.

Ten derden, houd men gemeenlijk de overgeërfde voor ongeneeslijk: om dat die pijpjes van geboorte aan, gelijk voren is gezegt, ſoo-

danig geſtelt zijn, en de ſappen op d'eigenſte wyze verdikt en bewogen, ook die eigenſte tragedie ſpelen, die de ouders op het tooneel brachten, wanneer zy van die ziekte bevangen wierden. Maar ik mein, dat, indien het met haar niet te ver gekomen is, zy geneeslijk genoeg zijn, want indien ze hare vochtenen ſappen alleen in een goede vloeybaarheid hielden, zekerlijk zy zouden in die ziekte niet vervallen: maar om dat zy de levens-wet van de ouders dikwils na volgen gebeurt het menigmaals datſe ook d'eigenſte rol ſpelen, die hare ouders uitſpeelden.

Et, hinc, illæ lagrymæ.

Dit is het ſaakjen: ik verzeker uw anders datſe in de banden van Mevrouw het *Podagra*, niet zouden gepaternoſtert zitten: doch deſe goddinne is niet alleen cruel maar ook rechtvaardig, want ze ſtraft niet zonder oorſaak daar toe te hebben: al-hoe-wel die te beklagen zijn, welke gelijk als van ter zyden een ſchampſchoot van de roede krygen, gelijk als daar zijn luiden, welke uit heete landen komende, in ons kouder land, met dat euvel aangetaſt werden, maar echter het zy hoe het zy, ze hebben altijd eenigſins gezondigt, en daarom gaat de rechtvaardige ſtraffe haar geenſins verby.

Wan-

V.

Wanneer men het Flerecijn al geneesen heeft, zoo vervallen de Lyders dikmaals in graveel, kolijk-pijn, eng-borstigheid en andere kwalen meer; want als sy genesen zyn, gebeurt het dat die pijpjes van de ledematen 't zy door branden, oft heete olie te stryken gebrand zijn, en dat die pijpjes dan zoodanig verengt zijn, en onbekwaam om zoodanige dikke vochten niet te konnen innemen, zoo is 't dat 'er weder andere buisen moeten verstoppen, 't welk sy van de nieren, darmen, darm-scheil als elders, waar door de tweede dwaling dikwils erger werd dan de eerste. Want dit zuure moet elders heen, soo dat het dan in die pypen blijft, daar het de meeste tegenstand vind.

VI.

Noch heeft men gemeenlijk een voorsegginge, dat de Podagristen meerder van andere ziekten vry zijn, als andere die dit voet-euvel niet onderworpen sijn; ten anderen ook datse langer zouden leven. Wat het eerste belangt is dikwils waar, want al het zuur, dat anders oorzaak zoude zijn van andere ziekten, werd tot het *Podagra* zoo veel verspilt, dat 'er zoo veel zelden overblijft om andere ziekten te maken, derhalven moeten zy zoo veel andere ziekten niet onder

worpen zijn, zoo dat het spreek-woord waar is, wanneer men zegt, *daar is nooit zoo grooten ongeluk, of daar is noch altijd een geluk by.* Zoo nu het eerste waar is, zal het tweede daar uit volgen, datse langer leven, want het *Podagra* is geen ziekte daar men gemeenlijk af sterft: zoo dan nu de Podagristen van andere ziekten langer vry zijn, gelijk beweesen is, moet daar uit volgen datse ook langer leven.

VII.

Waarom nu de Lente en Herfst zeer schadelijk voor haar zijn, en dat men in 't aankomen van 't jaar, de zelve ziekte voorseggen kan, heb ik elders te voren bewaarheid.

Klaare en waterige pis, is gemeenlijk een voorbode van het toenemende kwaad in die gene, welke dikwils daar mede onderworpen zijn. De reden daar van is, dat 'er wederom in het bloed een menigte zuur vergadert is, welke op de vorige wyze het bloed heeft verdikt, 't welk zoodanig verdikt is, dat het zijn meeste vochtigheid niet kan behouden, gelijk als ook niet doen en kan de melk die geschift is: dit water dan nu soo afgaande en haast door de nieren kleinsende is dan een voorbode gemeenlijk van die kwalen.

VIII.

't Gebeurt menigmaals dat sommige een ganssch gijlachtige en witte pis hebben, met een

een wit-krijtachtige neder-setsel : 't welk zekerlijk niet ander is dan een gijl, welke door de zuurigheid, die in het bloed is komt te schiften, en door zijn behoorlyke wegen om zijn dikte niet konnende dringen, zoo gaan alle die kaasachtige deeltjes door de nieren na de blaas en werden alsoo uitgelooft. Deze stoffe nu komende te zinken is wit, en die kaasdeeltjes vertoonen zich als krijt. Somtijds hebben wy gezien dat de gewaterde stoffe als pap was, sijnde niet anders dan de kaasachtige deeltjes welke met menigte op elkander zinken. Doch het is altijd geen zeker teiken van het Flerecijn, want in scheur-buik en andere ziekten het mede wel gebeurt.

IX.

In oude luiden die door pyne zeer afgemat zijn, komt dese ziekte zelden tot genezinge, om dat 'er krachten van noden zijn om de ziekte te herstellen, welke kracht meest bestaat in het *Sal volatile*, 't welk ganschelijk uitgeput zijnde, de lyders zeer krachteloos laat, zoo dat 'er by gevolg weinig hoop van herstellinge is.

VIII. Hooft-stuk.

Van de genezinge, deſe is of om voor te komen, of om de Paroxyſmus te verdryven, of om ze totaliter uit te roeyen om die nooit weder te krygen. Op wat wyſe men deſe ziekte kan voorkomen. Van de locht, ſpijs en drank, Thee, rinſche Wijn, Venus. Verſcheide middelen om te gebruiken.

I.

ALlenxkes komen wy tot de genezinge van deſe elendige ziekte, want, indien wy de oorzaken en toevallen klaarlijk hebben aangeweſen, ſoo zal ik mede klaarlijk toonen waar in de geneſinge beſtaat: voor eerſt verdeil ik deſe geneſinge driederlei, want ſy is om deze ziekte voor te komen in die gene welke daar gemeenlijk mede gekwelt zijn. De tweede wyze van geneſen is, dat wanneer de zieken in de *Paroxyſmus* oft overval zitten, die daar van te helpen, welke twee manieren, de ziekte opſchorten of niet bekwamelijk genoeg geneſen: maar de derde wyze leert ons die ziekte geheelelijk tot de grond toe uit te roeyen, *hoc opus, hic labor* tot deſe knoop is een goede beitel noodig.

Om

II.

Om met order te gaan zullen wy eerſt onderzoeken op wat wyze men deſe ziekte dikmaals kan voorkomen: hier toe dient men dan een bekwame logt te kieſen, die niet te koud is, want de koude is oorzaak dat de vochten der handen en voeten komen te ſtremmen, en by gevolg te verſtoppen. Hierom zijnder vele, die uit warmer landen in de koude komende, dikmaals met die euvel, tot haar groot leedwezen, geplaagt, voornamelijk wanneer ſy het zuure rinſche vocht wat veel gebruiken, voornamelijk van onrype wynen: want men ſal ſelden van rype franze wynen deſe plaag op den hals krygen: dewijl nu koude landen en een koude locht haar ſchadelijk ſijn, moeten zy zich warm kleeden in't bond, zonder zich ooit te verkouwen; ook ſullen ſy ſich niet in een koude locht begeven, maar op een helderen middag uitgaan, wanneer de zonne warm ſchijnt, en daar veel warme beweginge in de locht is. Men zal niet in regen of wind gaan, of als het dof en miſtig weder is, ook niet in de Noorde oft andere koude winden: als men uit gaat, is het beſt een warme mantel om te hangen, om alle koude af te ſteuten. Zijn handen zal men van een warme mof voorzien, oft bonte hand-ſchoenen. Aan de voeten ſal men goede warme zokken doen: en dikmaals ver-

verſen, want als zy ſweeterig zijn, maken zy de voeten koud en dof: men moet weinig op koude vloeren lang blyven ſtaan oft zitten, maar liever op een houte vloer, of die ten minſten met matten beleid is: want de koude voeten zijn een peſt voor de Podagreuſe. Des nachts moet men ook wel gedekt zijn, en de kamer van alle tocht-gaten bevryden.

III.

In de ſpyſe zal men zich wachten van alle zuure ſpijs, gelijk als azijn, tamarinde, zuure appelen en peren, en al wat eenige zuure ſmaak heeft, want, als gezegt is, komt deſe kwaal meeſt uit een zuur, zoo dat waar is, moet men zich ook volkomelijk van het zuur wachten, en alle gelegentheden daar toe afſnyden. Jong vleis is het beſte dat men hebben kan, want dat is vol van een *Sal volatile*, zonder ſtijm, zoo dat'er niet bekwamer is om te eten tegens het wreede en woeſte *Podagra*: daar na kan men ſommige viſch toelaten als ſnoek, baars, poſt, tongen, welke zoo tranig noch ſoo ſlymerig niet en zijn als andere viſſen. Erwten en boonen, wortelen, kool, rapen, warmoes, kervel, peterſelie, zijn alle zeer goed, vermids zy vol zijn van beweeglyke deeltjes, welke alle traag-bewegende deeltjes mede doen bewegen, en by gevolg in deſe gelegentheid niet vreemt, dewijl hier veel traag-loopende

deeltjes

deeltjes zijn. Het gemeene tafel-zout is mede schadelijk, vermids het veel zuur by zich heeft. Het veel kaas-eten verbied ik ook. Geen beter spijs is 'er dan melk, want dewijl alle voedsel tot een melk in onse maag verandert, eer die ons voeden kan, zoo kan het geensins schaden, dat men melk, reeds melk zijnde, gebruikt. Ten anderen zijnder, die in haar ganschе genesinge niet veel anders dan melk gebruiken.

IV.

Van het rinsche wijn drinken zal men zich t' eenemaal excuseren, want om reden als boven gezegt is, is dit een van de grootste oorsaken waar uit dese kwalen spruiten, want de rinsche wijnen zijn gemeenlijk niet rijp, en by gevolg soo vol geestachtige deeltjes niet, en derhalven zoo veel beweeglijk niet als de rypere wynen die in Vrankrijk en elders groeyen: dese rinsche wynen dan maken door haar vergiftig zuur, dat alle onse jeu-sappen vergaren, verdikken en verstoppingen maken. Maar zal men my tegen werpen dat de rinsche wijn verkoelen, en de franse daar en tegen niet alleen verhitten, maar na dat men veel gedronken heeft, krijgt men licht pyne in 't hooft. Hier op dient tot antwoord, dat het waar is, dat de rinsche wynen ons verkoelen, maar de questie is, of ons bloed mag verkoelt werden? Ik soude seggen van neen. Want als ik het bloed verkoel

koel door dese zuure rinsche wijn, zoo moet ik het noodzakelijk verdikken, volgens het gene wy te voren hebben gesproken, uit welke verstoppingen en ongesontheden moeten rysen, soo dat wy eenige tijd na dit verkoelen hitte en broeyingen moeten voelen rijsen, voornamelijk als die luiden eenige heete dingen gebruikt hebben, want dan werd het bloed in de groote vaten vloeybaarder als in de kleine, waar door den omloop van het bloed niet gelijk gaat, want het vloeybaare bloed dat in de groote vaten is, dringt geduurig met geweld tegens die kleine vaten aan, dat de selve moeyelijkheid werd aangedaan, en behalven dat werd het traagloopende bloed in de kleindere vaatjes meerder ingedrongen, zoo dat het bloed in de groote vaten zijn behoorlyke loop niet en heeft, waar door het dan moet komen te broeyen en heet te werden, 't welk men zegt ik gevoelt, na dat men of in lange geen rinsche wijnen gebruikt heeft, of na dat men heete dingen heeft genuttigd. Als de luiden dan nu zoo heet zijn, nemen zy al weder haar toevlucht tot dit rinsche zuur, en maken dat het vloeybaardere bloed door dit zuur zoo verdikt werd, dat het soo veel niet meer kan persen, en by gevolg door dese verdikkinge werden zy verkoelt. Dat nu het veel gebruik van franze wynen het hooft lastig valt, is waar, en dat is een

teiken

teiken dat den maker des zelfs niet begeert dat wy de zelve in soo een grooten menigte gebruiken, want een weinig wijns is genoeg om ons bloed in een bekwame werkinge te houden.

V.

Het drinken van de Theé acht ik een van de beste dranken die wy tegens dese kwalen konnen hebben, want de Theé is een kruid vol *Alcali* 't welke bekwaam is om het zuur ten onder te brengen; ten tweeden is de warmte van het water bekwaam om onze zappen te verdunnen en beter te doen circuleren. En ten derden is 'er niets beter als het water om alle zoute en zuure deeltjes door de sweet-pypen en pis-wegen na buiten te brengen. Want men weet dat het water bestaat uit slangachtige deeltjes, welke deeltjes dan in ons ligchaam komende, slingeren zich om die langwerpige zoute en zuure deeltjes, zoo dat het water na de nieren en blaas gaande, alle deze zoute deeltjes met zich sleept en na buiten toe brengt: of het waasemt door de pijpjes van de huid na buiten toe. Zoo dat wy door dit Theé-drinken van alle dat menigvuldige zuur bevryd werden en by gevolg voorkomen wy dien wreeden vyand het voet-euvel. Hierom meent men

dat

dat *China* van deſe plaag niet mede gedeelt is, om datſe aldaar zulke debauches niet hebben, en ten anderen zoo zy haar bloed en ſappen al hebben met eenige zuurigheden of ſlymigheden opgevult, zoo is het Theé-water haar een geduurig genees-middel, dewijl zy al haar ſout en zuur geduurig afſpoelen.

VI.

Naaſt de Theé komt de Koffeé die mede voor d' eigenſte kwale kan gedronken werden, want het warme water doet mede d' eigenſte deugt, dieſe in de Theé doet: ten anderen zijn deſe boontjes daar de Koffeé uit gemaakt werd, mede vol van een *Alcali*, doch ik ſoude de Theé, om zijn fijnder zout, noch beter achten.

VII.

Onder de bieren zijn die gene beſt, die weinig zuur by zich hebben, gelijk als de gemeene Rotterdammer en Haarlemmer bieren, en alle die daar naaſt aan komen, maar als deſe en andere bieren meer oud werden of belegen zijn, krygt haren vyand de overhand en werden ſuur, ſoo datſe dan niet dan vergiften in ons ligchaam konnen zijn: het Rotterdammer bier en diergelyke, welke dat gelijk ſijn, zijn ſelden in de mond en 't gedarmte ſoo koud, als andere zuure en dunne ſchrale bieren, derhalven konnen zy ſoo veel ſchade niet doen. De witte

witte bieren zijn ongezond en rauwer, en daarom maken zy meer slijm als de bruine bieren, wiens mout langer is gerooft geweest.

VIII.

Gelijk als men zich van zuure bieren moet onthouden, alsoo moet men dat gebod ontrent de zuure wei mede onderhouden, want vele vervallen in soodanigen ziekte, zonder datse ooit wijn proeven of drinken, alleen door andere zuurigheden te gebruiken, of datse zich te zeer hebben verkoud, en daar door de wegen verstopt.

IX.

De oeffeninge des ligchaams moet niet al te zeer sijn, noch niet te weinig,

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos ultra, citraque nequit consistere rectum.

dat is

Maat,
Houd staat.

Derhalven mach men dagelijks een behoorlyke en matige wandelinge doen; of zich in huis elders mede oeffenen, 't welke dient om onse sappen geduurig te bewegen.

Putrescunt, ni moveantur aquæ.

Want

Want door de geduurige oeffeninge werd het bloed voortgeperst, dewijl de spieren zich bewegen, welke geen beweginge konnen doen, ten zy dat het door een loop en voortpersinge van het bloed geschied: soo het dan gebeurt dat dese beweginge al te weinig is, verstijft het bloed meerder, want wy zien in die gene, welke zich weinig oeffenen, zeer traag, loom en leuy werden, 't welk niet soude geschieden indien het bloed vloeybaar en knaps door zijn pypen en buisen heen liep. Te veel oeffeninge, doet te veel krachten verlieſen, want daar werden al te veel vlugge deelen verwasemt, zoo dat het zuur zich meester makende, de overhand krygt en dese ziekte zoude voortbrengen.

X.

De gemoeds-driften moeten mede gematigd wesen, want veel droefheid is oorzaak dat de ledematen weinig bewogen werden, zoo dat de vochten op d'eigenste wyse mede taay, lymig en goor werden, gelijk als wy boven van te weinig oeffeninge gezegt hebben. Wanneer de gemoeds-driften mede al te hoog gaan, werden daar al te veel vluggen deelen verspilt, welke vervlogen en uitgewasemt zijnde, een veel swaarder en dikker bloed moeten na-laten, waar uit een oorsaak kan ontstaan die veel tot dese ziekte kan helpen.

Het

Het weinig slapen en lang waken is oorzaak mede om dese kwaal met de andere oorzaken te konnen voortbrengen, want daar men niet en slaapt, werden alle de fijne geesten en zouten zoodanig uitgeput, dat 'er niet anders na blijft dan een *Caput mortuum*, in welke zeer weinige beweeg-deeltjes zijn, zoo dat daar door alle vochten verdikken en voortbrengen, dat gene, daar wy hier van spreken. Want door het slapen werden meest alle bewegingen stille gelaten, en in dat stil zijn, werden veele nieuwe vlugge vochten geboren, welke tot het welbewegen in het wakker zijn zeer veel veerdigheid geven. 't Welk zoo veel niet kan zijn, wanneer wy weinig slapen ofte lange waken.

Amant alterna Camenæ.

De overhandse ruste doet zeer veel tot de gezondheid van het menschen lichaam.

XII.

Dewijl nu het *Podagra* een dochter van *Bacchus* niet alleen, maar ook van *Venus* is, zoo is moeder *Venus* mede dapper in de weer om het subject van haar dochter *Podagra* louter af te matten en te temmen, op dat *Podagra* hare macht des te beter over dese luiden zouden oeffenen. Want de dolle lusten van *Venus*, konnen ons zeer afmatten en verswakken, voornamelijk

melijk zoo daar wat van de pokken onder schuilt, dat veeltijds gebeurt, doch niet altijd: zekerlijk soo men zich van veel wijn, by-slapen, koude, zuur, zout, slymigheden, te swaren arbeid en diergelyke wacht, zal in geen *Podagra* vervallen: want dese weg genomen zijnde, neemt men alle de oorsaken weg, die het bloed konnen verdikken en dese euvel voortbrengen.

Sublata causa, Tollitur effectus.

Sekerlijk de Hoererye geeft een groote voet om de luiden t' ontvoeten, en den *Mercurius* in een *Vulcanus* te veranderen, want het zaad verkwist en verspilt sijnde, werd het bloed traag en dik, om dat het zaad uit menigte van vlugge deelen bestond, welke uit het bloed weggenomen zijnde, alle de krachten verspilt.

XIII.

Zoo nu ymand alle de voorgeschreven Wetten onderhoud, zal hy nooit in het *Podagra* konnen vervallen, ja niet alleen niet vervallen, maar door een lange tijd zoodanig zijn bloed en sappen verbeteren, dat hy gansch gezond sal werden en het gansche *Podagra* overwinnen. In plaats dan van *Bacchus god* en *goddinne Venus* dagelijks te offeren, en daar na van haar dochter *Podagra* geplaagt te werden, is het beter en veel beter de goddinne *Temperantia* na te volgen,

gen, welke na dat men haar een geruime tijd met een goed en geregelt leven gevuur-offert heeft, voertse ons over tot de gevijf-hoekte goddinne *Higieia*, die, soo lange wy haar volgen, altijd om de gezondheid te bewaren zoo getrouw is, dat'er seg ik geen getrouwer vrouw in de ganssche wereld is, maar wederom in tegendeel, zoo men *Temperantia* verlaat, zal *Hygiena* zekerlijk wyken, en van uw vlieden, dan zoo komen de goden en goddinnen, *Febris*, *Podagra*, *Lues venerea*, en diergelyke meer, en tormenteren dese wantrouwe Helden, zoo lange, tot ze of t'eenemaal zijn ten onder gebracht, of datse zich weder bekeeren, en dan is het zomtijds noch tijds genoeg, om herstelt te werden, zoo se niet te lang hebben hertnekkig geweest.

XIV.

Zoo nu ymand door dese onse voorschriften beoogt de aankomsten van dese ziekte t' ontvlieden, dient niet alleen met de matigheid gewapent te sijn, maar dient dagelijks uit een vlugge zout-bron te drinken, want daar door zullen alle die messen en degens van het suur die het *Podagra* meest gebruikt ganschelijk of de punten gebroken, of ganschelijk verplomt werden, zoo dat dit het eenigste geweer is daar men haar mede dwingen kan. Dese vlugge souten zijn verscheide, doch komen in krachten

al op het zelfde uit, waar van ik eenige zal ophalen: als

Spiritus ſalis armoniaci,
Urinæ,
Cornu cervi,
Eboris,
Fuliginis,
Oſſium,
Sal. Volatile animalium.
Flores ſalis armoniaci,
Sal. Volatile oleoſum ſylvii,
Tincturæ volatiles & aromaticæ.

Deſe en diergelyke beſtaan uit vlugge deelen, welke het trage en lijmachtige bloed en andere ſappen door hare beweeglyke deeltjes weder doen bewegen en vloeybaar maken: en alle verdikte ſappen vloeybaar te maken, is het ganſche kunsjen in de Medicyne.

XV.

Sommige zijn in de weer met haar ader-laten en bloed af trekken, waar mede zy menigmaals de *Paroxyſmus* voorkomen: maar zy zullen nooit de ganſche ziekte geneſen en voorkomen; want door het laten werden de voorſte perſende vochten alleen verdikt, zoo dat het bloed niet alleen in de kleine vaten, maar zelfs in de groote vaten traag loopt, en dat is de oorzaak

dat

dat d' eene den anderen niet in de weeg is, maar die daar acht op neemt, zal zien dat die gelatene luiden eenige jaren daar aan veel erger aangetaſt werden als andere, en datſe ſwak en krachteloos zijn: daarom is de methode van vlugge dingen te gebruiken veel beter, want zy verſwakt niemand, maar verſterkt, daar en boven werd de ziekte niet alleen voorgekomen, maar zelfs volkomentlijk genezen.

XVI.

Behalven deſe vlugge zouten, is het mede niet ongeraden de Coctien van *Salſa Parilla*, *China*, en diergelyke in 't werk te ſtellen: want het zal zeer voordeelig ſijn, behalven de Theé, zoodanigen kookſel dagelijks, als een ordinare drank, te drinken: als

℞ *Rad. Salſe parillæ*, unc. quartuor.
Chinæ, unc. duas.
Glycyrchizæ. unc. ſem.
Coq. *Ex aqua ad uncias quadraginta.*
Colatura detur uſui.

Zulke en diergelyke kan men meerder ordineren, om te drinken, welke ſmaken als ſoet bier. De *Radices Bardanae* met haar zaad kan men dagelijks mede gebruiken, in plaats van het vorige kookſel, waar van veel geſproken werd.

XVII.

Dese en diergelyke hebben veel *Alcali* by haar, welke daarom bekwaam zijn, het zuur uit ons ligchaam uit te delgen, de slijm en taaye vochten vloeybaar te maken, en de uitwaseming, die veel tot de gezondheid doet, te bevorderen.

De voeten mag men menigmaals in heet seepsop zetten, en de handen daar te gelijk inhouden: bestrykende de handen somtijds met een vlugge en aromatike *Spiritus*, die ik daar toe houde.

XVIII.

Die nu dese wyze houd, gelijk ik voorgeschreven heb, zal zich wel bevinden, zoo lange hy dese voorgeschrevene Wetten houd, maar daar afwykende, de Paroxysmus gewaar werden. Alle de scheurbuiks-middelen zijn hier mede niet te verwerpen: als

Cochlearia
Nasturtium hortense
Aquaticum
Hiemale
Trifolium aquaticum.
Apium,
Chamædrys
Chamæpytis &c.

De

De Duitsen getuigen zeer van het *Trifolium Aquaticum* in haar *Annus quartus*, obs. cxxiij. 't welk om zijn vlugge deelen geenzins te versmaden is, maar het is wat onaangenaam te gebruiken. De lepel-bladen zijn van de eigenste alloi, die menigte niet alleen van Scheur-buik bevryd, maar ook van 't *Podagra*.

XIX.

Den Heer *Lud. Smids* Med. Doctor tot Groeningen, verhaalt in mijn *Collectanea Cent.* 7. obs. Lvj. verscheide middelen tegens het *Podagra*. Ik hebbe, zegt hy menigmalen gehoort van de vader van mynen bezonderen vriend V. dat een zeker vreemt Doctor hem voor zijn voet-euvel hulpe toe zeide, maar dat hy dit volgende ondervonden had.

Hy wiste het sweet van des Lyders beenen af met een stuk geroost-wittebrood, het geene hy daar op aan een hond te eten gaf. Maar dese had het geen quartier-uurs binnen, of hy liep door het huis huilende en gapende, als of hy in de grootste benauwtheid van de wereld was.

Desen Heer heeft ongetwyfelt op het zuur gezien, het welke van dat brood ingedronken, zulken onverdragelyken buik-pijn in dit dier verwekte. Zoo ziet men ook de pier-wormen de beenen van de Lyders, in den overval zich wentelen, en naar lange worstelinge sterven, even als of ze boven een gistinge van *Spiritus*

Vitrioli met *oleum tartari per deliquium* waren opgehangen, volgens de proef van *Willis*, *Eugalenus*, *Horstius*, *Wierus &c.* in hunne verhandelingen van de scheur-buik.

Noch, zegt hy, heeft my een andere bejaarde Lyder verhaalt, dat geen ding zijn pynen meerder verhefte en verergerde, als het eten van de slibberige en taaye huid des stok-visch, en niet zonder reden: want *Sylvius* betoond dat de zuurigheden in de pituita, door zulke spysen geteelt, zich bewentelen, dus te vaster aan de deelen blyven hangen, ende onlydelyke pynen verwekken. Dus verre den Heer *Smids*.

XX.

De Heer *Andreas Cnoeffelius* rade ymand in het *Podagra* dat hy zijn beledigde deelen soude laten van een hond likken, soo wierd de hond daar mede aangetast, krygende verscheide kalkachtige knobbelen. Dese hond, zegt hy verder, bewaar ik ten mynen huise. Diergelyke genesinge door het likken van een hond, verhalen de *Acta Philosophica* in Engeland. Dus verre hier van: hier na spreken wy hoe men die volkomen kan genesen.

IX. Hooft-

IX. Hooft-stuk.

Om de toevallen weg te nemen. Van de pyne: verscheide middelen tegen de pijn en het geswel. Middelen om de kalkachtige stoffe te verdryven. Eenige middelen van de Koning van Polen: van het Turkse middel kna *oft* alcanna *genoemt.*

I.

GEzien en klaarlijk verstaan hebbende op wat wyze dat men de *Paroxysmus* voorkomen kan, moeten wy ook yets by brengen tot verlichtinge van hare pijn: hier toe werden verscheide dingen in 't werk gestelt, als Vesicatorien, Cataplasmen, linimenten, stovingen, innerlyke dingen en diergelyke meer. Soo veel het dan mogelijk is, behoorde men de pyne te voorkomen, met middelen die het *Acidum* concentreren of liever t' onder brengen voornamelijk met die gene van welke wy te voren gesproken hebben; hier konnen wy noch by doen verscheide *Saturantia* van

Oculi Cancri,
Coralli,
Testæ,
Perlæ,
Antimonium diaphoreticum &c.

Dese slurpen al het zuur op, 't welk d' oorsaak van de pyne was: hier doe ik noch by

Sperma Ceti,
Sanguis Hirci,
Os Sepiæ,
Millepedes,
Ovorum testæ,
Caphora &c.

Hier uit kan men pulveres en andere bereidselen meerder maken, waar door het zuur zeer ten onder gebracht werd.

II.

Voorders als de pyne daar reeds is, kan men daar eenige *Vesicatorien* leggen, die wel juist geen blaar maken, maar eerder hare vlugge deelen binne-waars doen komen, tot dat deel, alwaar de pyne is. Want de spaanse vliegen, welke in de Vesicatorien gemeenlijk komen, helpen geensins met een enkele blaar te maken, maar alleen met dat hare vlugge zouten binnen dringende, het zuure vocht, dat in het Podagreuse deel is, verbetert en vloeybaar maakt, om wederom zijn behoorlyke pypen in te gaan, waar door niet alleen pijn, maar ook het gesswel menigmaals verdreven werd: hoe dat nu de Vesicatorien werken heb ik elders in mijn Instittutie gezegt, waar na toe ik den Leser sende.

de. Deſe ſpaanſe-vliegen konnen onder eenige zalf mengen, op datſe een weinig getemt zouden worden, want anders maken ſy blaren, en om dat voor te komen, neemt men weinig, dat men, onder een zalf gemengt zijnde, op het beledigde lid legt, en ſoo eenige dagen laat leggen. Hier door zijn verſcheide van hare pynen geholpen geweeſt.

III.

De *Cataplasmata* ofte pappen werden mede uit verſcheide middelen gemaakt, die men meeſt verzachtende noemt: waar van ik eenige ſtaaltjes zal laten volgen:

℥ *Far. althææ*
Lini ãã. unc. unam.
Flor. camomillæ manip. unum.
Croci drach. unam.

Kookt het in zoete melk tot een pap, welke men warm om het lid zal ſlaan. Of

℥ *Farinæ Secalicææ*, unc. duas.
Tabaci unc. ſem.
Flor. meliloti Man. unum.
Coq. *Ex Spir. vini in formam Cataplaſmatis, cui adde.*
Caphoræ drach. unam.
Miſce fiat Cataplaſma. of

℥ *Micæ*

℥ *Micæ panis albi.* unc. duas.
Croci. drach. ſem.
Saponis nigri. drach. unam.
Coq. *Ex Lacte, cui adde.*
Mellis. unc. ſem.
Galbani. drach. unam.
M. fiat cataplaſma.

Pappen van koeyen-drek werden mede voor zeer net gehouden.

IV.

Behalven de warmte deſer pappen, dieſe van het vuur behouden hebben, zijn ook de vlugge deelen zeer bekwaam om te door dringen en het verdikte en vergaarde vocht, niet alleen te verdunnen, maar ook vloeybaar, beweeglijk en zoet te maken, waar door niet allen de pijn benomen werd, maar zelfs moet het geſwel dan verdunnen.

Daar werden ook verſcheide zoorten van pleiſters gemaakt, beſtaande uit verſcheide Alcaliſche deelen, gelijk als de

Lithargyrium.
Minium.
Ceruſſa.
Vitrum cæruleum.
Myrcha.

Caphora.

Caphora.
Ammoniacum.
Galbanum.
Aristolochia.
Resina pini.
Terebnithina.
Pix.
Sapo &c.

Hier uit werden verscheide zoort van pleisters gemaakt, waar van eenige staaltjes volgen.

℞ *Ung nutriti.* libr. unam.
Ceræ flavæ.
Lithargyrii auri.
Vitri cærulei (vulgo blauwsel) ää.
unc. tres.
M. F. s. a. Emplastrum. of

℞ *Ceræ flavæ* libr. unam.
Vini canarini unc. decem.
Santali rubri unc. unam.
Terebinthinæ libr. duas.
Balsami perciviani unc. tres.
M. F. Emplastrum.

De neurenburgse pleister werd mede voor zeer goed gekeurt.

De

V.

De pleisters van *Phil soc. sags á Lewenhermb* die hy van den Baron *Kopff* gekregen had is van groote deugden, welkers beschryvinge volgt.

℞ *Esulæ*,
Bryoniæ,
Ellebori nigri, ăă. unc. unam.
Herb. Verbenæ man. duos.
Rad-aristolochiæ rotundæ, unc. sem.
Herb. & rad. ranun. culi man. unum.
Rad. chelidon. unc. unum & sem.
Sal. commun. unc. sem.
Sternoris Vaccini q. s.
M. F. Emplastrum.

Den Beschryver heeft geen quantiteit daar by geschreven, daarom heb ik die daar zelve by gevoegt.

VI.

Dit moet men alle ogtend en avond warm om de voeten slaan: hier door geraakt alle de Podagreuse stoffe, na eenige dagen pyne te lyden, door eenige spleten van de voeten na buiten toe. Met dese pleister seggende dat men soo lange moet volharden, tot dat de voeten genesen zijn. Doch daar zijnder, die 'er niet wel by gevaren zijn, om dat het de krachten al te zeer beneemt.

Simon

VII.

Simon Schultzius beschrijft mede een mirakuleuse pleister tegens het *Podagra*, dese is niet alleen in het *Podagra*, maar in alle ontstekingen goed, als ook om alle wonden en sweeren te genesen: dese is aldus.

℞ *Cerus. opt. S. angl.* libr. duas.
Caphoræ, drach. duas.
Litharg yrii libr. sem.
Bacc. lauri unc. sem.
Minii libr. sem.
Saponis Ven. unc. quatuor.
Olei olivar. rec. libr. quatuor.

Alles gestoten en gemengt zijnde, kookt die met de olie tot een behoorlyke dikte, giet het dan op koud water, en maakt 'er rollen van.

VIII.

Hier voeg ik noch by een pleister tegens het *Podagra* die *Johannis Casimir* Koning van Polen en Sweden gebruikt heeft:

℞ *Olei olivarum* libr. unum.
Litharg yrii libr. sem.

Kookt dat in een pannetjen tot het swart werd, in gedaante als een week *Cerotum*, doet daar by

Pulv.

Pulv. rod. consol. maj. unc. tres.

Laat het op een zacht vuurtjen koken: mengt daar dan noch onder

Boli armen.
Ceræ.
Resinæ ăă. unc. quartuor.

Smelt het in een pannetjen, en mengt daar onder

Farinæ fabarum. unc. duas.
Mumiæ.
Tragacanthi pulv. ăă. unc. sem.

Roert alles te degen onder een met een spatel oft houte stamper, laat het koud werden, en een pleister werden.

IX.

EEN ANDER PLEISTER VAN EEN KONING VAN DENEMARKEN.

℞ *Pici navalis.* drach. sex.
Resinæ navalis.
Colophoniæ ăă. unc. sem.
Ceræ citr. unc. quinque.
Sulphuris.
Olie scorpion. ăă. unc. unam. & sem.

Tere-

Terebinth. Ven. unc. duas.
Pulv. Succini.
Myrrhæ.
Maſtichis ãã. unc. ſem.
M. F. s. a. Emplaſterum.

X.

Deſe volgende is mede dikmaals in de *arthritis vaga* oft vliegende Jicht gebruikt.

℞ *Olei Comm.* unc. quatuor.
Smegmat. Ven. drach. quinque.
Minii.
Ceruſæ ãã. unc. duas.
Camphoræ. ſcrup. unum.
Aluminis. ſcrup. ſem.

Mengt alles onder een en maakt 'er na de konſt een pleiſter van.

XI.

Behalven dit is mede noch in 't gebruik *Thoruntii unguentum acopum.* Welke deſe is.

℞ *Rad. hyoſcyami.* man. tres.
Herb. cicutæ.
Solani.
Parietariæ.
Lactucæ.
Anagallidis.

Sempervivi.
Paridis c. uvis vel. baccis.
Papaveris.
Rosæ canin.
Verbasci ãã. man. duos.
Rannarum viridium. No. octo.
Lumbric. Terrestr. unc. trec.
Axungiæ porci. libr. quatuor.

Gestooten zijnde en alles wel onder een gemengt, doet daar by vier pond Spaanse wijn, laat dat te zamen zes dagen digereren, kookt dan alles zagjes tot de wijn verkookt is, doet dan by het door gesegen doorsijgsel het dik gemaakte sap van

Rad & herb. Hyoscyami.
Herb. Solatri ãã. unc. tres.
Pulp. Cassiæ. unc. sex.
Opii thebaici. unc. duas.
Styracis calamitæ. unc. unam.
Pulv. herb. solatri.
Cort. mandragoræ. ãã. unc. sem.
Croci orient. drach. duas.
Caphoræ. drach. unam. & sem.
Olei Papaveris.
Hyoscyami ãã. *q. s.*
M. F. s. a. unguentum.

Om

XII.

Om de pijn te ſtillen is het volgende mede yets ongemeen.

℞ *Cerev. vet. & potent. hordeoc.* libr. quatuor.
Olei olivar. cochlearia tria magna.
Fol-ſalviæ. man. unum.

Kookt alles volgens de konſt, in welke men doeken heet maakt, uit drukt, en heet op het beledigde deel legt, het welk de pijn eenige uren lang wonderlijk ſtilt.

XIII.

Siet nog verſcheide pleiſters en ſalven in mijn *Collectanea* in 't eerſte deel. Ik hebbe behalven deſe dingen nog yets dat ik niet en mag gemeen maken om de pynen met 'er haaſt te ſtillen, die het gelieft te hebben, moet het by my halen in forme van een *Unguentum*.

Nicolaus de Blegny heeft de volgende pleiſter altijd met groot voordeel gebruikt.

℞ *Sem. Papav. albi contriti.* libr. quatuor.

Laatſe in vier pinten wijns koken, tot de helfte verſoden is, giet het door een yle doek, perſt het ſterk uit tot de ſlijm daar uit gehaalt is;

doet het in een steenen pot, giet daar by *oleum nucum* sonder vuur geperst een pond *olei lini*, twee oncen: een pond wasch, en twee oncen burgondisch pik, laat alles smelten en koken op een sacht vuurtjen, met een houte spatel geduurig omroerende, tot dat dit mengsel op de helft verkookt is; doet daar dan by

Olei palmæ, unc. unam.
Philosophorum. unc. sem.

Laat alles zagjes gekookt werden, als dit mengsel by na sijn dikte heeft, zoo giet daar by

Spiritus terebinthinæ.
Vini ää. drach. tres.
Fiat s. a. Emplastrum.

Eerst sal men het pynelyke lid met melk stoven, en dan dese salf daar om leggen: alle dagen moet de pleister ververst werden.

XIV.

Sommige stryken daar eenige vlugge gedistilleerde olien over de beleedigde deelen, als van

Oleum de lateribus.
Cornu cervi.
Fuliginis.
Tartari destillati.

Sem.

Sem. tabaci expreſſi.
Ceræ.
Petræ.
Succini.
Balſam. Sulphuris Succinatus.

Door deſe en diergelyke gebeurt het wel dat ſommige zoo ras zy daar mede geſtreken zijn, de pyne ſchielijk over gaat, maar verheft doch daar na al wederom: ik heb ſe menigmaal gebruikt met goed ſucces, veegende de pyne gelijk als van het lijf, maar heb ook gemerkt dat het altijd geen gevolg neemt. Sommige hebben zich by het likken van honden niet kwalijk bevonden.

XV.

Men maakt ook verſcheide Lavamenten die niet vreemt ſijn, het volgende heb ik gebruikt met goed ſucces, zijnde in weinig tijds de ganſche inflammatie, pyne en geſwel verdwenen, maar het moet daar in het begin op geplaats werden, anders helpt het niet veel:

℞ *Alicujus ſpiritus volatilis ex ſpir. vini parati.*
Spiritus ſalis armoniaci ää. unc. duas.
Caphoræ. drach. unam.
M. F. fotus.

Als het eerst daar op gelegt werd sal het vry wat pynen verwekken, welke daar na allenxkens zullen verdwynen.

XVI.

Dat hier nu soo grooten pyne gemaakt werd, daar van is dit de reden: dat het zuur, welke in het gewricht de meester speelt zijn *Alcali* verlaat, en met een zuiverder *Alcali*, dat daar met doeken of sponsen omgeslagen werd, vereenigt: even gelijk het zuur in de Salarmoniak zijn plaats verlaat, en in het *Alcali tartari* ofte kalk, die ik daar by doe gaat zitten, loslatende het vlugge *Alcali*, daar het te voren mede vereenigt was. Maar terwijl zulx geschied, werden de vlugge deelen van den Armoniak zoo sterk als een *Spiritus Salis Armoniaci*, welke dan in het beledigde lid mede zoo meester werdende, moet de deelen zeer prikkelen en groote pyne veroorzaken, 't welke daar na door zijn pypen lichtelijk dringt, en alle pyne doet vergaan.

XVII.

Een affiedsel van tabak is mede voordeelig: voorts al het gene het welk uit vlugge deelen bestaat, want alle *Salia Volatilia Oleosa* zijn zeer goed en bekwaam om door te dringen, en het zuur te temperen niet alleen, maar ook om de verdikte vochten te verdunnen.

De

XVIII.

De middelen, die men innerlijk laat gebruiken zijn of om de pijn te dooden, of om het zuur en al wat verdikt is t'onder te brengen en vloeybaar te maken. Dese pijn-stillende zijn voornamelijk de *Crocus* tot twee of drie scrupels ingenomen, als ook den *Opium* met eenige vlugge Salia ingeven. Die het suur aantasten, verzoeten en verdunnen, daar van is hier voren al gewaagt in het voorgaande Hooftstuk, welke alle men hier mede kan gebruiken.

XIX.

Behalven dese opgetelde, mag men innerlijk sagjes sweeten met de volgende: als

℞ *Antimonii diaphoretici.* grana. decem.
Croci optimi. scrup. unum.
M. fiat pulvis. of

℞ *Cinabaris nativæ.* grana. sex.
Diascordii. drach. unam.
M. F. bolus. of

℞ *Cinnab. nativ.* scrup. sem.
Ocul. cancri. drach. unam.
Opii. gr. tria.
M. F. pulvis.

Laat dit in een reis in nemen, 't welk eenige reisen herdaan zijnde, zal de zieke groote beterniſſe krygen. Deſe en diergelyke middelen ſijnder meer met welke men ſweeten kan; zy doen veel vruchts, om dat zy uit een *Alcali* beſtaan, niet alleen dat vlug is, maar ook dat *fixum* is, zijnde bequaam niet alleen het bloed en andere vochten te verdunnen, maar ook het zuur t'onder te brengen, en te doen ſweeten. Derhalven zijn de ſweet-middelen hoog noodig, en veilig te gebruiken.

XX.

Tegens de aankomſte mag men wel eens ſagjes purgeren, met middelen die men gemeenlijk *hydragoga* noemt, want door het purgeren raken zy veel zuurigheden, die in de darm-kliertjes en het bloed logeerden, t'eenemaal kwijt, welke uit het lichaam uitgedelgt zijnde, geen gelegentheid gegeven werd om de ziekte te vergrooten: van het volgende zal het niet onbekwaam zijn te gebruiken:

℞ *Antim. diaphor.* ſcrup. ſem.
Scammonii. gr. duodecim.
Crem. tartari. grana. ſex.
M. F. Pulvis.

Dit geeft men met een weinig wijns in alles te gelijk: of

℞ *Merc.*

℞ *Merc. dulcis.* ſcrup. ſem.
Reſin. jalappæ. gr. octo.
Olei caryophyllorum. gutt. unam.
Spir. vini. q. s.
M. F. hauſtus. of

℞ *Hermodoct.*
Jalappæ, āā. unc. unam.
Sennæ. mundæ. unc. duas.
Sem. Cardamomi.
Cinamomi.
Caryophyllorum āā. drach. duas.
Spir. vini. unc. ſexdecim.
M. F. Elixir purgans.

Hier van kan men ſomtijds een lepel vol of twe gebruiken, waar van men zagjes ſal purgeren, hebben een aangename reuk en ſmaak. Het *Electuarium Caryocoſtinum* werd mede zeer geroemt.

XXI.

Alle *Diuretica* die een *Sal volatile oleoſum* hebben, ſijn hier mede zeer dienſtig, vermids zy door haar *Alcali* het zuur verbryſelen of ten minſten haar ontvoogden van haar heerſchappye, dieſe over het *Alcali* voerden: werkende by na op de zelfde wyze als van het ſweeten gezegt is.

XXII.

De kalkachtige ſtoffe die tuſſchen de gelederen in gaat zitten, is ſwaar om te geneſen, ten zy datſe ſuppureren. De *Mercurialia* echter konnen hier wel het meeſte verrichten, als daar is het *Emplaſtrum de ranis*, en alle andere dingen daar de quik-ſilver in komt, want het komt al op quik-ſilver uit, welke al het zuur in zich neemt; daar is mede een zeker rookend water van *Jupiter* en *Sublimaat* gemaakt, dat in mijn Tractaat van de Pokken beſchreven is, 't welk hier zeer veel dienſt ſoude konnen doen. Want de quik-ſilver ſlurpt alle zuurigheden op en brengt die buiten het lichaam.

XXIII.

Monſr. de *la Morandiere* verhaalt van een ſoort van Flerecijn ontſtaan in een vier-en-twintig jarige jongeling, die in al zijn gewrigten een groot getal van *Tophi* had, voornamelijk in een zyner voeten, die zoo aanwies, dat de huid niet meerder kon uitgerekt werden, en ſplyten moeſt. De Lyder by *la Morandiere* te raad gaande, ſoo maakte hy hem een ſnede in de voet, zoo onder als boven, waar uit hy een zeer groote menigte witte, dikke en kalkachtige ſtoffe haalden. Voorts kreeg hy in alle de andere deelen die met een huid bekleed waren, verſcheide puiſten, en warē ſo hard als een ſteen,

en

en in de gewrichten zelfs was soodanigen overvloed opgehoopt, dat d' uiterste tippen der leden uit haar plaatse moesten wyken.

XXIV.

Eer ik dit Hooft-stuk afbreek zal ik eenige middelen voorschryven die de Koning van Polen gebruikt heeft en elke reise groote bate omtrent de pyne daar by gevonden heeft. Dit volgende medicament wierde hem van een vrouw toebereid, welke na dat het haar geholpen had, duizend ducaten daar voor kreeg.

℞ *Calami aromatici* unc. unam.
Cort. citri.
Aurantiorum ää. unciam. unam & sem.
Abrotani.
Gentianæ ää. unc. unam.
Rad. Enulæ componæ.
Consolidæ maj.
Flor. Lavendulæ.
Serpilli, ää. drach. duas.
Vini optimi albi. drach. tres.
Olei veteris. libr. unam. & sem.
Coq. *Omnia ad comsumtionem humiditatis, in fine adde.*
Resinæ albæ.
Olei spicæ, ää. unciam. unam.
Misce fiat Balsamum antepodagricum.

Daar

Daar na is 'er een boer geweeſt, welke de Koning de volgende drank kookte, door welke de Koning terſtond van zijn pyne wierd bevryd, waar voor de boer zes duizend guldens kreeg: de beſchryvinge is aldus.

℔ *Angelicæ veræ.* libr. ſem.
Silveſtris. unc. quatuor.
Herb. Hyſſopi. man. duos.

Dit alles klein geſneden en geſtooten zijnde en in een nieuwe pot gedaan ſterk bruin bier acht pond. Daar en boven dede hy daar noch een weinig nagelen by om te aromatizeren, dit mengſel liet hy nu tot een derde verſieden. Dit liet hy de Koning drinken. Maar by elke *doſis* van dit kookſel mengde hy vier lepels olie van oliven, zoo dat by drie lepels van dit kookſel een lepel olie by gegoten wierd. De Koning dit uitgedronken hebbende, moeſt zich toedekken om te ſweeten, en wierde van zijn moeyelyke pyne bevrijd.

XXV.

Een ander heeft wederom yets anders de Koning doen gebruiken, waar voor hy duizend rijkxdaalders kreeg: eerſt maakte hy een loog van de volgende dingen.

℔ *Salis*

℔ *Salis comm.* man. unam.
Nitri purif. unc. unam.
Caphoræ (in s. q. ſpir. vini diſſolutæ) unc. ſem.
Cinerum fagi. man. duos.
Oq fluviat. libr. ſex. *vel*
Liquoris betulæ.

Kookt het tot 'er twee deelen overblyven, welke loog men dan zal klaar maken en filtreren. Deſe loog zal men dan aldus gebruiken.

De Lyder zal met zijn naakte lichaam in een lange tobbe ſitten op een bankjen daar toe gemaakt, 't welk in een warme ſtoof of kagchel moet geſchieden. Dan zoo werden alle de lydende leden met ſponſen die in deſe loog zijn nat gemaakt, geſtooft, beginnende van boven van de oxels tot het uiterſte der handen toe, gaande zoo voort tot aan de voeten, 't welke langer als een half uure geduurt. Maar eer hy ſtoofde begoot hy die deelen eerſt met de voornoemde loog. Dit gedaan zijnde, ging de Koning na bedde toe, en droogde zich eerſt af, dekkende zich te degen toe, om te ſweeten.

XXVI.

Ten tyden van de geneſinge, mag men wel een dag of twee overſlaan, gebruikende onderwylen piſdryvende middelen. De pyne zal men onderwylen met het volgende vocht verzachten.

℔ *Phlegm.*

℞ *Phlegm. Vitriol. non rect.* libr. unam.
Tartari ad albed. usti. unc. quatuor.

Laat dit eenige tijd in een warme plaatse staan, gesmolten zijnde, filtreert het vocht en bewaart het, met welke het gepynigde deel met een veer bestreken werd; maar soo de hestige pyne daar niet na en luisterde, zal men daar het volgende *Cataplasma* op leggen.

℞ *Medullæ panis tritici.*
Pulv. omnium florum (majali tempore è Stercore vaccæ præparati) ää. libr. unam.
Coq. *Cum aq. hyoscyami s. q. ad spissitudinem pulmenti, cui addantur.*
Nitri pulverisati, unc. unam.
Caphoræ. unc. duas.
Croci. scrup. quatuor.

Soo de pyne nu vry groot is

Opii q. pl.
M. F. Cataplasma.

Dit werd warm om het beledigde deel gelegt en viermaal daags vernieuwt.

XXVII.

Men zegt dat het *Herba kna gna* of *gena* een Turkx *Antipodagricum* is. Dese plante brengen niet

niet alleen de Turken maar ook de Perſen tot een zeer fijn poeder (werden tot de Koſtantinopolen in de winkels alſoo verkocht) onder een lepel of twee mengen zy een weinig gal en zoo veel ſterke wijn, tot dat het een papachtige weekigheid krygt. 't Welk op linne geſtreken zijnde, leggen zy dat warm op het pynelyke deel, vernieuwende het zelfde drie of viermaals op een dag, waar na de pyne dikwils d' eerſte dag ophoud, en ſomwijls de derde of te de vierde dag. Dit experiment is aan verſcheide goed bevonden:

Deſe *kna* oft *gna* ſchijnt niet anders te weſen als de Arabiſche *Alhenna*, dat men anders *Alcanna* noemt.

XXVIII.

Petrus Borellus verhaalt *cent.* 11. *obs.* x. dat met by na ontelbare experimenten de *Radix Sigilli B. mariæ* (*Tamus* en *Vitis Silveſtris* by *Dodonæus* gehieten) in die podagreuſe geſwellen goed bevonden is. Maar eerſt, zegt hy, moet het lichaam gezuivert werden met *Jalappa*.

XXIX.

Thomas Bartholinus verhaalt in zijn *cent.* iij. *Hiſt.* Lxiij. dat zekere vrouw met pynen die het Flerecijn zeer gelijk waren, daags voor dat haar de ſtonden vloeyden gequollen wierd, namelijk aan de handen, voeten, en knyen, zonder

der af te laten, willende alleen na theriakel daar op gelegt, luisteren. Maar zoo ras de stonden bloeyden, verging al de pijne. En, om dat de vrouwen dese vloed hebben, werden zy soo zeer daar niet mede aangetast als andere.

X. Hooft-stuk.

Om te toonen de mogelijkheid, op wat wyse men het Podagra *zekerlijk kan genesen. Door sweeten, kwylen en branden.*

I.

't IS zeker en meer dan zeker, dat tot alle ziekten, waar van men niet en kan wanhopen, middelen gewassen zijn; want als God slaat salft hy wederom den bekeerenden: daar is dan voor den bekeerenden Sondaar altijd vergevinge: indien men dan letten wil op de oorzaak der ziekte zoo bevind men de oorsaak te zijn een zuur die de sappen verdikte, en verstoppinge maakte: want wat reden zouden daar wesen, welken de volkomene genesinge wedersprak. Ik verzeker uw dat'er vele ja zelfs vry vele sijn, welke alleen genesen door de manier in het achste Hooft-stuk aangewesen, en zoo het zake is dat'er kwaad noch niet overwonnen kan werden, zoo wijs ik uw tot een sweeten gelijk men in de pokken gewoon is te doen, houdende met eenen die levens-wet, welke in die zelfde kwale gehouden were. Want dat swee-

sweeten brengt alle het suur buiten het ganssche lichaam, dat 'er in is, en vervult der zelver plaats wederom met een *Alcali* dat in de dranken van *Salsa Parilla* en *China* was, welke zy te gelijk geduurig drinken. Sekerlijk dese genesinge is bekwaam om haar volkomentlijk te genesen: de wyze om zulx in 't werk te stellen sal ik hier niet aanwysen, dewijl ik zulks in een Tractaat van de Pokken haast mein uit te geven, en reeds geschreven is.

II.

Ten tweeden, zo dese genesinge niet en komt te helpen, zoo sal het kwylen sekerlijk helpen met kwik-silver, want die doorloopt alle hoekjes en winkels van ons lichaam, en sleept met zich al het zuur, welke het komt te ontmoeten: waar van ik in 't breede van geschreven heb, alwaar ik van de Pokken hebbe gehandelt.

III.

Ten derden, is het branden 't zy met kattoen' linne, *Fungi*, *Moxa* en diergelyke mede seer dienstig, want daar zijn getuigenissen van die geene welke volkomentlijk daar door genesen zijn, brandende alleenig op het beledigde lid, op wat wyze zulx geschied daar van heeft de Heer *Harmanus Busschof* Predicant op *Batavia* een ganssch Tractaat geschreven, in welken hy aanwijst de wyse om in te branden,

IV.

De *Moxa* is niet anders dan de *Lamigo* ofte wolligheid van de *Artemisia* oft van andere kruiden, 't is even eens, als het maar zacht brand, van wat kruid het is.

V.

Wanneer dese oft andere stoffen op het pynelyke deel gebrand werden, zo gebeurt het dat door die hitte het verdikte en verstoppende vogt vloeybaar werd, even als een jeu-sap van het vleis door middel van vuur weder dun en vloeyende gemaakt werd. Waar door de *Paroxysmus* t' eenemaal overgaat en somwijls volkomelijk achterblijft. Daarom behalven dat men genesen is, moet men ook tot het genesen

1 Niet te oud zijn.

2 De leden niet te seer verkalkt nog bedorve.

3 Een goede levens wyse houden, gelijk in het VIII. Hooft-stuk is aangewesen.

Want het is een onmogelijkheid genesen te willen zijn, en alle wereldse debauches na te willen volgen: want het is even zoo veel als of ik alle werelds kwaad zou willen doen, en noch Gods straffe te willen ontvlieden. 't Welk een onmogelijkheid is. Dit zy dan genoeg van de mogelijkheid en zekerheid gesproken, om het *Podagra* te konnen genesen. Nu treden wy over met vliegende vaandels na de Vliegende Jicht, en sullen sien of wy hem mede in de vlucht konnen slaan: waar toe God sijn zegen geven wil.

E Y N D E.

VERHANDELINGE

Van de

VLIEGENDE

JICHT,

ARTHRITIS VAGA

Gezegt,

Door

Steph. BLANKAART.

M. D.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0123-9
DFG

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0124-5
DFG

VERHANDELINGE
Van de
VLIEGENDE JIGT,
ARTHRITIS VAGA
Gezegt.

In welke kortelijk des zelfs ware Oorzaak en Geneſinge getoont werd.

I. Hooft-stuk.
Verſcheide namen van de Vliegende Jicht. *Bepalinge. Verſcheidene zoorten met of zonder geſwel. Op een plaats blyvende, of van d'eene plaats op d'ander verloopende. Verſcheidene teikenen om de zelve te kennen.*

I.

Dewyle wy dan nu van de *Artritis* geſproken hebben, zal het ons niet ongeraden zijn van de *Artritis Vaga* yets te zeggen, welke zoo genoemt werd, om datſe van d'eene plaats in d'andere ſchijnt te vliegen en te loopen en daarom

ook *Varus* gehieten, om dat hy als alloopende vervaart. In Weſtphalen mein ik noemt men het *Varen* oft *loopende Varen*, zijnde alzoo na een zekere zoort van wormen genoemt, die van d' eene plaats na d' andere vervaaren. 't Uitregt noemt men het de *Springende ſicht*, even als of hy van het eene lid in het andere ſprong. Item de *Reizende ſicht*, *Loopende ſicht*, *Scheurbuikige ſicht*. *De kouden* en diergelyke namen meer, welke men wel meeſt alle dient aan te halen, op dat die landen daar men deſe ziekte heeft, verſtaan mogen waar dit Boek van handelt. De naam van *ſicht* oft *Gicht* mein ik dat herkomſtig is van wricht en dat men in 't eerſte heeft gezegt gewricht-ziekte en gewricht-pijn, komende met het Griekſe woord *Artritis* en het Latijnſe *Articularis morbus* gans over een: zoo dat ik geloove dat het woord gewricht allenxkens om de gemakkelijkheid van ſpreken is verandert in *Gicht* of *ſicht*, want het gemene volk, die de woorden maken, hebben dat veel voor een wyze.

II.

Om verder te gaan, dienen wy wel eens te zien, wat deſe kwale eigentlijk is: *Soo is dan deſe vliegende ſicht* niet anders dan *een verſtoppinge in de peeſachtige en vlieſachtige deelen, waar uit een groote pyne ontſtaat, die van het eene lid in het andere ſchijnt te vliegen.*

Doch

III.

Dog eer wy ons verder begeven moetē wy eens aanmerken wat verſcheidentheden en uiterlyke teikenen de ſelve ons vertoont. Daar is dan een ſoort die ontrent de gewrigten met eenig geſwel komt, het welke wederom langſaam verdwijnt, welke geopent zijnde, een weiachtig en ſomwijls een melkachtig vocht geeft, waar na groote verlichtinge van pyne volgt. Maar is 't dat men deſe geſwellen niet en komt te openē, konnen in ſommige dikwils groote en wyde vlekken veroorſaken, eerſt blauwagtig met ſwartigheid, welke purperagtig werden, dog dit gebuert niet altijd, want in ſommige zijn de vlekjes als vloyen beten, zijnde in het eerſte rood, daar na purper, en eindelijk ſwartachtig, hier uit ſpruiten menigmaals moeyelyke geneſende ſweer-gaten, welke als een kanker geduurig aangroeyen, of geduurig loopende fiſtel-pypen nalaten.

IV.

Een tweede zoort is zonder geſwel, doch echter niet minder pynelijk als de eerſte, by welke het lichaam vry wat mager is en uitgeteert, werdende de leden even als in de ſcheurbuik vry moede gemaakt, want als zy eenig werk doen, of eenige trappen op gaan, zijnſe terſtond buiten haar aſem.

V.

Een derde Zoort is niet geduurig van d'eene plaats op d'andere loopende, maar begrijpt een deel gemeenlijk alleen, 't zy in de handen, voeten, vingers, hals, aanzicht en diergelyke. Vorders werden de deelen zeer heet en brandend, met een ſtekende pynelijkheid; deſe is niet geduurig, maar houd ſomtijds op en komt daar na noch des te wreeder aan op de deelen te pynigen.

VI.

De vierde is gelijk als een vuur-bal die zich van d'eene plaats tot de andere beweegt, alſoo is 't met deſe kwaalen mede zeg ik, want dan voelt men de pyne in het eene en dan in het andere lid: welke pyne ſomtijds gelijk als in de ſlaap zijnde niet gevoelt werd, maar gelijk als een hond die wakker werd, terſtond aan't byten en 't knagen gaande, de Lyders ellendig marteliſeert; zomtijds begintſe in eenig lid en dringt zoo alle de leden door, voornamelijk de rug, lenden, handen en voeten. Doch eerſe voort loopt zetſe zich eerſt op zekere plaats, gelijk als in eenige ſetel-ſtoel vaſt, en ſchiet daar eerſt eenig kanon los, eer dat de ſelve zijn leger verder laat marcheren: want daar de zelve zijn zit-plaats heeft genomen, aldaar woet de ſelve eerſt geweldig, en daar na gaat die

die allenxkens van lid tot lid ſpanſeren. Dit zijn dan ſoo de meeſte verſchillen, laat ons nu de teikenen eens zien eer wy tot de oorſaak overtreden.

VII.

In 't begin heeft men dikwils een voor af gaande hooft-pijn, moeyelijkheid en draayingen des hooft, daar na krygt men pijn in de nek, rug oft lendenen, na welken de leden van armen, handen, ſchenkels en voeten dikwils aangetaſt werden: doch deſe bewegingen geſchieden niet ſchielijk, maar ſomwijls alle gelijk, en ſomwijls by beurten of op eene plaats geduurig ſchietende, of op verſcheide of te gelijk of by beurten, ſoo dat als het op de eene plaats op houd het menigmaals op een andere begint, zoo dat het ſchijnt als van het eene lid in het andere te vertrekken, 't welk echter zoo niet en is.

VIII.

Het *tweede teiken* is, dat wanneer men een worm neemt die men eerſt uit de aarde gehaalt heeft, en over het beledigde deel houd, de zelve even eens zich zal wringen en ſportelen, even of hy over de *Spiritus nitri* oft *Aqua Fortis* gehouden was, zijnde een teiken dat 'er zeer veel zuur uitwaſemt, welker deeltjes de wormen prikkelende, de zelve doet ſtuip-trekkingē krygen en by gevolg bewegen,

waar na hy sterft, voornamelijk een weinig op het beledigde deel gelegen hebbende.

IX.

Die nu zonder geswel is, zijn de lichamen meer als gemeen vermagert, met een verswakkinge der ledemate; maar die swellinge en uitbultinge aan de gewrichten heeft, die krygt gemeenlijk vlekken en moeyelijk geneesende sweer-gaten.

X.

De pyne vermeerdert tegens den avond en des nachts als men te bedde is, dat men daar van nauwelijk geduuren kan, even op de zelfde wyze als ik in een Tractaat van de Pokken geschreven heb, en haast meene onder de perse te geven.

XI.

Ook hebben zy gemeenlijk lust tot eten, en echter blyven zy mager.

Gemeenlijk hebben zy een klein broeyend koorsjen, gelijk in het *Podagra*, of zomtijds werden de zieken die niet gewaar.

De pis is selden hoog rood geverft, en de pols is niet ras slaande gelijk in veele andere gebreken.

XII.

Veeltijds zijn ze zeer hardlyvig, konnende in eenige dagen niet afgaan.

Veel-

De pynen zijn heet als vuur brandende en doorwretende.

XIII.

De teikenen van de geduurig loopende Jicht zijn, dat de pijn niet lange in het begin op eene plaatse blijft, maar schijnt van het eene lid na het andere voort te gaan. Waar by komt een onbeweeglijkheid van dat lid, ten zy het van het gezonde lid verleid en verplaats werd.

XIV.

Wanneer de zelve op een plaatse vast blijft zitten, zoo is't evenwel dat de zelve die plaatse dikmaals haast verlaat, en wel haastig wederom komen. Ten anderen is in dese kwaal geen tarterachtige stoffe gelijk als in de Flerecijn. Ook heeft men by de vliegende Jicht gemeenlijk eenige teikenen van scheur-buik, gelijk als van bloedend tand-vleis, geduurige vermoeyjing, blauwe vlekken en diergelyke. Daar zijn ook altijd geen geswel noch rodigheid, gelijk in de Flerecijn, maar somtijds en somtijds niet. Dit zijn soo de voornaamste teikenen en toevallen die dese zieken overkomen.

II. Hooft-stuk.

Van de oorzaken der Vliegende Jicht. *Wederlegginge van verſcheide Autheuren. Gevoelen des Autheurs. Innerlyke en uiterlyke oorzaken. Waarom hier geen kalk tuſſchen de gewrichten groeit.*

I.

HEt is nu tijd, tot de *oorzaken* over te treden, waar van de gevoelens verſcheiden zijn. *Greg. Horſtius* meint dat de oorzaak een geſmolte *ſcheurbuikige Tarter* is, die met een vloeybare ſtoffe van vochten vermengt ſijnde, met een ſonderlinge eigenſchap na de ſenuwen en ſpieren gaat.

II.

Wat nu deſe geſmolte ſcheurbuikige Tarter is weet miſſchien de Schryver zelfs niet, want daar is in ons lichaam ſulken Tarter niet gelijk in de wijn-vaten gevonden werd: ten anderen zoo ſe al in ons lichaam was, waarom worden dan de gewrichten mede met geen kalk gekwelt en beſmet, gelijk als in de Pokken en het Flerecijn te voren verhaalt is; en ſo deſe ſtoffe vloeybaar was, ſoude daar geen pyne in dat deel ontſtaan maar de ſtoffe vloeybaar zijnde, zoude doorvloeyen en behoorlijk omloopen, 't welk

hier

hier niet en geschied, want hier is, gelijk terstond zal gezegt werden, een verstoppinge. Hy voegt hier noch by een zonderlinge eigenschap, welke eigenschap indien hy geweten had, zou hy die zekerlijk klaarder hebben uitgedrukt, nu het is die eeuwe toe te geven, want se wist niet beter, en 't was makkelyker doen ter tijd de oorzaken uit te leggen dan jegenwoordig, want doe nam men maar zijn toevlucht van onwetentheid tot een eigenschap, of tot een verslagene hoedanigheid; het welk ik mein dat even zoo veel te zeggen is, als *ik weet het niet.*

III.

Van een ander gevoelen is *Henricus Petræus*, welke zegt dat dese kwaal ontstaat uit Ichoreuse oft weiachtige vochten van eenig melancholyk vocht, met een zonderlinge kwaadaardigheid besmet, ofte uit scherp gesmolte geesten van Tartarische zouten.

IV.

Sulke weiagtige vogtē sijnder in ons lichaam niet, en zo ik yets seer na aan de wei soude gelykenen, dunkt my het spog seer na te komen, dog om dat 'er veel verschil tusschen de wei en het spog is, zo kan ik ook de selve nauwelijk met elkanderē vergelyken. Dese soude nu nog van een melancholijk vogt voort komen; sekerlijk ten is niet te

te melancholijk om te belagchen, dat mannen die men soo een groot gezag in dese konst pleeg te geven, zulke onnozele redenen voortbrengen. Doch dese heeren groote *Medici* hebben noch maar op het Peripatetische vier-tal der elementen gestaan, versierende daar soo veel temperamenten en humeuren in het bloed daar by, van *Sanguis*, *Pituita*, *Bilis* en *Melancholia*; de historie is te droevig om se te vertellen, daarom die nu den omloop des bloeds te deeg verstaat, weet wel dat 'er in de mensche lighamen maar een bloed is, en geen vierderlei, en by gevolg geen melancholie, ten zy alleen in den hersenen van die het eerst hebben beschreven.

V.

Daar-en-boven hebbense noch een zonderlinge kwaadaardigheid zegt hy: waarom zegt den maker van dese definitie dat 'er een zonderlinge kwaadaardigheid is, en niet wat het eigentlijk voor een kwaadaardigheid is, of waar se in bestaat, want of ik al zeg datse zonderling is, wat is dat, en wat weet ik dan? 't is zoo veel als of ymand wilde weten hoe een uurwerk gemaakt, en aan een ander vraagde hoe dat gemaakt was, en dat hem alleen geantwoord wierde, dat het alleen door een zonderlinge konst geschiede, hier uit zoude den vrager geensins weten hoe zulx gemaakt was, uit wat

raden,

raden, onruſt, kenting-werk en diergelyke beſtond. Alſoo veel kan een leerling uit die oorzaken van *Horſtius* komen te weten.

VI.

Noch verder gaat de Schryver en zegt, *uit ſcherpe geſmoltene geeſten van Tartariſche zouten.* Dit heeft hy miſſchien gedaan om zich nog nader te expliceren, 't welk hy op de malle Chymiſche mode poogt te doen. Ik voor my ik hebbe nooit geweten dat 'er in ons lichaam ovens en ſtokers waren, welke aldaar uit de verſonne en ingebeelde Tartariſche zouten eenige geeſten diſtilleerden; voor my, ik heb ſoo menig hondert dieren onder het mes gehad, maar diergelijks nooit gevonden, zoo dat ik dit maar moet aannemen als een *Chimæra* oft verzonnen herſen-drocht.

VII.

Noch is 'er een ander navolger van *Helmont* die ſtelt *de oorſaak te ſijn een invloeyende geeſt, die beſwalkt is met een vreemde geſt en vreemt zaad.* Wat dit voor een invloeyende geeſt is, weet ik mede niet, of hy moet daar door verſtaan het zenuw-vocht, die men Animale geeſten noemt. Deſe zegt hy noch verder, is met een vreemde geſt bezoetelt of beſwalkt: nu kan ik niet weten, waar deſe geſt van daan komt, waar hy heeft gezeten, of hoe hy onder deſe geeſten komt,

komt, zeker desen Heer loopt mede het spoor vrá byster.

Spectatum admissi, risum teneatis amici.

Of hy moest zich klaarder hebben verklaart, dan zoude ik konnen weten wat men daar door verstond. Wat aangaat het vreemde zaad, dat hy daar onder zait, is van de eigenste munt, als zijn vorige verklaringe, zijnde alleen een duistere explicatie, van yets 't gene duister was.

VIII.

Den vermaarden *Franc. Sylvius de le boe* erkend een ander oorzaak. *Want*, zegt hy, *in diergelyke kwalen zondigt een zuure geest, die zeer beweeglijk is, en de gevoelige deelen knaagt.* Door de zuure geest, verstaat hy, buiten alle twyfel, een zuur vocht, want een geest kan het eigentlijk niet genoemt werden, maar hy noemt het soodanig, om dat hy die vochten by een *Spiritus Vitrioli* of yets diergelijks vergelijkt. Nu dit is wel: hy gaat voort, en is van gevoelen, dat die geest zeer beweeglijk is, maar ik kan dat niet aannemen, dewijl ik van gevoelen ben, dat de vochten in dese kwaal verdikt sijn, en by gevolg, zoo licht beweegende niet en zijn: want indien se lichtelijk bewogen, soude den omloop dier vochten behoorlijk toegaan, en geensins pyne verwekken.

Dat

Dat de ſtoffe knagend is, daar in dwaalt *Sylvius* mede geenſins, want het zuur, geduurig door de ſubtyle materie bewogen werdende, werd geduurig tegens de ſenuw-deelen aangeſlingert, in welkers vocht de ziel groot gebied hebbende, die beweginge haaſt gewaar werd, welke om de al te grooten moeyelijkheit een pyne genoemt werd, welke men gemeenlijk acht in dat deel te zijn, daar de knaginge oft moeyelijkheid dier beweginge geſchied.

IX.

Willis geeft mede eerder een verzieringe van oorzaken als een oploſſinge van een ware explicatie, en echter is de vond zeer aardig. Hy is van gevoelen dat hier tweederlei materie is, welke de oorzake voortbrengt, gelijk te voren van de Flerecijn gezegt is: want hy ſtelt vaſt dat 'er veel vaſte deeltjes van het bloed hier en daar omtrent de gewrichten, gelijk als zoo veel eyeren afgelegt werden, en haar ſoo lange ſtille houden, tot datſe door des zenuw-ſaps zuure uitwerpſels, even als door een mannelijk zaad, vruchtbaar en gaande gemaakt werden, om datſe dan volgens, zijn meininge, te garen een efferveſcentie maken, gelijk alle vaſt zout en zuur te gader gegoten, gewoon is te doen, waar door de vlieſen en zenuw-draden te gader getrokken werden en een groote pijn veroorzaken. Al-hoe-wel de vond zeer ingenieus is, en

sulx wel in de Chymiste vochten geschied, maar ik mein niet dat het bloed eerst een vast zout in de deelen aflegt, en dat 'er dan een zuur vocht by komt vlieten, die daar een effervescentie maken, en dat dit niet kan wesen, bewijs ik alleen hier mede, namentlijk, dat het bloed en zenuw-vocht door geen een pypen by malkanderen komen, want het is geensins noodig, ook zoo zoude het een ongeregelde circulatie der vochten veroorsaken; het zenuw-vocht gaat door geheel andere pypen als het bloed, dit zoo zijnde, kan daar geen effervescentie met malkanderen geschieden, gelijk als het den Heer *T. Willis* belieft heeft, het welke wy ook hier voren in het *Podagra* getoont hebben niet te konnen zijn.

X.

Nu is 'er overig te zeggen mijn gevoelen *wat eigentlijk de Jicht veroorzaakt*, en om daar mede kort te gaan, is de zelve mede niet anders dan een verstoppinge in de senuw-deelen oft pesen gelijk wy in het *Podagra* gezegt hebben, en verscheelt van de oorzaak in 't *Podagra* maar als meer en min: doch de stoffe is een weinig verscheiden, wan in de *vliegende Jicht* vloeit de stoffe niet gelykelijk door gelijk in 't Flerecijn die allenxkens door de senuwen tot de ledematen nederzakt; maar in de Jicht vloeit de stoffe by beurten, om datse eenige lymige deeltjes

by

by zich heeft en de gelyke doorstralinge belet: zoo dat'er alleen by beurten wat komt afschieten: hier van daar komt dat dit weinige niet lange in dat lid verblijft, maar ook haast weg gaat, want indien de verstoppende stoffe veel was, zou die zo haast uit het verstopte deel niet geraken, en dat is de oorsaak, dat de pyne dikmaals schielijk ontstaat, en zoo heel lange niet en duert, onderwylen gebeurdt het, dat de stoffe, welke van boven uit de hersenen afschiet mede wel in een ander deel vervoert werd, als daar eerst de bepalinge was, en dan schijnt het als of het van het eene deel in het andere overging, en daarom is het *vliegende Jicht* genoemt, wijl dat die van het eene lid na het andere toe schijnt te vliegen, dat echter maar by de geduurige vertoevinge en verscheide doorstralinge te wyten is: want de stoffe kan niet van het eene lid in het andere komen, dat is van de pink in de duim, en van de hand in de voet en diergelyke, want dat is den omloop des zenuw-vochts tegen gegaan: maar het kan gebeuren dat de Jicht gevoelt wiert in de elleboog, en daar na in de *Corpus* oft voorhand, en zoo allenxkens in de boven en onderknokel, het welke den omloop de vochten niet tegen is: zelfs de Podagristen werden dat gewaar, want zy voelen het van de hals door de schouders, en armen gelijk na de handen toe vloeyen seggen zy. Dit zy dan van de voornaamste oorzaak, op wyze die vliegen-

de kan gezegt werden: ik twyfel niet of ik zal een ander daar mede konnen voldoen: ik voor my ik kander mijn zelven mede voldoen, en hy is waart dat hy leeft, die geeft dat hy heeft.

In magnis voluisse sat est.

Voorts moeten wy tot eenige onderscheiden overtreden, om die mede op het netste t' ontbolsteren, op dat dit kleine schrijf-bundelken papiers met den liefelyken dauw desLesers mag beademt en toegejuigt werden.

XI.

Wy bevinden dagelijks dat sommige in de gewrichten geswellen hebben, en andere wederom niet. Dat komt nergens anders van daan, als dat de eene meerder taaye vochten daar by verzelt hadde als de andere, welke taayigheden, daar, om hare loome beweginge blyvende, vergadert by een, en doet het ganesche deel uitzetten tot een geswel, welke geopend zijnde een weiachtige oft melkachtig vocht dikwils uitgeeft. Maar andere met soo veel taaye deeltjes niet verzelt zijnde, kan noch beter om-loopen, na dat het zijn personagie heeft gespeelt: en daarom blyven daar geen geswellen na. Maar zoo de geswellen lang duuren, komen daar vlekke, van verscheiden zoort, om dat het bloed door zijn taayigheid niet behoorlijk kan om-

om-loopen, maar blijft hier en daar ſtil ſtaan, dat dan eerſt een roode en daar na een ſwarter vlek geeft, en dat hebben de ſcheurbuikige dikmaals.

XII.

Somtijds is de pyne geduurig op eene plaats, gelijk het in de Pokken menigmaals gebeurt: om dat door het knagen van die ſtoffe dikmaals het deel beledigt is, en daar geduurig yets buiten ſijn vaten lekt, waar door het geen wonder is dat de pijn altijd in een deel vaſt blijft, om datſe, namelijk, daar niet wel weder te rugge uit kan vlieten; maar de pyne die ſoo nu en dan komt, werd gemaakt gelijk te voren is gezegt.

XIII.

Somtijds is de pyne loopende en als een blixemend vuur, dan deſe en dan geene deel bezettende; om dat het zenuw-vocht veel zuure deeltjes by zich heeft met veel water vermengt, waar door ſe zoo zeer niet en komen te ſtremmen, maar maken in haar trage doorvloed, door het zuur een groote prikkelinge in de zenuw-deelen en vlieſen, daar ſe doorſtraalen, zoo dat het is als een vliegende en loopende pyne, die niet geſtadig is, maar al geduurig als van een helſe vloed afvloeyende.

XIV.

De naaſte oorzaak nu met eenige onderſcheiden op het netſte en't kortſte afgeſchets hebbende, ſullen wy ons penceel veranderen, en na de *uiterlyke oorzaken* het verſtand wenden: en ſien wat die konnen doen, om deſe Jicht voort te telen. De *logt*, water, drank, ſpijs, dekſel, te veel zitten en te weinig exercitie oft oeffeninge en al wat daar aan dependeert, ſoo de logt, het water en alle diergelyke te koud zijn, die konnen oorzaak van de Jicht weſen, want gelijk het *Podagra* ontſtaat van te veel zuur, alſoo is de koude veel een oorzaak van de Jicht, al-hoe-wel het zuur daar mede veel toe doet. Ik ken luiden die in haar jonge jaren veel in het koude water hebben geplengt en tenger opgevoed waren, het in haar ouderdom met de geduurige Jicht hebben moeten bekoopen; zoo is't mede met die zich al te dun kleeden, werden verkoud, en krygen dikke ſappen, welke in den ouderdom niet vloeybaar genoeg zijnde, trager loopen en vlieten door de zenuwen, als gezegt is. In die landen daar men zich veel ontblood, en naakt gaat, aldaar regeert deſe plage aldermeeſt. Zelfs by de Lappen en Finnen vind men deſe kwalen veel om datſe zeer veel koude en ongemakken uitſtaan, doch na proportie zoo veel niet als onſe Natien, om dat ſy ſoberder leven als wy, en van jongs aan de koude

koude meer gewoon zijn als wy, daarom moet men de gewoonte inschikken segt *Hippocrates*, het welk de waarheid is.

XV.

Behalven de koude logt kan ook het naakt en blood gaan veel doen om dese kwaal aangroey te geven, want de uitwaseminge werd wederhouden door de koude des logts, die de sappen in de uiterste kliertjes van de huid stremmen, zoo dat de uitwaseminge niet behoorlijk zijn voortgang heeft: het welk de dun gekleede Juffertjes om dun gemiddelt te lykenen, als ook die met de hals en borsten bloot gaan, in haar oudere jaaren wel gewaar werden, het welk haar rechte straffe en loon is.

XVI.

De tijd van het jaar dat dese ziekte zich meest openbaart, is de Lente en Herfst, in welke groote veranderinge in het bloed en onse sappen geschieden: de reden daar van heb ik voren wanneer ik van het *Podagra* sprak, mede ontleed, waar na toe ik den Leser senden, want *Podagra* en *vliegende Jicht*, sijn niet anders als man en vrouw, maar in weinige trappen van elkanderen verschillende.

XVII.

Maar eer ik uit mijn praatjen van de oorsaken

ſcheide vraagt een deftig Doctor waarom geen kalk tuſſchen de gewrichten groeit, gelijk als dikwils in het *Podagra* gebeurt, wijl hy my had hooren verklaaren, dat de oorzaak van deſe Jicht maar als meer en min van het *Podagra* verſcheelde? Ik antwoorde hem zonder veel complementen en beleeftheden te gebruiken, dat 'er in deſe Jicht zoo veel ſtoffe niet te gelijk in eenig deel vergaarde als in het *Podagra*, en eerder door zijn vaatjes was weg geloopen, eer het eenig deel doorknaagt hadde: want in 't *Podagra* werden de deelen doorknaagt, voornamentlijk de peſen en ſenuwen, en daar na de beenen, het zuur dan op de beenen knagende, maakt daar die kalk: ten anderen is in het *Podagra* meerder zuur, want des zelfs oorzaak is meede een zuur, al-hoe-wel in de Jicht mede het zuur grootelijks de boufon ſpeelt. Mijn Heer zeide hy ik dank uw voor uw beleeft onderricht.

III. Hooft-stuk.

Van de voorzegginge deſer ziekte.

I.

GElijk als het *Podagra* geen ziekte is, die met gevaar gemengt is, alſoo is de *vlie-*

gende

gende Jicht mede geensins periculeus, noch langduurig, maar nu en dan weder komende.

II.

Indien de zelve verzuimt werd, of niet behoorlijk met goede middelen getracteert, kan ze niet alleen maanden duuren, maar zelfs jaren.

III.

Den hals en rugge-mergs-deelen daar mede bezeten zijnde, is gevaarlyker dan in eenige uiterlyke leden: om dat de zenuwen uit het rugge-merg moeten voortkomen, en zoo die pynen lange geduurden, konden daar zeer licht verstoptheden komen die oorzaak van lammigheden zouden zijn.

IV.

De Jicht in de heupen komende, is kwalijk te genesen, dewijl uiterlyke middelen daar weinig toe helpen konnen; en ten anderen maken zy dat 'er veel spieren in de dyebeenen verlammen, waar door de hupse en frisse gang benomen werd.

V.

Die in de Lente komt is gemeenlijk eerder en gemakkelyker te helpen, als die in de Herfst en tegens de winter ontstaat, om dat na de Lente,

warmte komt, maar na de Herfst koude die de geneſinge vertraagt.

VI.

Die oud zijn en weinig krachten hebben, ſijn minder te helpen als die haar jonge jaren hebben en in het bloemtjen van haar leven zijn. Ook zullen gemeenlijk de vrouwen zeldender geneſen als de mannen, want hare maandelyke zuiveringe verſwakt haar zeer.

IV. Hooft-stuk.

Van de geneſinge, en voor eerſt om de Vliegende Jicht *voor te komen; verſcheide zoort van middelen en dieet, die de oorzaak voorkomen.*

I.

AFgedaan hebbende nu de wyſe hoe een *vliegende Jicht* voort komt, vergenoegen onſe zieken zich daar niet mede, maar verlangen om geneſen te ſijn, dewijl wy een gaſt-huis vol van zulke kwalen hebben: de *geneſinge achten wy dan driederlei*, *d' eerſte* is om voor te komen en te beletten dat de ziekte niet en komt, of ten minſten lichter valt. *Ten tweeden* wanneer zy reeds is, de zelve te beoorlogen, en met vlie-

gende

gende vaandels den vyand te overrompelen, voornamelijk als hy zijn attacquen eerst in't werk stelt, volgens het spreek-woord *Principiis obsta.* Want in't begin desen vliegenden vyand wat gekort-vlerkt zijnde breekt hem sijn magt, om zijn armade verder voort te zetten. *De derde wyze* nu is om den vyand niet alleen te diverteren, om geen aanslag te doen, noch een battaalje lerverde, de zelve in ruiten te slaan, maar men moet maken, dat de bodem veilig en vry zy, om dat 'er nergens geen Turk op de kust zy, welke dagelijks op zijn luimen legt, en onse zieken schielijk overrompele.

II.

Voor eerst dan zullen wy maken dat hy zich niet en komt te begraven, noch yets wat heimelijk te ondermynen, maar wy zullen hem werks genoeg geven, waar door hy van zijn voornemen zal gediverteert werden, en, terwyle dit geschied zal ondertussen het sayson van 't jaar verby gaan, zoo dat hy zijn belegeringe tot op een ander tijd zal moeten uitstellen, gaande zoo lange in de winter-quartieren leggen. Het eerste kanon en krygs-geweer zijn gemeenlijk de *Purgantia*, welke indien se veel gebruikt werden, soo krygt den vyand krachten, want alle de kogels, die wy hem toeschieten, zijn alle tot zijn voordeel, want hy schietse wederom, en ons volk, ziende dat den vyand

and de ſterkſte is, loopt over, en het is dan met ons jan leg achter. Het is dan alleene beſt dat deſe *Purgantia* ſagjes aan gebruikt werden, want een weinig kruid en lood, dient om alle ſtruik-roovers en de party-loopers, die in de maag en darmen zijn, af te weeren, welke meer ſchade doen als den vyand zelfs: hier door werd veel zuur en ſlijm uitgelooſt, die oorſaak deſer kwaal waren, welke als buit en ſtruik-roovers buiten het lichaam gebracht zijnde, de baan *ſchoonder is*, en de vyand ſoo veel afbreuk niet kan doen. Want indien men veel purgeert, raaken onſe zieken alle hare krachten kwijt, het zuur en ſlijm, zijnde onſe vyand vermeerdert zijn kracht, en nadert de conterſcherpen, want het volk van binnen ſwak ſijnde en door het purgeren afgemat, is onbekwaam om hem het hooft te bieden. Derhalven is de middelmaat de beſte. Al-hoe-wel dat ſommige veel van het ſterk purgeren houden, maar voor eerſt verſwakken ſy de zieken, zoo dat zy het krank-bed langer moeten houden, want daar men de krachten uitmergelt, krygt zekerlijk de ziekte de overhand: ten anderen: zoo men lichamen ſterk purgeert, welke veel zuur by zich hebben, en het zuur geraakt aan de gang, zoo krygt men licht een *Hypercatharſis*, oft een al te overvloedigen afgang, waar door de krachten vervallen, en de zieken van haar zelven vallen, of met de uiterſte dood-ſnak be-

betalen. *Mesue* een der ouden heeft wyslijk gezegt, *dat men geen sterke Medicynen moet gebruiken.* Ook kan der niet een exempel gegeven worden, dat dese siekte door Purgantie is ten onderen gebracht: want de meeste werden veiligst genesen zonder aderlaten, oft purgeren. maar men heeft menigmaals bespeurt dat door dese middelen de luiden in water-zucht en uitteering des lichaams vervallen sijn.

III.

Zoo nu al ymand genegen is sagjes te purgeren, moet hy eenige *Saturantia* voor af gebruiken: waar van wy hier na sullen handelen. De alderslegste Purgantia zijn de syropen, wijl al dat zuiker-gebras verstoppingen en lymigheden in het lichaam maakt, daarom heb ik nooit de gewoonte die noch enkel, noch in eenige decoctien voor te schryven, dewijl ze onnut en schadelijk zijn. Wat groote deugden doet doch de *Capillus Veneris*, *Hordeum*, *Alkekengi*, *Glycyrrhiza* en diergelyke in de syroop van de Rhabarber. Ten anderen begeren zy de *Rhabarber* en *Spica* in het kookssel sal geweikt werden, niet denkende, dat de vlugge souten der kruiten, van de waterdeeltjes reeds omslingert zijn, en derhalven zoo veel van de Rhabarber, niet konnen inswelgen, als wanneer de Rhabarber in gemeen water geweikt wierde.

Op

IV.

Op de zelfde leeft is mede geschoit de *Syrupus diacricu* alwaar de vlugge deelen van den *Angelica*, *Hyssopus*, *Orego*, *Thymus* en diergelyk meer gans vervliegen onder het koken, altans ik verneem weinig van de krachten in de zyroop, maar het is als een *Caput Mortuum*: onderwylen werd 'er ook de eigenste fout begaan, die wy terstond van de Rhabarber hebben aangeteikent, namelijk dat de purgerende dingen in de decoctie geweikt werden. Van de eigenste munt is mede de *Syrupus rosarum cum sena* in welke alle de vlugste deeltjes van het anijs en venkel-saad vervlogen zijn.

V.

Van gelyken ordineer ik zelden Electuarien, *Pillen*, *Trochisci*, *Poeders* en diergelyke eensdeels om de zuiker, en anderdeels, om verscheide dingen die met malkanderen stryden, en in de compositien onnut sijn. Daarom doen sommige kwalijk datse de zieken die gesuikerde zuure koel-dranken in het lichaam geven, en laten het met heele stoopen drinken: zelfs dien grooten *Galenus* misprijst het al te veel zuikergebruik, wijl zegt hy, de zuikeren honig-gal maakt, dat is, ze doet een prikkelinge in de darmen komen, dat de galblaas zijn gal genoodzaakt is tegens de gemeene order van beweginge uit te losen.

't Ge-

VI.

't Gebeurt ook selden dat ik purgerende Apozemaas voor schrijf, om datse voor eerst de luiden door haar menigte tegenstaan; ten anderen datse zelden konnen gemaakt werden, en men gewoon is daar eenige *Antiscorbutica* by te doen, welke onder het koken, zoo niet alle ten minsten hare meeste kracht verliezen, gelijk als daar zijn de

Cochlearia,
Nasturtiorum genera,
Becabunga,
Chamæpytios,
Chamædryos,
Raphanus aquaticus.

En diergelyke dingen meer welke gekookt hebbende, alle de vlugge deelen vervliegen en een *Caput Mortuum* na laten.

VII.

Onder de sagte *Purgantia* behooren voornamelijk de pruimen, welke door haar resineuse deeltjes die vol prikkelende naaldjes de darmen zoodanig bewegen, datse al uit doen gutsen wat 'er binnen is; ten anderen werden selfs de kliertjes van de darmen, waar van der zelver binnenste rok vol is, mede meerder dan de gemene

ne order is, bewogen, waar door veel sap, dat vol zuur is, uitgelooft werd, en alsoo werd de vyand vry wat af breuk gedaan: indien men nu een weinig sterker wilde purgeren, soo kan men daar wat *Poeder van Scammoneum* by doen, 't welk men sonder eens te konnen gewaar werden, gebruiken kan, wijl het geensins vies smaakt, als wel de Rhabarber Aloe, en diergelyke. Anders kan men eenige aangename *Poeders*, *Boli*, *Hausti* en diergelyke maken, waar van eenige staaltjes volgen.

℔ *Scammonii.*
Cinamomi ää. grana. duodecim:
M. F. Pulvis.

Neemt het in met een lepel vol Brandewijn of Anijs-water. Of

℔ *Resinæ jalappæ.* grana. decem.
Flaved. Cort. Aurant. grana. sexdecim.
M. F. Pulvis.

Neemt het in als voren gezegt is. Of

℔ *Resin. jalappæ.* scrup. unum.
Scammonii. drach. sem.
M. F. Pulvis.

Laat dit Poeder in vier of vijf macrons, marsepeins, letters of diergelyke bakken, en als gy pur-

purgeren wilt, soo laat 'er een van gebruiken: dit is goed voor die niet geern innemen, want anders staa ik die zuiker-kost niet toe: maar als men niet anders kan, moet men doen wat men kan, en bedriegen alsoo de zieken. Men kan het zelfde Poeder ook onder bloem-pap roeren, en laten het soo gebruiken. Of

℔ *Res. jalappæ.* grana octo.
Vitelli ovi. num. unum.
Aq. cinamomi. q. s.
M. F. haustus. Of

℔ *Resinæ Scammonii.* grana duodecim.
Olei cinamomi. gutt. unam.
Spir. vini. q. s.
M. F. haustus.

Indien ymand nu liever Pilletjes wil gebruiken zoo sijn de volgende goed. Als

℔ *Aloës.*
Scammonei. ãã. scrup. sem.
M. F. pilulæ. num. quinque. Of

℔ *Extract. Senæ.* scrup. sem.
Res. jalappæ. grana quatuor.
M. F. Pilulæ quinque. Of

℔ *Extract. Rhei.* scrup. unum.
Gutt. gambæ. grana. duo.
M. & formentur. pil. quinque.

Heeft nu ymand genegentheid om een *Bolus* in te nemen, konnen de volgende dienstig zijn.

℥ *Pulv. jalappæ.* scrup. duos.
Elix. propriet. sine acido. q. s.
M. F. bolus.

Of

℥ *Rhei electi.* drach. unam.
Aq. cinamomi. q. s.
M. F. bolus.

Belieft nu ymand een aangenaam *Elixir* purgans te hebben, kan hem het volgende dienen.

℥ *Pulv. jalappæ.* unc. duas.
Cardamomi.
Cinamomi, ãã. drach. duas.
Caryophyll. drach. sem.
Spir. vini.
Vini hispanici. ãã. unc. octo.
M. F. Elixir.

Laat dit zoo eenige dagen in de zonne in een toegestopte flesse staan, of anders op een warme plaats aan den haart. Giet het vocht dan zagjes of door een doekjen, soo hebt gy een aangenaam *Elixir purgans*, waar van gy somtijds een zoopjen kont nemen, en daar andere mede bedriegen, want die het drinken meinen een

een *Aqua vitæ* te drinken, maar moeten daar na met de broek in de hand loopen.

VIII.

Daar zijnder die door een ſtrykinge aan het purgeren geraken ſoo men voorgeeft, het welke goed is voor die gene welke de medicamenten ſchuwen, als een hond de ſtok: ik ſal om zommige te voldoen eenige ſtaaltjes hier by voegen.

℞ *Ung artharitæ.* unc. ſem.
Fellis taurini inſpiſſ.
Olei colocynthidis per infus.
Sem. Ebuli ää. drach. ſem.
M. detur in capſula.

Hier mede werd den ganſchen onderbuik warm geſtreken: het volgende is van andere mede in't gebruik: als

℞ *Fell. tauri.*
Batyri in ſulſi ää. drach. tres:
Extr. hellebori nigri.
Colocynthidis. ää. ſcrup. unum.
Diagridii. grana quatuor.
Croci. grana tria.

Mengt het onder een, en laat het op een zacht vuurtjen tot een dikte van hønig ſmelten:

neemt dan een half drachma en beſmeért daar de navel mede.

IX.

Sommige houden de volgende pap onder hare geheimen, dieſe op de navel leggen en daar mede doen purgeren.

℞ *Cataputiæ min.*
Succi Tithymalli.
Colocynthidis. ãã. drach. quinque.
Succi cucumeris agreſtium.
Scammonii.
Hellebori nigri. ãã. drach. tres.
Terebinthin.
Cort. Med. Sambuci. ãã. drach. ſex.
Mellis. q. s.
M. F. Cataplaſma.

X.

Sommige liefde hebbende tot alles dat nieuw is, raden de inſpeutingen van purgeer-middelen in de aderen: maar wijl ik bevinde dat 'er verſcheide honden van geſtorven ſijn, kan het niet aanraden, ja eerder afraden. De Heer *Robbert Boyle* in Engeland, liet een weikſel van *Crocus Metallorum* in de ader van een hond ſpeuten, waar door de hond kwam te ſterven, en ſijn leven met eene uitbraakte.

En

En daar na aan een misdadige knegt geprobeert sijnde, is van sijn zelven gevallen, doch echter niet gestorven. De Heer *A. de Heide M. D.* tot *Middelborg* in *Zeeland* verhaalt mede experimenten met een mengsel van *Gutta Gamba* zoo met brandewijn als water gedaan te hebben in honden, maar stierven aanstonds. Doch in de *Acta Philosophica* van *Engeland* werd verhaalt van ymand die in het Gast-huis de Flerecijn had en is door het inschieten van medicamenta *Alterantia* soo haast geholpen, dat hy des anderen daags weder na sijn werk toe ging, want het in den oegst was. Het zy dan hoe het zy ik acht niet dat men zulke remedie die sorgelijk sijn behoorden in't werk te stellen. 't Is best het zekere voor het onzekere te kiesen.

XI.

Het *tweede middel* dat men gemeenlijk aanwend is het *ader-laten*, maar dewijl niet alleen *Erasistratus* een der oude, maar ook *Petrus Poterius*, *Helmontius*, *Bontekoe* en andere meer het zelfde tegen gaan, zoo is 't, dat eer wy tot het decreet oft uitsluit van de zaak komen, wy de reden eerst zullen toetsen, *Nam Amicus Plato*, *Amicus Socrates*, *sed magis amica veritas*. De waarheid moet boven dryven, afsmytende het jok van gezag of authoriteit.

XII.

Jndien men dan een ader sal steken, moet zulx sijn of om de veelheid van het bloed, of om een kwaad bloed te verminderen. Wat aangaat het eerste, zoo dunkt my dat 'er nooit geen ziekte uit te veel bloed geboren is, dewijl de veelheid nooit een verstoppinge maakt, maar wel de kwade qualiteit; is't dat de menigte des bloeds geen verstoppinge maakt, soo besluit ik ook dat de selve geen siekten sal voort-brengen. Nu vraag ik dan, waarom men ymand die veel bloed heeft, dat gezond en goed is, dat sal aftappen; want, volgens ons besluit, is 'er geen verstoppinge noch ziekte, ergo geen noodsakelijkheid om dat af te tappen, dewijl de bedieningen des lichaams als behoorlijk gingen; ja niet alleen wel, maar beter als die minder bloed hadden: om dat het goede in ons lichaam, aangaande het bloed, nooit te veel kan zijn, en in de vaten kan nooit meer in, als 'er in kan, en al wat te veel is, werd lichtelijk door de klieren zo van darmen als andere deelen uitgelooft: door de perspiratie gaat 'er mede veel uit ons lichaam: en al wat men gemeenlijk voor een bloedrykigheid meent, die en is het in der daat niet: want de meeste luiden meinen datse bloedrijk zijn, wanneer haar bloed om zijn dikte door sijn vaten niet en kan loopen, en daar door het geduurig doorblixemende sub-

tyle

tyle materie, aan het broeyen geraakt: maar die meining is vals, en heb die elders in mijn Instituție al verworpen, zoo ik mein. Derhalven besluit ik op dese questie, dat men geen bloed moet aftappen dat te veel is, en goed.

XIII.

Om nu de tweede questie mede te ontbolsteren, en om de rechte kerne uit te pluisen, soo kan ik mede niet zien, waarom ik het kwade bloed moet afrappen: want als ik een kranke heb, die noch al goede krachten heeft en het aderlaten kan uitstaan, en ik doe hem eenige oncen bloeds aftappen, dan vorder ik even soo veel, of liever ik maak soo grooten veranderinge in het bloed, als wanneer ik een tobbe met vuil en bedorven water heb, en ik daar een goed gedeelte laat uitlopen: nu kan ymand wel bevatten, dat het vuile water, 't welk nog in de tobbe bleef niet een hair beter is geworden, om dat 'er een gedeelte is uitgegoten geworden, maar veel eerder is het dikke daar noch in gebleven, en het dunne is afgegoten. Even, zeg ik, soo veel kan het afrekken van het bloed het overige bloed verbeteren. Ja het is kinderlijk en belagchelijk, het zelve in't werk te stellen, en het schijnt dat dien eenigen *Erasistratus* van de ouden dit alleen geweten heeft, het zy wat *Galenus* daar tegen kakelt.

XIV.

Maar zal ymand vragen, is 't dan nooit geoorloft een ader te openen, en het bloed af te tappen? om dan nu dese vrager te voldoen, soo zeg ik van ja, en dat men het ader-laten maar moet gebruiken, als een toevlucht van dat men de Lyders niet ras genoeg door andere middelen kan genesen: maar ik wil echter niet besluiten, dat ik een ader doe openen om de menigte des bloeds, of om het vuile bloed af te tappen, dat is kinderlijk gesproken: maar het geschied om dese twee oorzaken, de eerste is dat den omloop van het bloed dikwils by na t' eenemaal stil staat, gelijk in zommige flauwten, apoplexie, en diergelyke, dan zoo soude men het eenigsins konnen toestaan, om dat door het aftappen van een weinig bloeds, den omloop van het bloed weder aan het lopen geraakt: gelijk my verhaalt is, in West-indien gebeurt te sijn, dat ymand gehangen was, en na dat men hem van de galg had gesneden, meinende reeds gestorven te zijn, kreeg een Chirurgijn verlof om hem een ader te laten, en de gehange man bekwam wederom, om dat het ader-laten oorzaak was, dat den omloop des bloeds weder vervoordert wierde: soo dat ik oordeel, dat in een stilstand des bloeds het aderlaten noodzakelijk is.

Het

XV.

Het tweede geval van het ader-laten kan weſen, dat eenige ſappen in ons lichaam geſtremt en geſtolt ſijn geworden, by voorbeeld in een zyde-wee oft ook wel keel-geſwel, aldaar ſal ik geen ader doen laten, om de inflamatie te doen verdwynen, of de ingepropte ſtoffe los te maken, geenſins: maar ik laatſe doen, in de hoogſte nood, wanneer het bloed zoo broeyend is, en by gevolg tegens dat geſwel ſoo aanperſende, dat het in zijn aderen niet ras genoeg kan geraken, zoo gebeurt het dat door de groote vergaderinge der vochten de vlieſen doen uitſetten, waar door de pijn in de *pleuris* vermeerdert, en 't geſwel in een *Angina uitſet en vergroot*, waar door ymand komt te ſtikken: ſoo is't dat ik om deſe groote broeyjinge en by gevolg de groote aanpers te belettē, ook het bloed een weinig aftap, waar door pijn en geſwel vermindert: in zulke dan en diergelyke gevallen, kan het ader-laten toegeſtaan werden, en het geeft dikwils dadelijk verlichtinge, maar het werkt geenſins op de oorſaak: zoo dat 'er geen ziekten door het laten geneſen werden, maar geven alleen eenig zoulaas-

XVI.

Maar nu hoor ik noch ymand vragen, of ik dan het ader-laten in de Jicht niet toe en ſtaa? om den vraager daar op te dienen, zoo

dient tot antwoord, dat ik ter wereld geen nuttigheid kan vinden, dat men in deſe ziekte doet laten. Ten waar men het dede om te voorkomen, gelijk ik verſcheide exempelen ſoude konnen te berde brengen, welke het door een aderſteek zijn voorgekomen; maar ik ſtaa dat al toe, en vraag hoe ſe varen als ſe dit eenige reiſen hebben gedaan, en geen behoorlyke medicamenten onderwylen hebben gebruikt: want ſe werden dan noch ten laatſten niet alleen ſwak en krachteloos, maar de Jicht overvalt haar noch des te heftiger, en geraken daar nooit af.

XVII.

Maar nu werd my weder tegen geworpen op wat wyze de *Paroxyſmus* oft overval voorgekomen werd? op welk verzoek ik my vaardig houde t'antwoorden, dat door het ader-laten, het geheele bloed in zijn loop vertraagt werd, zoo dat het in zijn groote vaten by na al ſoo traag en loom is, als in zijn kleine vaatjes daar de jeu oft melk-ſappen in ſijn: deſe trage loop is dan oorſaak dat 'er voor die tijd geen *Paroxyſmus* komt: want by-al-dien den omloop des bloeds in de groote vaten raſſer circuleerde als in de kleine, ſoude komen te gebeuren, dat het ſnelder loopende, het traag loopende te ſeer op malkanderen ſoude perſen, en het niet ras genoeg konnende uitloopen, een verſtoppinge zoude maken, of ten minſten, door het uit-

uitrekken der vaatjes van den aanpers der sappen, buiten de vaten; welk buiten gevaate niet konnende circuleren, moet daar een tragœdie maken. Maar al is 't dat de *Paroxysmus* opgeschort zy, zoo blijft echter het kwaad in het bloed niet alleen, maar het vermeerdert en groeit aan, soo dat het de zieken daar na des te slimmer hebben.

XVIII.

Zommige meinen de Papegay geschoten te hebben wanneer se het ader-laten staken, en tot het koppen overtreden, en soo se voorgeven, het bloed tussen vel en vleis weg halen, maar die ervaren is in anatomie, en den omloop der sappen verstaat, zal wel weten dat 'er geen bloed tussen vel en vleis is: en ten anderen, of het door koppen uitgelaten werd, of door aderlaten, zoo is zulx het eigenste bloed, en men zal alsoo veel bloeds door het koppen konnen uithaalen als door laten gemeenlijk geschied, want *Wallæus* getuigt dat hy wel vijftien oncen door het koppen heeft zien uithalen. Al het nut nu datse in dese Jicht konnen verrichten, is, gelijk van het bloed laten gezegt is, alleen om de *Paroxysmus* voor te komen en niet om te genesen.

XIX.

Van de eigenste munt zijn ook de bloedzuigers, want al het bloed datse komen uit te zui-

zuigen, moet alleen zijn om voor te komen, maar de Lyders sullen nooit daar door tot genesinge komen.

Non
Proderit exucto fluvialis hirudo cruore.

't Welk verkeert is tegen het gevoelen van Q. *Serenus Samonic.* Die eigentlijk dichter van het vers is.

XX.

Sommige meinen door het gebruik van *Fontenellen* en *Setonnen* groote beterschap en genesinge te bekomen, maar ik kan door mijn verstand noch zoo verre niet komen dat ik begrijp op wat wyze zy werken: ten anderen is de experientie vals, want die genesen werden, genesen soo zeer niet door de Fontenellen oft Setonnen, dan wel door de medicamenten diese daar nevens gebruiken. Maar sal ymand zeggen, wy bevinden datse veel zuurigheid uitwasemen en daarom ruiken die gene, welke Fontanellen hebben goor en zuurachtig: welke zuurte oorsaak van die ziekte was? Hier toe zeg ik dan dat 'er wel een zuurigheid uitwasemt, en dat die luiden dikwils maar al te goor ruiken, en dat ook dit zuur geen oorzaak van die ziekte was, maar dat dit zuur ontstond door dien de gijl geduurig in de fontenel oft zeton uitsyperde, en door het stil staan verzuurde en vergoorde,

de, even als een zoete-melk die wat lang geſtaan heeft. En dat de experientie, daar zich vele alleen op beroepen, vals is, is ſeker, dewijl ik 'er meerder ken die daar door niet alleen niet geneſen zijn, maar zelfs de minſte ſoulaas niet gewaar geworden hebben.

XXI.

Het *vryven* met heete doeken ſoo des ogtens als des avonds kan ik volkomentlijk goed keuren, dewijl dat daar door de traag-bewegende ſappen uit hare plaatſe bewogen werden, en weder nieuwe laten invlieten, zoo dat den omloop der ſappen niet alleen verſneldert, maar zelfs werden de deeltjes des bloeds meerder tegen een gewreven, en verwaſemen zeer veel zuur, welke uitwaſeminge behoorlijk gaande, werd het lichaam bevryd van het gene loom en traag was, en oorzaak dier ziekte konde weſen.

XXII.

Maar behalven deſe vorige is 'er noch een middel die men *Diuretica* noemt, welke mijns oordeels in deſe gelegentheid niet onvruchtbaar kan ſijn, dewijl ſe al de zuurigheden uit het bloed doen ſpoelen, welke anders een groote oorzaak deſer ziekte waren: ook kan de ſlijm daar door zeer verdunt en vloeybaar werden.

Nu

XXIII.

Nu is het de queſtie welke de beſte middelen zijn, om de pis te doen afzetten: en 't dunkt my die gene te zijn, welke het bloed doen verdunnen, waar toe ik acht niet beter te zijn als het water, voornamelijk heet met Theé gedronken, want koud water is ſoo goed niet, dewijl de koude eer doet verdikken, maar de warmte doet verdunnen: het bloed dan dus verdunt zijnde, loopt het water met alle de zoute en zuure deeltjes na de nieren toe en werd uitgelooſt: van gelyken ook de warme melk met wat water gedunt, doet mede wel piſſen.

XXIV.

Voorts zijnder verſcheide andere middelen welke door haar *Alcali* het bloed los maken, en het overvloedige water ſo'er veel in het bloet is, afzetten: want indien dat 'er weinig vocht is, zoo verandert een pis-middel dikmaals in een ſweet-middel: wat medicamenten nu doen ſweeten kan men zien in het vierde deel van mijn Inſtitutie, en zal noch verder in mijn verhandelinge van de operatien der medicamenten afgeleid werden.

XXV.

Onder andere medicamenten verdient de minſte plaats het ſweeten niet, een van de deftigſte

tigſte en veiligſte middelen die men in de genees-kunde kan hebben, want deſe vervordert de uitwaſeminge die anders in ons lichaam al te weinig was; wat nu de uitwaſeminge tot de geſondheid doet, is uit de experimenten van *Sanctorius* genoeg bekend, want door het ſweeten geraken vele zuurigheden buiten het lichaam, 't welk uit de goor-riekende hemden, die de ſweetende lieden af leggen genoegſaam blijkt: ten anderen geven zulx alle experimenten genoeg te kennen, van die gene welke na het ſweeten ſoo grooten verlichtinge voelen.

XXVI.

Onder deſe ſweet-middelen is de *China*, *Salſa parilla*, *Guajacum*, *Saßaphras* en diergelyke niet alleen zeer bekwaam om te ſweeten, maar om dat de zelve vol *Alcali* ſijn, brengen zy ook de oorzaak deſer ziekte, welke het zuur is, gans ten onder: 't welk een yder, die de drumpel der Chymie maar betreden heeft, genoeg bekend is, dat namelijk een *Alcali* het zuur zoodanig verandert, dat het geen ſuur meerder is. En dat deſe ſweet-middelen zoo goed zijn in deſe gelegentheid, blijkt uit die gene, welke alleen door ſweeten geneſen zijn. Behalven deſe zijnder noch andere dingen die bekwaam zijn het zuur te temperen, en het door ſweeten, buiten het lichaam te brengen: als daar ſijn

Anti-

Antimonium diaphoreticum.
Bezoardicum minerale.
Spiritus cornu cervi.
Eboris.
Fuliginis.
Salis armoniaci.
Flor. Sal. armoniaci.
Tinctura croci.
Chalybeata omnia.
Cinnabarina.
Salia fixa & volatilia.
Bezoardica omnia.
Tinctura bezoardica Michaelis.
Crocus.

Zulken en diergelyke kan men gebruiken, waar van ik om de leerende alleen eenige ſtaaltjes ſal voorſchryven.

℞ *Salſæ porillæ.* unc. quatuor.
Ligni Sancti. unc. unam.
Coq. *Ex aq. ad unc. quadraginta, col. adde ſpir. Salis armoniaci.* drach. ſem.
M. F. Potio.

Of

℞ *Rad. chinæ.*
Salſæ parillæ. ää. unc. tres.
Fabarum cacoa (ex quibus conficitur chocolata. unc. duas.

Coq.

Coq. *Ex aq. ad unc. quadraginta. col. adde*
Sal. volat. oleosi sylvii. unc. sem.
M. F. Potio.

Dese moet men geduurig drinken in plaats van wijn of bier, en doen sagjes algaande en staande sweeten, zonder dat men het selfs gewaar werd, dat is, de *Diaphoresis* van ons lichaam vergroot, zonder juist excessijf te sweeten, en het zuur werd door het *Alcali* ten onder gebracht, en hoe zulx geschied heb ik in een ander verhandelinge klaar genoeg getoont, zoo dat ik het niet nodig achte een ding menigmaals te herhalen. Voorts gebruikt men ook de volgende

℔ *Croci.* scrup. unum.
Cinnaber. Nat. grana sex.
M. F. Pulvis.

Of

℔ *Antimonii Diaphoretici.*
Flor. Sal. armoniaci, āā. scrup. sem.
M. F. Pulvis.

Of

℔ *Pulv. Lumbr. terrestrium.* drach. sem.
Caphoræ. scrup. sem.
Bezoar mineralis. grana sex.
Croci. scrup. sem.
M. fiat Pulvis.

Of

℥ *Spir. Cochleariæ.* vel
Raphani Silvestr. unc. quatuor.
Cornu cervi rectif. unc. unam.
Caphoræ. unc. sem.
Croci. drach. unam.

Stent omnia per aliquot dies in loco tepido, in vitro obturato, post colaturam detur usui. Docis *à guttis viginti ad sexaginta in appropriato vehiculo.*

Of

℥ *Spiritus tartari.*
Guajaci.
Cochleariæ.
Cornu cervi.
Tinct. croci ää. partes. æquales.
Caphoræ prosingulis unciis. grana decem.
Misceantur. docis guttæ viginti ad sexaginta in convenienti vehiculo.

Meerder sweet-middelen kan men in mijn ander Werken hier en daar vinden.

XXVII.

Ten moet niemand vreemd dunken, dat ik nevens een zoort van sweeten voor goed keur welke men in de Pokken gewoon is te gebruiken: namelijk met brandewijn te ontsteken, en

en die wasem op het bloote lichaam t' ontfangen, waar na een groot sweeten volgt. Op wat wyze zulx geschied, soude ik hier wel te berde brengen, maar wijl ik het in een verhandelinge van de Pokken heb gedaan, die eerstdaags staat uit te komen, alwaar de zaak te passe komt, soo zal ik 'er hier niets van zeggen. Hier toe kan men ook de warme tichels gebruiken en tinne flessen rontom het lichaam gezet. Men zegt, doch ik heb 'er geen ondervinding van, dat de bladen van een elsen-boom gedroogt en in een sak gedaan, en daar in gaan zitten of eenig deel daar alleen ingeplaats, het zelve overvloedig doet sweeten.

XXVIII.

De *Temperantia* die het zuur concentreren zijn hier mede zeer goed en nut, voornamelijk om het zuur uit de eerste wegen te delgen, op dat de gijl niet verdurven werde, en als een kernemelk komt te hotten, want dan kaast de melk, waar door verstoppingen geboren moeten werden: wanneer men dese middelen geduurig gebruikt voornamelijk met een bereidsel van paarlen, die ik maak, sekerlijk het *Podagra* en *Jicht* sal men konnen voorkomen, indien allen andere dingen na proportie volgens de middel-regel gehouden werden: hier toe zijn meer andere dingen dienstig, maar echter soo fijn van deelen niet, als dit bereidsel, der-

halven het alderbekwaamste in dese gelegentheid om het zuur uit te delgen.

XXIX.

Deze PRÆPARATIO PERLATA heeft noch verscheide andere deugden, want se vervrolijkt zeer alle droefgeestige, om dat se het zuur en dikke bloed in een gezonder staat brengt als te voren.

Om de zelfde reden is zy de scheurbuikige die met pynen, *loomigheid* in de leden, blauwe vlakken, engborstigheden, hooft-pynen &c. gequollen sijn zeer dienstig.

't Geeft in de Pokken mede een groot soulaas, maar werden daar door niet volkomen genesen.

In koorsen is het een ongemeen middel, want ik heb 'er menigte mede verdreven, maar 't moet dagelijks gebruikt werden. En soo daar eenige bekwaame koors-middelen by komen, zal menigmaals de koorsen die men continuele noemt binnen weinig tijds beslissen, want dese bereidinge is niet alleen bekwaam op de bolster en buitenste schil der ziekten te schermutselen, maar dringt, zonder dat men het merkt tot in het binnenste van het pit der ziekte, en doet die gansch ontwortelen.

XXX.

Voorts zullen wy ook yets moeten seggen van

van de spijs en drank, en alle andere noodzakelijkheden die tot de gezondheid te onderhouden bekwaam zijn, want soo die buiten het spoor ging, soude alle medicynen vergeefs zijn, en niemand soude tot een ware genesingen konnen komen. Wat voor eerst de locht aangaat, soo zal men die kiesen welke warm is, daarom dient men de kamer, daar men sich in onthoud, tegen het zuid-oosten of tegen het zuid-westen aan te staan, om alsoo de meeste dag de zon in de kamer te hebben: een kamer tegens het Noorden is te koud. Ten anderen moet 'er geen tocht in de kamer komen, want het is beter in de volle wind over de straat te gaan en in de locht te sijn: dan in de tocht te sitten. Ook moet de huisinge niet al te nieuw sijn, want de scherpe uitwaseminge die uit de nieuwe muuren vliegen, werden van ons ingeademt. Daarom is een kamer met hout beschooten veel beter, en ook warmer. De vloeren van de kamer moeten van hout zijn, ofanders met dikke matten beleid. Met een woord men moet de warmte zoeken, soo in kleedinge als huis-vestinge, want de koude, voornamelijk als die schielijk komt, is een moeder van veele kwalen. Het huis mag men ook somwijls wel berooken om een aangename geur te geven, en alle scherpigheden des lochts te matigen, daar toe is goed, wierook, succinum, mastix en diergelyke, of men kan eenige ruikende

kende bloemen in zijn kamer groeyende hebben in eenige bakken of potten, waar van verscheide zoorten zijn, als *Tuberoso*, *viola matronalis*, *viola damascena*, *keiri*, *lilia alba* en diergelyke. Of men kan de kamer perfumeren met een reuk van geschaaft *Rhodus-hout*, *cederhoud*, *sassaphras*, *lavendel*, *sandel-houd* en diergelyke. Met het zelve kan men ook het linde en klederen in de kasse perfumeren en riekende doen zijn: ook kan men verscheide liefelijk riekende dingen by zich dragen.

XXXI.

De *Spyse* die wy gebruiken, mag wel zeer voedend zijn, die haast in de maag tot een gijl werd, anders mocht die licht komen te vergoren, en dan soude die ganschonnut zijn, en voet geven tot een aanwas dier ziekte en niet tot genesinge: de beste spysen zijn, welke uit een *vlug Alcali* bestaan, gelijk als melk, die het beste voedsel is, daar na weeke eyeren, jong vleis soo van vier voetige gedierten als van vliegend gevogelte. Eindelijk erwten, boonen, graan-gewassen en diergelyke welke vol *Alcali* sijn, bekwaam niet alleen om het zuur te vermeesteren, maar zelfs om een goede gijl te maken: het zuur, zout, alle slymige zuiker-kost, tranige en slymige visch en diergelyke sijn schadelijk. Maar alle speceryen en aromatike dingen, mogen middelmatig gebruikt werden: want

zy

zy doen ons behoorlijk uitwaſemen, en 't geen in onſe ſappen te traag liep, door hare beweeglijkheid haaſt bewegen.

XXXII.

Gelijk als 'er een wet is van het eten, alzoo moet die ook ontrent het drinken voorgeſchreven werden, in welke ſomtijds wel de meeſte debauches geſchieden, niet ſoo zeer in huis, als wel in de gezelſchappen, en die vervloekte gezondheden, die men malkanderen perſt te drinken met geheele glaſen en fleuten, 't is een inventie tegens alle reden aan; ja 't is een inventie van den Duivel, want hy zoekt het lichaam daar door maar af te matten en te doen ſterven, waar door hy eerder die ziele onder ſijn ryke krygt, want anders mocht de zelve hem noch ontglippen. Zeker het is een groote dwaasheid, dat men geen meer acht op ſijn gezondheid neemt, die een van de grootſte vermakelijkheden op der aarden is: en daar noch de meeſte luiden ſoo weinig van de dood houden? het menigte rinſche wijn zuipen, of andere zuure delicateſſen, al was het maar dat ymand enkele zuure wei dronk, is een groote oorzaak tot deze kwaal, gelijk wy zulx te voren al gezien hebben. Laat ons dan liever zulx laten, en keeren ons na beter leſſen, door welkers toeluiſteringe en gehoorzaminge wy noch lichaam noch zielen konnen bederven.

XXXIII.

Drinkt dan Theé tot uw vermaak, een drank van een Heidense Natie die geensins te verwerpen is, welke Theé uit vlugge deelen beſtaande, gelijk ik in mijn verhandelinge van de Fermentatie (dat reeds ter perſe gedeſtineert werd) en elders genoegſaam heb getoond, kan onze vergaarde gijl en bloed niet dan alles goeds aanbrengen: het warme water nu kan in dit geval mede de minſte ſchade niet doen, dewijl eenſdeels door het water alle ziltigheden door de pis-pypen en der zelver wegen weder afgeſpoelt, maar de warmte doet het bloed vloeybaar werden en de uitwaſeminge behoorlijk gaan: waar door de drinkers van de Theé daar na zeer luchtig en vervrolijkt ſijn, beter dan of ze wijn gedronken hadden: deſe Thee mag men ten allen tyde van den dag drinken als men maar luſt, ze kan nooit kwaad, hoe meer hoe beter. Maar daar ſijnder, die meinen, dat de Theé haar kwalijk bekoomt, als zy ſe gedronken hebben: maar deſe moeten zulx de Theé niet wyten, maar de kwade vochten, dieſe in haar lichaam hebben: en daarom moeten zy ſoo veel te meer drinken, om allenxkens dat kwaad te vermeeſteren.

De

XXXIV.

De *Coffeè* is al van gelyke deugden als de Theé, doch ik zou de Theé prefereren, soo in reuk, smaak, koleur als deugden. Na desen volgt de *Chocolate* die mede zeer gezond en voedsaam *is*, met melk gedronken, voornamelijk als daar eyeren by komen: dese drank alleen veel gedronken is krachtig genoeg om vele hersen-ziekten voor te komen, want zy is vol *Alcali Oleosum*, wijl zy uit de boontjes *Kakoa* en andere Aromatyke dingen bestaat.

XXXV.

Onder de Bieren is geen beter als dat bruin en zoet is, en na het Rotterdammer bier helt. Het is ook veel beter versch gebrouwen en even uitgegest, dan dat het oud is en na de harde kant begint te hellen, want dan zijn se in dese als ook in alle zieken en gezonden schadelijk, het gemeen mag praten, van dat die bieren verkoelen of niet, 't is evenwel mis, want ons lichaam heeft nooit verkoelinge nodig, 't welk wel een Paradox schijnt te wesen, maar het is echter de waarheid. Het koude bier moet men mede niet vele te gelijk drinken, maar liever dikwils en weinig seffens, want anders komt 'er al te veel koude te gelijk in het ligchaam.

XXXVI.

Van de Wynen is een zuivere rype wijn de beste, die niet te veel zuur, noch te veel *Alcali* by zich heeft, die ook niet te zuur noch te zoet is: want de gans zoete wynen veel gedronken, maken slijm en verstoppingen. Alle rinsche wynen

't Zy hoogheimer aan den Rhijn,
Of kling-berger aan den Mijn,
Met de Baccherach aan 't Stijn,
Is nergens na de beste Wijn.

Ik repliceer dit versjen alleen op het gene dat de Duitsen zeggen, namelijk

Zu Hochheim am Rhein,
Zu Klingenberg am Mayn,
Zu Baccherach am Stein,
Da Wachst der beste Weyn.

Want meest alle dese Wynen hebben al te veel zuur by haar, het welk alle lichamen schadelijk is: ten ware dat de locht, spyse en exercitie dit kwaad zeer ten onder kosten brengen.

XXXVII.

De *beweginge* en *ruste* dienen ook wel de middelmaat te houden: want al te veel beweginge, voor-

voornamelijk in onkrachtige luiden, doen niet alleen veel zuur, maar ook vlug zout vervliegen, waar door het zuur komt aan te groeyen, en de overhand te krygen. Derhalven moet de beweginge en exercitie matig weſen, ten ware dat ymand gewoon was te werken, zoo moet men de gewoonte wat toe geven. Het te veel ſtil zijn is mede ſchadelijk,

Putreſcunt, ni moveantur aquæ.

De vochten in ons lichaam komen te verderven en te verdikken, wanneer de lichamen geen oeffeninge genoeg hebben: want wy zien dat die veel zitten, veel ſlymigheid in haar lichaam krygen, leuy en loom zijn, want gaan ſe eens na boven of gaan de vrouwen eens met haar mannen en de vryſtertjes met haar vryertjes uit, ſoo werden zy terſtond moede, en blyven by na neder-leggen: van gelyken ook ſommige mannen konnen kwalijk d'eene voet voor d'andere verzetten. Indien zy zich nu tot oeffeninge begeven, ontfangen zy vry meerder ſubtyle materie oft hemels-vuur in haar bloed; en daar-en-boven werd ook door de beweginge van de ſpieren het bloed beter om en om gevoert: zoo dat daar door het bloed veel meer verdunt, gelijk wy zien als de vrouwtjes bloed vergaren om bloed-beulinge te maken, zy het bloed al roerende dun houden: en dewijl onder

der dat dunne bloed de ſubtyle materie beter kan doordringen en onder gemengt werden, ſoo blijft het ook vloeybaarder en werd beter ontſtoken.

XXXVIII.

Het *ſlapen* en het *waken* moeten mede de maat niet te buiten gaan, want het veel beter is ſijn geeſt en verſtand t'excoleren dan al ronkende en ſnorkende een gat in den dag te ſlapen: het ſlapen echter moet ſoo lange geduuren, tot ymand *dunkt dat hy genoeg verfriſt is*: ſommige hebben veel ſlaap van doen, en andere weinig; want die een vlugge geeſt hebben, konnen noch mogen ſoo lange niet ſlapen, om dat ſe haren tijd nuttiger en beter konnen beſteden. Het waken moet mede niet buiten de ſchreef gaan, want wy werden te krachteloos door het te veel nacht-braken: daarom is het ſlapen goed, *dewijl* in de zelve de geeſten, gelijk als meerder geexalteert werden, en bekwamer om alle deelen onſes lichaams op te ſpannen: daar ſe door het te veel waken van krachteloosheid als op malkanderen toevallen. Door het te veel waken vermeerdert ook het zuur, want daar is geen tijd om het vlugge zout een behoorlyke aanwas toe te ſtemmen, derhalven zoude het veel waken een voet konnen geven tot deſe ziekte.

XXXIX.

Alle uit-werp-vaten moeten ook open gehouden

houden werden, als daar is de buik, blaas, stonde-weg, sweet-pijpjes en diergelyke, waar door een merkelyke uitloosinge geschied. De buik kan men week houden, door een weinig pruimen, krenten &c. te eten; item door wat *Cremor tartari*, vygen, honig-koeken en diergelyke, waar van te voren al gesproken is: alsoo kan ook door een matig sweeten de sweet-pijpjes open gemaakt werden.

XL.

Het Venus-spul moet mede niet te veel sijn, want gelijk *Podagra* een dochter is van *Bacchus* en *Venus*, alsoo is desen euvel haar zuster, welke na malkanderen in kwaad doen vry wat gelykenen, derhalven moet men zich daar voor wachten, en de middel-weg alleen in slaan, *Temperantia* is de beste bruid, die van een heel andere stamme is, dese doet niemand kwaad, maar bestraft elk een die haar niet navolgen, doch het is tot beste van die gene welke anders geheel op den dool-weg souden geraken, maar zy is seer mildadig op hare navolgers, want zy geeft haar gezondheid en lang leven: maar het Podagra doet het tegendeel, voornamelijk als men haar moeder Venus te veel viert en careſſeert.

XLI.

De passien van toorn, droefheid, haat, nijd, jaloers-

jaloersheid en diergelyke moeten achter de bank geſmeten werden, latende die furien geen meeſter over het lichaam ſpeelen, want ſy maken een te grooten ontſtelteniſſe in onſe ſappen, en een ongelyke loop. De blijdſchap, vreugt, liefde en diergelyke zijn beter, en zullen geen ſchade doen.

XLII.

Alle deſe middelen die wy reeds in 't breede hebben opgenoemt zijn volkomentlijk bekwaam om deſe ziekte te voor-komen, en 't heele werk hangt veel af van de levens-wet, waar van reeds geſproken is, en meerder in mijn Carteſiaanſe Academie kan gezien werden: nu ſullen wy verder gaan om te zien of wy tot de geneſinge konnen overtreden.

V. Hooft-stuk.

Van de geneſinge in den overval dier ziekte door verſcheide middelen.

I.

AFgehandelt hebbende de wyſe hoe men deſe ziekte kan ontvluchten, of ten minſten, dat den overval ſoo ſwaar niet en is, ſoo moeten wy ook die gene helpen, welke reeds met deſe

deſe kwaal beladen zijn, want die ſijn het die meeſt heul en trooſt by ons komen zoeken; ſoo beſtaat de geneſinge meeſt in 't wegnemen van de pijn en de ſwelling, die 'er ſomwijls by komt. Anders moeſt men alle vlijd in 't werk ſtellen om de oorſaken weg te nemen, 't welk beſt geſchieden kan met ſoodanige dingen, waar van in het vorige Hooft-ſtuk geſproken is: maar als wy by de zieken gemeenlijk geroepen werden, ſoo willen zy meeſt de pijn verdooft hebben.

II.

De *Purgeer-middelen* konnen in deſe gelegentheid niet veel goed doen, vermids de luiden gemeenlijk, krachteloos en afgemat van pyne ſijn, derhalven is het beter die buiten den overval te gebruiken; ten kan ook niets helpen om deſe ingevloeyde ſtoffe uit te delgen, en de verſtoppinge t' ontſtoppen, maar in tegendeel, zou de pijn eerder verergeren, en de verſtoppinge grooter maken, dewijl de krachten grootelijks, door het purgeren, en voornamelijk het braken verſleten werden.

III.

Die het *bloed* in deſe gelegentheid *laten* verſtaan haar ſtuk dikwils alſoo wel als ſe de platoniſche getallen verſtaan: want al is 't dat het de pijn wel wat verlicht, ten werkt echter op

het

het rechte subject niet, de pijn verlicht wel wat, om dat den omloop des bloeds wat vertraagt, maar 't geeft een voet om daar na des te ellendiger daar aan te weſen. Derhalven zie ik niet dat men door dit middel de ſtilling van de *Paroxyſmus* moet beginnen.

IV.

De pis-middelen ſijn hier zeer voordeelig, want die het bloed verdunnen, en al het zuur door de pis-wegen niet alleen buiten brengen, maar ook ſoo konnen zy, gelijk als de *Temperantia* het zuur temperen.

V.

De tegen-ſcheurbuikige middelen, voornamelijk die ik bereide, zijn van zodanige krachten datſe alleen bekwaam zijn deſe Jicht te geneſen: want zy doen niet alleen het water wel maken, maar hebben alle meeſt een *Sal volatile oleoſum* welke *deftig is*, om al wat zuur in ons lichaam mag weſen, te temperen en dien al verſlindenden vyand t' onder te brengen, hier door houden dikwils alle de toevallen volkomentlijk op, even als een boom ophoud te groeyen, wanneer hy ontwortelt is. Ten anderen ſijn deſe ſcheurbuiks-middelen oorſaak dat de *Diaphoreſis* oft uitwaſeminge des ligchaams beter gaat als te voren, waar door veel zuur verwaſemt en buiten het lijf gebracht werd, die anders oorſaak deſer kwale waren.

Onder

VI.

Onder deſe ſcheur-buiks-middelen zijn verſcheide zoorten, de welke ik hier niet alle mein te beſchryven, om dat wy van meninge zijn wijdloopig van de ſcheur-buik in een ander jaar te ſchryven. Echter zijn wy genoodzaakt eenige te berde te brengen, dewijl deſe ziekte niet wel anders geneſen werd. De Lepel-bladen welke hier in *Holland* in menigte te koop komen, zijn van de voornaamſte die wy hier te lande al konnen hebben: hier van diſtilleren de Apothekers en Chymiſten met Brandewijn een geeſt uit die een ſcherp vlug zout by zich heeft, 't welk het lichaam zeer doordringt. De *Naſturtium Aquaticum*, *Becabunga*, *Trifolium Aquaticum*, *Raphanus Ruſticanus*, en diergelyke komen hier wel de naaſte aan, dit volgende *Elixir Antiſcorbuticum* is yets dat zeer goed is tegens de ſcheur-buik:

℞ *Aloes.*
Myrhæ.
Croci. ăă. unc. unam.
Spir. Cochleariæ. unc. duodecim.
Salis armoniaci. unc. ſex.
M. F. s. a. Elixir.

Hier van mag men tien of twintig droppelen gelijk van gebruiken des ogtens in wat wijn.

VII.

De *opperſte toppen van de Maſt-boomen* zijn mede in deſe gelegentheid om haar vlug zout ſeer goed, 't welk de Sweden en Moſcoviters, tegens malkanderen eenige jaren ſlag leverende, haar voornaamſte toevlucht was. Deſe behoort men op het bier te doen, en dat zelve dagelijks te drinken. Ja het werd van vele niet alleen in de ſcheur-buik, maar zelfs in deſe vliegende Jicht als yets zonderlings daar groote heil in ſteekt gepreſen. Sommige maken daar een *Spiritus* oft *Eſſentie* uit maar zeker de ondervindingen leren, dat de kookſels oft afweikingen veel beter ſijn, en meer voordeel toebrengen.

VIII.

De *Theé* kan ik hier niet laten te pryſen, vermids die veel gedronken al dat zuur doet afzetten en door de warmte uitwaſemen: deſe is by de Chineſen ſoo veel ge-eſtimeert, als by de Chymiſten de *Lapis Philoſophorum*, en zekerlijk zy ſijn het ſpoor niet byſter: die van de krachten in 't breede begeert te leſen, zend ik na het Tractaat dat den Heer *C. Bontekoe* daar van in 't licht gegeven heeft. Na de Theé mag de *Coffeé* ook geplaats werden, vermids die al van de eigenſte krachten is. *Melk* is mede niet te verwerpen, wiens deugden in de brief die hier na volgt te zien is.

De

IX.

De *Martialia* zijn mede al ten dienſte om deſe ziekte te kelen en neer te hakken, want de *Mars* efferveſceert met alle zuur, en derhalven bekwaam om het ſelve in ons lichaam ten onder te brengen. Ik heb een *Pulvis Martis* 't welk met een onſmakelijk vocht bereid is, 't welk zeer bekwaam is, want de meeſte *Martialia* ofte des zelfs bereidſels zijn met een zuur vervult, gelijk als de *Vitriolum Martis* is, welke dan ſoo veel goeds niet kan uitrichten, als wanneer het tot een ontaſtelijk poeder zonder eenige corroſie gebracht is. Van deſe middelen zal ik in mijn Chymie breeder ſpreken, welke over twee of drie jaar ſal uitkomen, indien God ons noch leven gunne.

X.

Om dit zuur te temperen zijn ook zommige *Antimonialia* bekwaam, als daar is de *Tinctura Antimonii Tartariſata*, welkers beſchryvinge volgt.

℞ *Antimonii.*
Nitri.
Tartari, ãã. partes æquales.

Maakt daar na de konſt een *Regulus* uit, welke men tot het gebruik bewaren kan, maar de

Scoriæ noch heet zijnde, ſtamp die in een vyſel met 'er haaſt, en giet 'er dan gemeene brandewijn op, laat dat in een toegeſloten glas eenige dagen digereren, ſoo zal de tinctuur uit een geel-roden werden, maar merkt dat hoe heeter het Poeder in de brandewijn werd geſmeeten, hoe die rooder werd. Men kan daar van tien, twintig en dertig droppelen in wat wijn of melk gebruiken.

XI.

Voorts ook alle dingen die men eigentlijk *Temperantia* noemt als daar zijn *Millepedes*, *Sal ex Cantharidibus ad Semigranum*: en *Lumbrici Terreſtres* ſo innerlijk als uiterlijk gebruikt, want men kan ſe ſtooten en een ſop uitperſen, en met zoete-melk ingeven. En vers gevangen zijnde ſtoot men ſe tot bry en men legt ſe op het beledigde deel, het welk binnen weinig dagen helpt en een van de beſte middelen is, die daar zijn, het welke alleenig van het vlugge zout afhangt, die het zuur ten onder brengt, en de pijn-makende ſtoffe los en vloeybaar maakt. Se werden ook op den oven gedroogt, en het poeder tot een drachme met zoete melk ingegeven; by het uitgeperſte ſap kan men wel eenige aromatike dingen voegen van het *Sal volatile Oleoſum Sylvii*, *Spiritus Cinamomi*, *Rutæ*, *Sabinæ* en diergelyke, waar door niet alleen de krachten

ten vermeerderen, maar is ook aangenamer te gebruiken.

XII.

Men maakt van dese *Lumbrici* ook een vlugge *Spiritus*, waar van verscheide beschryvingen sijn, door een lange putrefactie kan men daar ook een *Sal volatile* uithalen: het volgende drankjen is zeer goed in dese *vliegende Jicht*.

℞ *Lumbric. Terrestr. Rec.* no. decem.
Contundantur, addendo nonnihil cerevisiæ roterodamensis vel alterius bonæ notæ, colaturæ admisce.
Croci.
Caphoræ. ãã. schrup. semis.
Ol. Cinamomi. guttam unam.

Dit laat ik des ogtens en des avonds innemen, en hebbe door dit middel en eenige andere dingen verscheide genesen.

XIII.

In Westphalen en andere plaatsen in Gelderland daar dese plaag zeer veel valt, gebruiken zy niet alleen de *Lumbrici*, maar se houden mede zeer veel van de *Dulcamara*, 't welk hier buiten aan de water-kanten genoegzaam wast, draagende roode besien en blaauwe bloemtjes.

XIV.

Behalven dese soo oogen de zieken meest op de lichtinge van de pijn, hier onder werden gerekend de *Anodyna* en *Narcotica*, die gemeenlijk het laatste plegt-anker zijn, daar men zijn toevlucht toe neemt. Onder dese rang bezit voornamelijk den *Opium* de grootste plaats, waar van verscheide bereidinge gemaakt werden, doch ik kan daar so veel *Arcana* niet in zien als men ons zoekt op de mouw te spelden, want het is *Opium* en het blijft *Opium* en het komt al op *Opium* uit, en so men in ziet de beschrijvinge van het *Laudanum Opiatum* in het *Dispensatorium van Amsterdam*, soo is de *Crocus* en *Castoreum* daar te vergeefs in, want als ik reken hoe veel van dese in een *dosis* van dese Laudanum gaat, zeker zoo kan het geen vijf-en-twintigste deel van een grein halen: ziet hier dan dat malle wijs beleid dier vinders. Van dese bereidingen zal ik breeder handelen, wanneer ik van de operatie der medicamenten sal spreken: alleenig vermaan ik hier dat men van den *Opium* de beste effecten verwacht, wanneer die met vlugge dingen ingegeven werd. Zoo dat een tinctuur uit de selve gemaakt met een *Spiritus salis Armoniaci*, *Cornu Cervi*, *Urinæ* en diergelyke beter is als de beste bereidinge die 'er van den *Opium* gemaakt werd.

't Ge-

XV.

't Gebruik van de tabak weet ik mede dat 'er sommige genesen heeft, want dit kruid heeft veel *Alcali*, welke zeer doordringend zijnde tot onse sappen komt en het zuur weg neemt, voornamelijk alwaar verstoptheden zijn: en daarom zijn sommige verdoolt, welke meinen, dat de genesinge alleen bestaat in het veel en dikwils quylen onder tabak-roken, het welk soo niet en is, en soo niet hoorde te zijn, want ik achte het veel beter dat dit kostelyke ferment binnen in het lichaam bleef, want door het te veel uitspuwen, raken wy te veel van dit *Sal volatile* kwijt, welk een oorzaak is, dat het zuur des te meer kan aangroeyen, en bygevolg soude het tabak-rooken geen voordeel doen.

XVI.

Onder de uiterlyke dingen, gelijk wy reeds gezegt hebben, behooren de middelen *ex lumbricis* gemaakt, uit welke men een *Spiritus* maakt, waar van een beschryvinge volgt.

Neemt zoo veel *Lumbrici Terrestres* als uw belieft, wastse in schoon water eenige reisen af, giet 'er dan zoo veel brandewijn op, tot het daar vier of vijf vingers boven op staat, laat het eenige dagen digereren in een wel toegestopt glas, distilleert 'er daar na een geest af, die

men weder op nieuwe wormen moet gieten, en eenige reisen daar af distilleren, altijd weder op nieuwe gietende. Dese geest moet men dan met *Caphora* mengen en om het beledigde deel omslaan, dat beneemt niet alleen de pijn, maar zelfs ook de oorzaak. Of in plaats van dat, kan men het volgende mede wel gebruiken, als

℞ *Spiritus vini.* unc. quatuor.
Salis armoniaci. gutt. viginti.
Caphoræ. drach. unam.
Misce.

Uit de wormen bereid men ook noch een sonderlinge olie, welke op dese wyze geschied. Neemt dan soo veel wormen als gy begeert, wanneer se te degen met water en daar na met brandewijn afgewassen zijn, soo doet se in een nauw-gehalsde fles, welke dan wel toegestopt zijnde, hangt se of zetse eenige dagen in *Balneo Mariæ*, zoo zal daar een oliachtig vocht uit komen, met welke men de beledigde deelen kan besmeeren, ook kan men se innerlijk tot een half once met eenige aromatyke dingen toebereid, ingeven. De levende wormen op het beledigde deel geleid is noch beter, want door die bereidingen vele vlugge deeltjes, die de uitwerkinge moeten verrichten, vervliegen. Men kan ook pappen maken van versche koedrek en wormen onder een gemengt. Ik weet'er

die

die ganschelijk genesen zijn, met alleen de beledigde deelen met *sapo vulgaris niger* dik te smeeren, en daar op eenige dagen te laten blyven: het volgende weet ik mede dat 'er verscheide door genesen zijn:

℔ *Saponis veneti.* unc. duas.
Caphoræ. drach. unam.
Spiritus vini. quantum sufficit.
Fiat arte legitima unguentum molle.

Indien het nodig is, kan men daar wel een weinig *Opium* en *Crocus* by doen: en al was 'er een weinig *Spiritus salis Armoniaci* by, het soude de compositie maar des te krachtiger maken. Hier mede bestrijkt men vry vet het beledigde deel. *Of*

℔ *Terræ ex quibus fistulæ.*
Tabacariæ conficiuntur. unc.
quatuor.
Caphoræ. drach. duas.
Croci. drach. sem.
Spir. vini. q. s.
M. F. Cataplasma.

Dese daar warm omgeslagen, moet men daar op stijf laten droogen, en sal haast verlichtinge by brengen. *Of*

℞ *Panis biscotti.* unc. quatuor.
Masticbes.
Thuris. ää. unc. unam.
Caphoræ. unc. sem.
Spir. vini. q. s.
M. F. Cataplasma.

De beledigde leden mag men somtijds wel in warm water baden, voornamelijk in zeepsop. Of daar eenige vlugge kruiden in gekookt sijn, van welke zoort de volgende sijn.

Bacc. juniperi.
Lauri.
Fol. Thymi.
Rorismarini.
Salviæ.
Chamædryos.
Chamæpytios.
Flor. Camomillæ.
Sapo niger.
Lumbrici terrestres &c.

De pappen uit lepel-bladen, beke-boom, water-kers en diergelyke scheur-buikige middelen, helpen in korte stond.

XVII.

Somtijds gebeurt het dat 'er wel een lammigheid by komt, dan soo zijn se innerlijk met scheur-

scheur-buige middelen te genesen: maar uiterlijk moet men met fijne olien stryken, als

Oleum spicæ.
Terræ.
Laterum.
Gummi caranæ.
Euphorbii dest.
Terebinthinæ.
Spiritus volatiles &c.

Dese zijn bekwaam om de vast ingepakte stoffe uit te halen en los te maken: het baden is mede zeer dienstig om de eigenste oorzaak.

VI. HOOFT-STUK.

Van de genesinge om die ziekte tot de wortel toe uit te roeyen.

I.

IN de genesinge van de *Podagra* heb ik op het laatste gewag gemaakt om de zelfde te konnen genesen, en zekerlijk ik heb, behalven het geen ik voor my houde (want men mag alles niet gemeen maken) de kure op goede gronden en conditien geveſt, want de dieet doet hier meer als gemeen veel toe. Ik heb 'er gekend, die, na datse veel gedebocheert hadden en heftig van het *Podagra* waren aangetast geweest, nooit

nooit daar meer wierden mede aangetast, na datse zich in een Klooster tot een abstractleven hadden begeven: het eten en drinken en alle andere levens-wetten, wanneer sy geregelt sijn, konnen ons nooit in dese kwaal doen vervallen.

II.

De Medicamenten nu op welke de cure ofte genesinge moet geschieden, is, heb ik voorgestelt, gelijk men in de Pokken gewoon is te doen, namelijk men moet geduurig de kookssels van *Salsa Parilla* en *China* drinken, zonder eenigs andere drank te proeven, en dat niet een dag drie of vier, maar heele maanden, voornamelijk tegens de Lente en Herfst: maar in dese kookssels moet men noch andere dingen mengen, die ik alleen voor my behoude, men kan het altijd by my krygen, ik noodige daar toe alle Podagreuse en Jichtige, indiense myne wetten niet overtreden, zullen zekerlijk genesen, ten waar, heb ik gezegt, den ouderdom, lammigheden, kalkachtigheden in menigte en diergelyke daar by kwamen, die zijn beswaarlijk te helpen, doch moeten daarom niet wanhopig sijn.

III.

By het drinken van die kookssels moet men ook de sweetingen in het werk stellen, die het meeste

meeste zuur doen uitwasemen, en al wat traag liep in het lichaam en dik was, wierd daar door dun gemaakt.

VI.

Soo nu alles noch niet en luistert, zoo is de eenigste toevlucht het *quylen*, door welke ik verzeker dat se dan zekerlijk moeten genesen werden; men moet daar zoo zeer niet voor schreumen, gelijk men wel gemeenlijk doet, want als men zagjes de cure in 't werk stelt, soo is'er geen nood van eenige swarigheit, altans ten is my nooit mislukt 't zy in wat gelegentheid ik dat in 't werk gestelt heb, of van andere op die voet gaande heb sien doen.

V.

Dese *vliegende Jicht* nu zijnde een zuster van het *Podagra* moet op de eigenste wyze gehandelt werden, zoo met *sweeten*, *quylen* als ook *branden*, want alle Natien recommanderen het branden zeer, op die plaatsen daar de pijn is: zelfs *Hippocrates* en meer andere der ouden sijn daar niet vijs van geweest; gansch Barbaryen, Ægypten, Indiën, Lapland en andere volkeren gaan ons daar in voor, waarom zouden wy dan klein-zeriger sijn als andere Natien? neemt dan dese myne wetten aan en gy zult zeker genesen werden.

EYNDE.

BESCHRYVINGE

Van

PHILIPP. Jac. SACHS

à LEWENHEIMB,

Achtende dat de

M E L K

Een trooſt der

PODAGRISTEN

Is.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0199-9

BESCHRYVINGE
Van de
MELK
Zijnde een Trooſt der
PODAGRISTEN.

I.

ONder de ziekten die tot ſtraffe van het menſchelijke geſlachte uit de doos van *Pandora* zijn gevlogen, eigent zich de *Flerecijn* de minſte plaats niet aan, ſijnde van *Martalis* met den naem van beulinge gebrandmerkt, om dat de ſelve in ſommige ſoo wreed komt te woeden, dat de ſieken een helſche pijne ſchijnen uit te ſtaan. De ſonden aangroeyende, waſſen ook de plagen aan: alſo ook wanneer de gulſigheid toeneemt, krijgt ook het *Podagra* meerder aanwas, ſoo dat, als men al met hondert duiſent middelen den vyand aan boort klamt, ſoo wijkt hy egter weinig, hy laat ſig wel aantaſten maar niet of ſelden vermeeſteren. Ia daar ten tijde van *Hippocrates* de vrouwen en kinderen, als ook de beſnedene van deſe quale vry waren, ſoo

sien we egter verscheide eeuwen agter een, dat se die Privilegie hebben moeten ontbreken: dog *Seneca* brengt daar de oorsaak seer aardig van by, namelijk, datse door hare kwade bedryven hare sexe verloren hebben, en dewijlse de vrouw hebben afgelegt, sijnse gestraft met mannelijke siekten.

II.

Ik en sal hier niet lange afweiden, om te bewijsen waerom dese siekte soo gemeen is, en waarom byna *ongeneeslijk*: ik en sal ook geensins te berde brengen hoe dat sommige, soo door blinde als gescarificeerde koppen alle maanden, als het nieuwe maan is, aan de planten van de voeten hebben geset, en het *Podagra* daar mede hebben soeken te verdryven: andere wederom met brand-ysers, en andere met spaanse vliegen, die op het gepynigde lid settende: andere door een adersteek onder de nagel van de duim: ook sal ik niet ophalen, hoe dat de Podagra door sonderlinge gevallen uit haar rijk is geset, namelijk wanneer na rijkdom, d'armoede quam regeeren, als ook door lange gevankenis; door de pijnbank van den Scherprechter; door eenige beledinge aan de voeten van een Paal, oft ysere spijkers; door schrik, toorn, onverwagte bode: ik swijg noch stil de verplantingen van het *Podagra*: het zitten in uitgeperste druiven, of in de tarwe, en duizend andere, zoo innerlyke als uiterlyke

die

die het menschelijke vernuft uit de ryke Scaprai van *Hygea* heeft gehaalt.

III.

Met weinig omslag zal ik een nieuw middel voor den dag brengen, te weten, de *genezinge door Melk*, welke weinig jaren herwaars van voorname Grooten soo is gepresen, dat se voor het *Podagra* te genesen, gebruikt werd. Ik kan het een nieuw middel noemen, om dat het lange is verborgen en als in de slaap geweest, en wederom als in een nieuw kleed zich vertoond: in dese eeuwe schrijft men het toe zeker religieus by de Graaf *de Megen* Gouverneur tot *Namen* in Nederland.

IV.

Het blijkt echter uit *Plinius* dat dese genesinge zeer oud is: daar sijn exempelen, verhaalt hy, die door Eselinne-melk te drinken van het voet- en hand-euvel bevryd sijn geworden: ja *Plinius* getuigd dat de Koeyen-melk als een *Panacæa* was: want de Arcaders gebruikten ontrent de Lente geen medicamenten, maar ze dronken melk; want dan sijn de kruiden volsappig, waar door in de eujers der beesten een medicinale kracht komt: zy kiesen nu de Koeyen-melk, om dat de koeyen by na allerlei kruiden eten. Den vermaarden *Cornelius Celsus* getuigd ook dat 'er eenige met Eselinne-

melk gevoed wierden, en geduurig van de *Flerecijn* sijn bevryd geworden.

V.

't Is nu tien jaren geleden dat dit *Melk-middel*, *cura lactea* genoemt, door Melk herstelt is geworden, waar by een zeer nauwkeurige levens-regel gehouden werd, waar door de pynen in het *Flerecijn*, uit zuure en zoute doorknagende zouten ontstaande, die vochten getempert blyven, en door de zoetigheid van de Melk allengkens verzacht werden: anderdeels dat die verscheide menging van spijs en drank aan een zyde gezet werd, en alleen een enkele levens-regel werd onderhouden, 't is dan te gelooven, indien het temperament daar mede over een komt, dat'er groote hoop en verlichtinge van dat middel te wachten *is*. Ook konnen de sieken door die manier van leven bestaan, want volgens *Varro*, is de Melk, van alle spysen die wy gebruiken, d'aldervoedsaamste. Ook zegt *Athenæus* dat'er zekeren *Philinus* al zijn leven lang, geen andere spijs en drank gebruikt heeft, als Melk.

VI.

Nu is'er ons een groot en wijd veld open gelaten om te proberen, dat dese genesinge in het algemeen goed zy, of niet. Maar dewijl den Heer *Joh. Georg. Greisel* een verhandelinge

ge te *Weenen* van de genesinge der Podagristen door Melk heeft uitgegeven, in welke het gestel der Melk en om het *Flerecijn* volkomen te genesen, voorgestelt is, daarom soo zal ik een kool geen tweemaals schaffen. Doch dewijl dat boekxken in weinige handen is, zoo sal ik het zelve om licht te doen verstaan, met een doodgrond der zelver schetse ontwerpen en 't selve kortelijk voorstellen.

VII.

Dit Tractaat van *Griselius* werd dan in negen leden verdeilt. *Voor eerst* toond hy de *vergelykinge met Melk*, in welke hy voor vast stelt dat alles met *Melk* of een vocht dat de Melk gelijk is, gevoed werde: want dewyle wy uit melkagtige deelen bestaan, is het ook een noodzakelijk gevolg, dat wy uit Melk gevoed werden. Onse beginselen sijn Melk, ja in de mineralen de *Mercurius*, welke de moeder der metalen gezegt werd, mede Melk, want in het kalcineren gelykend hy kaas, in het sublimeren boter, en in het distilleren, wei. Derhalhalven werd besloten dat de elementen door Melk of yets diergelijks, moeten voeden. Vorders bewijst hy uit de Heilige Schrift dat de Melk voor het heel-al noodig is.

VIII.

In het *tweede lid* verhandelt hy *'t geſtel van de Melk*. Hy maakt een bepalinge van dat de melk een uitgedygt vocht is, zijnde nuttig, wit, zijnde in de klieren der borſt van het bloed in groote overvloed afgeſcheiden, waar door het kind gevoed werd. Het temperament legt hy af na de complexie der minne: en de verſcheidentheden van de qualiteiten en effecten: ook onderzoekt hy de verkieſinge van de minnen.

IX.

In *het derde lid* bepaalt hy dat de *Flerecijn* oft *Arthritis is een vloeyinge* van ſondigende vochten na de gewrichten met geſwel en gaande en komende pijn die de bedieninge belet, erkennende voor ſijn oorſprong de uiterlyke en innerlyke oorzaken.

X.

In *het vierde lid* ontleed hy de gemeene oorzaken van het *Flerecijn*. Hoe die van de ouders overgeërft werd, haar koud en vochtig temperament.

XI.

Voor de naaſte oorzaak toond hy dat de kokinge der ſpyſen niet behoorlijk gaan.

Legt

XII.

Legt hy de naaste en ware oorsaak uit, dat het namelijk sijn meerdaantige slymige en gallige vochten die met het bloed gemengt sijn, die door den omloop der vochten tot de gewrichten komen, en aldaar blyven staan.

XIII.

Ten sevende onderssoekt hy of de Melk goed is. Ook bewaarheid hy dat de Melk niet het eenigste genees-middel in de *Flerecijn* is; want hoe men vervuilde lichamen meer voed, hoe se meer beledigt werden; en de lichamen die het *Flerecijn* hebben, zijn seer onzuiver, daar-en-boven de Melk zeer voedsaam, derhalven konnen zy meerder *beledigt* werden.

XIV.

Ook zegt hy dat de zelve voor alle Podagreuse niet goed is; dewijl de ervaring leert, dat se niet alle door de Melk genesen werden, want men moet zien op de constitutie der ingewanden en op de gewoonte.

XV.

Maar gelijk al de Melk niet alle Podagreuse goed is, alsoo is yder levens-wet van Melk een yder Podagrist niet goed: want het soude tegens de reden stryden, dat men een wratig

menſch terſtond tot de uiterſte uithongeringe zouden willen brengen, niet ziende op de gewoonte en temperament.

XVI.

Jn *het achſte lid* verhandelt hy al het gene behoort tot levens-wyze van Melk, en van de generale wyze van te gebruiken. Alhier moeten de verſtopte ingewanden geopend werden, en zoo ſe door het gebruik van Melk wederom verſtopt geraken, moet men ſe weder ontſluiten. De deelen geopent zijnde, moet men haar allenxkens tot Melk-koſt, pap, rijs en haver in Melk gekookt gewennen. Wanneerſe nu van de Melk niet langer beledigt werden, moet men ſe alle dagen meer en meer geven, en andere ſpyſe laten, alleenig Melk gevende. *Deſe* wyze beveſtigd hy door authoriteit van eenige Medicijns; alwaar de Medicijns vragen

1. Of de Melk de Podagriſten nut zy? waar op geantwoord werd van ja.
2. Welke Melk de beſte is? antw. Koeye-melk.
3. Of het gebruik van Melk veilig is? geenſins.
4. Of'er exempelen ſijn van geneſene? ant. ja.
5. *Op wat wyze, welke, hoe veel en hoe lange* de Melk moet gebruiken? antwoord: zo veel als de maag kan verduwen. Eer men Melk geeft moet men het lichaam bereiden. Men moet Melk hebben van een roode of ſwarte Koe welke

ke vet is en niet swanger. Des ogtens zal men te vier of ten vijf uren drinken voor het middagmaal. De Melk zal men drinken van zes tot tien en twintig oncen, en ook soo veel oncen voor het avondmaal, allenxkens vermeerderende tot veertig oncen toe: of anders soo veel als de maag kan verdragen. Hoe lange men de Melk sal gebruiken, dat sal de langheid van ziekte toonen. Men heeft se gemeenlijk drie maanden lang gebruikt.

XVII.

Noch werd'er gevraagt of'er ook yets anders onder het gebruikt van de Melk moet geobserveert werden? men geeft tot antwoord, dat de Melk soo als sy gemolken is noch warm sijnde, *best is*, en, by aldien men se zoo niet en kan krygen, dat men se dan warm make.

2. In de eerste en tweede maand zal men op de derde dag een half drachme Rhabarber innemen, of anders vijftien grein extract van Rhabarber. Of een Pilletjen van *Aloës Rosata* een uur voor het slapen ingenomen.

3. Om de vijftien dagen kan men ook purgeren, met een zagt middel gemaakt uit *Manna Folia Senæ* en *Cassia Fistula*.

4. Men moet soo lange purgeer-middelen ingeven, tot datse t' eenemaal tot de Melk gewoon sijn.

5. Soo 'er gevaar is dat de Melk verzuurde en runde in de maag, dan moet men by de Melk wat zuiker doen. 6. Soo

6. Zoo het lichaam door gebrek van Melk kwam te verhitten en de keel ontstak, dan moet men by de Melk een vierde deel gemeen water oft gerste-water doen.

7. Zoo de Melk de buik al te week maakte, dan moet men de Melk zieden en eenige korlen zouts in smyten, of kookt het met een korst brood.

8. Zoo na 't gebruik van Melk den aftrek verhard, sal men in de eerste dronk van de Melk *vijftien* grein Rhabarber doen, en drinken het zelve.

9. Zoo buiten de maaltijd na het Melk-drinken dorst ontstaat, zal men gemeen water of met zuiker gekookt voor laten gaan, soo alleen als onder de Melk gemengt.

10. Men moet van het gebruik der Melk nooit ophouden, ten zy dat 'er een koors of een sware Podagreuse pyne ontstond, wanneer men de koors sal tegen gaan en verminderinge van pijn te wachten is.

XVIII.

In het negende lid toond hy, waarom de Melk soodanige krachten uitwerkt, en besluit dat zulx alleen door een dieet geschied, want men ook door een andere dieet, al is 't dat die door geen Melk geschiede, het *Flerecijn* soude konnen genesen, als zy maar wel waar genomen wierd. En van dese wysen verhandelt hy in 't breede in sijn Tractaat. Nu

XIX.

Nu is 'er noch overig te seggen en dat met weinig woorden wat my meerder wegens dese genesinge is gecommuniceert. 't Js nu het derde jaar, dat den oversten *Wolfgangus Fridericus Kopff* met my door brieven te rade ging, of ik het raadsaam dagt, dat hy dese genesinge door Melk eens beproefde, die door eenige voorbeelden gelukkig was uitgevallen; want ik had hem te *Breslauw* in soodanigen staat gezien, dat hy zich niet van d' eene plaats tot d' andere kon begeven, ten zy hy met een Rosbaar gedragen wierd: hy zond met eenen de wyze over, op wat wyze dese genesinge in 't werk gestelt wierde, zijnde hem uit Nederland overgemaakt: ik heb het niet ganschelijk afgeraden, ik zeide mijn gevoelen, ik vreesde echter om hem zoo een strenge en langduurigen dieet te laten houden: egter wijl hy door liefde tot zijn gezondheid zich aan dese strenge dieet verbonden had, is 't geschied, dat die te voren geen handen ofte voeten kon reppen of roeren, zich door dese Melk-kure zoo veranderd zag, dat hy nu zonder stok kon gaan, op het paard klimmen, jagen, zijn brood snyden en alle andere dingen behoorlijk kon verrichten.

XX.

De wyze nu die hy gezonden heeft, zal ik,

zoo

zoo als zy van hem beschreven is, den nauwkeurigen Lezer mede deilen.

1. De Melk die gebruikt moet werden, moet zijn van een roode oft swarte Koe, die niet swanger is, noch te oud is; de beste zoude sijn van een Koe die versch gekalft heeft gehad, en noch met geen Stier gespeelt heeft.

XXI.

2. Elk die moet de Melk drinken na de complexie en constitutie der maag 't zy weinig of veel: zoo de mage swak werd, moet men vier of vijf maals op een dag drinken. Indien vijf maal moet men de tijd soodanig verdeilen, dat de mage elke reisen drie uuren stil zy: indien viermaal, moet men om de vier uuren Melk drinken. Zelfs drink ik maar driemaals, namelijk 's ogtens ten zes uuren, des middags ten twaalf uuren en des avonds ten zeven uuren, elke reis vier pond en een half ten minsten, anders drink ik wel eens zoo veel ofte meer.

XXII.

3. Eer dat men nu onder de Melk-kure gaat, moet men twee of driemaals purgeren, het welk in tien of veertien dagen moet geschieden: de purgatien moeten na de complexie der zieken aangelegt werden.

4. Van

XXIII.

4. Van die tijd af neemt men een aanvang met Melk te drinken, en het is best datse warm gedronken werd, gelijk als zy van de Koe gemolken is.

XXIV.

5. Op dat de Melk niet en kome te schiften of te runnen, doet men daar wat zuiker by.

XXV.

6. Zoo men hardlyvig is, zoo neemt men des ogtens twintig grein Rhabarber tot poeder gestoten, mengende dat onder de eerste dronk van de Melk, drinkende al het overige van de Melk daar boven op. Of anders zoo neemt men acht of tien greinen *Essentia Rhabarbari* des avonds met Melk, 't welk men zoo menigmaals kan doen als het de noodzakelijkheid vereist.

XXVI.

7. Sommige gebruiken somwijls een zagte purgatie in't begin van de maand, voornamelijk op den tienden oft twaalfden, soo het nodig is. Maar zoo de buik dagelijks week genoeg is, en de Melk niet lange in de buik blijst, is de Rhabarber genoeg.

8. Zoo

8. Soo de Melk eenige buik-loop mocht maken, soo laatse een weinig koken, eer men se drinkt, doende daar een weinig zouts by, en laat die zoo heet drinken, zoo het de eerste reis niet en gelukt, laat het tot de twee en drie reisen herhaalt werden.

XXVII.

9. Soo ymand na het gebruik van de Melk hitsig werd, zo laat een derde deel gekookt gerste-water met krenten daar by in de Melk doen.

XXVIII.

10. Soo men dorst heeft buiten de uuren op welke men Melk drinkt, soo laat hem een kookssel van gerste-water en krenten gebruiken, of in plaats van dat een dronk koud Fontein-water.

XXIX.

11. Soo lange men Melk drinkt, moet men geen andere spysen gebruiken, voornamelijk in 't begin.

XXX.

12. Als het daar na uw gelieft moogt gy een once of twee wittebrood nemen, of ten minsten de kruim, dat men in Melk kan weiken en te gelijk eten. Wanneer men de Melk eenige weken heeft gebruikt gehad, en men twee

reisen

reisen des weeks een slurp-ei wil gebruiken sonder zout, dat werd toegestaan. Maar van gezuur-deesemt brood sal men zich ganschelijk onthouden, op dat de Melk in de maag niet en kome te schiften, en in kaas te hotten.

XXXI.

13. Wanneer men veertien weken lang de Melk gebruikt heeft, dan kan men met minder sorg de volgende spysen gebruiken, echter sodanig dat de maag niet overladen en de Melk niet vermindert werd.

XXXII.

14. Van spysen staat men toe rijst in Melk gekookt. *Slurp-oft weeke eyeren*, ofte die in *ongesoute boter gerooft zijn*; *ongesoute boter* met witte-brood, *Melk-bry*, en andere *Melk-spyzen*, soodanig nochtans, dat 'er geen zout by kome.

XXXIII.

15. De koeyen welke des zomers Melk geven, moeten in goede drooge weyen en niet die nat en onder water staan gevoed werden. Des winters met hooi, tarw-stroo, en tarwe-semelen.

XXXIV.

16. De tijd nu hoe lange men Melk moet drinken, kan men niet nauwkeurig bepalen, maar

maar hoe langer die gedronken werd, hoe de geneſinge volmaakter is; daar zijnder die zeer met deſe euvel gepynigt wierden, geduurig, op dat de kwalen niet weder kome, Melk drinken. Sommige drinken een jaar en andere anderhalf jaar. Sommige die een half jaar dronken, wanneerſe weder tot haar vorige dieet kwamen, in welkers vermenginge van ſpyſe ſy haar te buiten gingen, zijn wederom met de voet-euvel overvallen.

XXXV.

Hierin beſtaat die ganſche geneſinge door Melk, gelijk die van den voornoemden Baron *Kopff* my is mede gedeilt. Door het voorbeeld nu dat het dien Heer ſoo wel gelukt is, en volkomen van ſijn *Flerecijn* was geneſen, zoo ſijn der tot *Praag*, *Weenen* en elders verſcheide grooten geweeſt, die de ſelve geneſinge hebben ondernomen, maar niet altijd met de ſelfde gelukkige uitkomſten. Ik ken in Sileſien een zeker Edelman van ontrent veertig jaren, die zeer met deſe gewricht-ziekte aangetaſt wierde, deſe heeft niet alleen geen vrucht na het gebruik van deſe Melk gehad, maar heeft een gevaarlyke opblaſinge en ſwellinge over het ganſche lichaam gekregen, ſoo dat hy gedwongen was, zich daar van af te houden, ten zy hy een ſwarte vleis-vreter in de Melk had willen vinden; en door de Melk-wagen langs de Melk-

weg

weg ten Hemel ryden. Dese genesinge dan moet men met onderscheid aanwenden.

XXXVI.

Gabriel Fonseca Opper-artz van Innocent de tiende getuigd daar aldus van.

IK hebbe, zegt hy, gezien en gelesen de maniere om de Melk te gebruiken om het *Podagra* daar door te genesen, by welke niet anders moet toegevoegt werden, dewijl alles nauwkeurig is beschreven, als alleen dat men overlegt en wel overweegt, *wie dat het voordelijk zy de Melk te gebruiken?* Hier op antwoord ik: zoo de *Podagra* komt van een dunne en galachtige stoffe en van een uitstekende groote hitte der lever, moet men Koeyen- oft Eselinne-*melk* gebruiken veertig dagen lang: welke geëindigt zijnde, moet men tot de ordinare dieet overtreden, welke gematigd moet zijn: maar soo de *Podagra* van een koude oorzaak komt, oft van een nedervloeyinge des hoofts, soo kan ik niet zien dat de Melk voor de complexie dienstig is.

Romen den 11. Juny 1667.

XXXVII.

Vorders moet het geen wonder schynen, dat dese *Melk-cure* zoo seer gepresen werd, dewijl men vast stelt, dat de Melk een zeer *enkel voedsel* is, met ons lichaam zeer overeen komt. Daarom leert *Joh. Bettus*, onder de Engelsse een

verstandig Genees-Heer, dat alle kruid-gewassen een melkachtig sap in zich hebben, so wel als de dieren, uit welke de Melk in de menschе ligchamen of van de Melk der planten welke onder de spyze *is* en daar verschuilt, werdende door digestie daar uit getrokken; of liever van een melkachtig sap, dat aldernaast met de Melk over een komt, waar toe de eerste kokinge veel doet. Alsoo werd de mensch als van verre door Melk gevoed, wanneer hy alleen koorn eet, *'t welk niet anders is dan* een melkachtig sap, *'t welk door de zonne is verdikt geworden*: ook werd 'er uit het jonge en zoete volsappige vleis der dieren een melkachtig vocht door kouwen uitgehaalt. Den selven is ook van gevoelen dat alle zoorten van dieren soo aardsche als waterdieren by na met een en de selve melkachtig sap gevoed werden, diese na een lichte veranderinge in haar eigen substantie veranderen: en dat den Schepper van alles dat selvige sap in de ingewanden der aarde gelijk als een algemeen voedsel heeft gekeldert, 't welk uit de aarde tot in de wortelen komt, door welke eindelijk alle levendige schepselen werden gevoed; by voorbeelt, de vygen hebben in haren steel een corrosive Melk, die eindelijk in de vrucht opklimt, en door de warmte van de zonne in een rode en soete vrugt verandert.

XXXVIII.

Maar hier werd een *tegen-werp* gedaan: na-

melijk

melijk indien alle zoorten van spyzen tot Melk veranderen, soude het beter sijn, dat alle menschen 't zy van wat ouderdom oft temperament zy waren, de zelve alleen, alle andere spyzen verlatende, gebruikten, want door dese wyze van koken zouden onse lichamen nooit beschadigt werden, noch de maag overladen: hier op werd *geantwoord*, dat het alle lichamen niet oorbaar is met eenderlei spyse gevoed te werden. Want dewijl de kokinge een veranderinge is en een voortgang van een zaak die eenigsins ongelijk is tot een die een volmaakter gelijkheid heeft: het welke meer of min, na de verscheiden graden van veranderinge die daar moeten geschieden, vereischt werd. Maar de geschapenheid geeft een melkachtig sap, die veel water, *logt* en zeer dunne aardachtige deeltjes heeft, uit welkers gestel een zeker medicinaal temperament komt te rysen, dat gelijk is, zoet, tot het voeden bekwaam en dun, op dat het of een verdikkinge of een verdunninge na de noodzakelijkheid der verscheide deelen en de verscheidentheid der dieren verschaft. En by aldien wy alle door een Melk moesten gevoed werden, tot wat einde souden wy dan tanden gekregen hebben, ten zy dan om harder spyzen te knauwen? 't gestel van de maag werd daar door verslapt als ook het ganssche lichaam, het welke niet alleen door den ouderdom, maar ook van een vaster spyze het lichaam vaster werd.

XXXIX.

Al is 't nu dat wy gezegt hebben dat de Melk een zeer gemeen voedſel voor de menſchen is, ſoo komt de zelve evenwel met het temperament van alle luiden niet overeen, ja ook niet alle ziekten, ofte in 't byzonder alle Podagriſten: wy zien echter dat de enkele Melk zeer veel doet om het leven te verlengen. Het welke ten onſen tyde in het jaar zeſtien honderd en vijf-en-dertig onder andere exempelen is gebeurt, den overleden ouden man *Thomas Parre* zijnde in Engeland geboren, die tot honderd en twee-en-vijftig jaren geleeft heeft, waar van de Heer *de Childrey* gewaagt, welke meeſt met Melk-ſpyſen, half ranſe kaas en ſemelachtig brood zijn leven onderhiel, ſoo dat hy in zijn arm hutjen, ſober levende zyn leven ſoo lange heeft verlangt, gelijk als ons *Joh. Bettus* verhaalt.

XL.

De oorzaak nu waarom de hedendaagſe Engelſſe korter van leven zijn (om niet zeggen van de wijn en andere delicate ſpyzen) meint den Heer de *Childrey* dat zulx het bier is: ja dat het zeker is, dat van die tijd af (welke tijd weinig langer als een eeuw is geledē, want in 't jaar vijftien honderd, vier-en-twintig kende men noch het gebruik van 't bier niet) dat het bier in gebruik

bruik kwam, de inwoonders zoo oud niet en zijn geworden, gelijk als hare voor-vaders, die zomwijls tot over de honderd jaaren leefden.

XLI.

De Melk dan werd niet alleen nuttig gegeven als een spyse, maar zelfs als een Medicine. Het is aanmerkelijk dat in de Melk en Wei alle de intentien zijn, welke tot de genesinge vereist werden, welke by die van Knidien in soo een groote achtinge was, dat de Medicijns alle genees-middelen verlieten, 't zy in wat ziekten het mochte komen te gevallen, in welke men purgeerde, veranderde, en voede, zoo hebben zy alleen haar toevlucht tot de Melk genomen. Want de Melk is bekwaam om na een purgatie alle scherpigheden af te spoelen en te temperen, in de PODAGRA, vloeying oft *Rheumatismus*, kwyling die met een koors komt, als ook in de sprouw en 't afgaan der koorsen, bedwingende het geweld van de vochten, in hoest, brandige pis, etterachtig water, graveel-losing, ontstekinge der keel, moeyelyk ademen met een bloedig spog, in een kwade schurft fistelsweren.

XLII.

De grootste kracht van herstellinge, bestaat in het dikke van de Koeyen-Melk Schapen en

Geiten-Melk (en niet in Eſelinne-Melk, welke om ſijn groote dunnigheid de luiden die de tering hebben niet goet is) want als het vel over de beenen ſchijnt te hangen, en de luiden ganſch uitgemergelt zijn, hebben de krachten als een kind, ſoo is de Kinder-Melk wederom de bekwaamſte, om door des zelfs voedſel hare krachten en al wat vermagert is weder te herſtellen, even op die wyze als doe ſe kinderen waren, door middel van Melk tot grooter krachten allenxkens gebracht wierden: daarom heeft *Diocles* alle die gene, welke na een ziekte weder begonden te beteren, alleen door Melk weder aangekweekt.

XLIII.

Ik ben dan geenſins verwonderd dat de Melk om zoo veel nuttigheden in het *Flerecijn* zoo hoog verheven werd, zijnde een moeder-ziekte van veele andere ziekten, en dat dit gebruik zoo laat is in de wereld bekend geworden: al-hoe-wel ik een aanmerkens waardige Hiſtorie, van de geneſinge door Melk, die niet alleen ten tyde van *Hippocrates* gebeurt is, gelijk *Bettus* bewaarheid, maar die in de verleden eeuw gebeurt is, welke mijn Heer *Childrey* verhaalt: welkers woorden uit het frans aldus luiden: daar zijn by na verlopen honderd jaren, dat'er een Prieſter in de Parochie *Sint Ywes* in *Cornwall* woonde, met namen Heer *Alwel*, die behalven

halven de kerk-dienſten, mede de Medicyne oeffende. Hy hadde een zeer zonderlinge wyze, al-hoe-wel hy zomtijds een ader toeſtond te openen, en eenige cordiale dingen voorſchreef, echter ſoo was ſijn grootſte geneesmiddel en ſijn *Panacea* de *Melk*, welke hy by na in *alle ziekten voorſchreef*, en zomtijds Melk en appelen: door dit middel genas hy gemeenlijk wanhopige ziektens, waar door hy zoodanigen naam kreeg, dat hem van alle kanten zieken toegebracht wierden; men zou niet wel derven bepalen of het de goedaardigheid en zuiverheid der logt is toe te ſchryven in *Cornwall* of dat de ziekten door de middelen van Heer-oom *Alwel* geneſen zijn, of dat'er zekere middelen ſijn, die aan een zekere diſpoſitie van de logt toegeëygent ſijn (gelijk een zekere diſpoſitie ook zekere ziekten baart) en dat de logt in *Cornwall* zoodanige effecten hebben voortgebracht, welke de Melk in andere plaatſen niet te wege brengt.

XLIV.

't Is gevaarlijk, ſoo die gene, welke de geneſinge door Melk hebben uitgeſtaan, met een ſware oft haaſtige ziekte werden aangetaſt, dewijl het bloed zonderlinge geſtelt zijnde, niet alle genees-middelen kan verdragen. Hier te *Breslauw* heeft een Snyder geweeſt van vijf-en-vijftig jaren, die ten minſten wel achtien maan-

den, om het *Podagra* te geneſen, de Melk gebruikt hadde; deſe in het jaar zeſtien honderd een-en-ſeventig in de maand van Junius, wat te veel wijns gebruikt hebbende, gaande buiten die eng bepaalde wetten, die hy te voren onderhouden had, verviel in een zyde-wee oft *Pleuritis*, en al is 't dat hy tweemaals gelaten wierd (zijnde het bloed zeer geſtremt en gerunnen, 't zy van het vorige gebruik der Melk, of dat het de inflammatien gemeen is) is na weinig dagen overleden.

Dus verre de Heer *Phil. Jac. Sachs á Lewenheimb.*

BRIEFS-

BRIEFS-GEWYSE
VERHANDELINGE
Aan den
Heer PILET
Tot PARYS
Wegens 't groote gebruik der
MELK
Zoo voor de Gezonde als Ongezonde, voornamentlijk in het PODAGRA;
BETOONENDE
Dat de MELK het aldergesondste voedzel des werelds is
Door
Steph. BLANKAART.
M. D.

Universitäts- und Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0225-6

Briefs-gewyze

Verhandelinge

van't groote gebruyk der

MELK

Zoo voor de Gezonde als Ongezonde, voornamentlijk in het Podagra.

BETOONENDE

Dat de MELK het aldergezondſte voedſel des werelds is.

I. HOOFT-STUK.

Dat het Melk *en des zelfs gebruyk een van de grootſte middelen zijn om ons lang gezond ſonder ziekten te houden.*

I.

Hoog-geleerde Heer J. PILET.

VErſtaan hebbende dat Uw Edele het Boekxken van den Heer *C. Bontekoe* handelende van de Theé doorbladert hebt, en uw by het gebruik van de Theé zeer wel bevind, ſoo is vorders uwe vraag, of'er in

in Europa niet yets diergelijks of yets beters te vinden was, want men tot Parijs de Theé niet wel kan bekomen ten zy zeer duur.

II.

Mijn Heer na dat ik U Ed. Brief ontfangen en geleſen had, gebeurde het juiſt dat ik ymand van myne diſcipelen de Melk-werdinge in de maag, darmen, &c. moeſte expliceren, ſoo vielen mijn gedachten juiſt op de Melk, wat een heerlijk voedſel die ons is, en dat alles wat wy nuttigen, tot een Melk moet veranderen, eer het ons behoorlijk voeden kan. Het welke my een verdere aanleidinge gaf om het gebruik van de Melk na te ſpeuren, en by deſe gelegentheid die drank U Ed. voor te dragen, latende egter het oordeel aan U Ed. en aan de Doctoren, die U Ed. dagelijks tot Parijs kont daar over beraadſlaan.

III.

Om myne gedachten dan te uiten zoo zijn der voor eerſt veele menſchen met een valſche opinie ingenomen tegens de Melk (een drank voorwaar die de rechte goede drank is, en Koning van alle de dranken, het eerſte voedſel der zuigelingen) achtende dat de zelve galachtig is, oft veel ſcheur-buik maakt, en andere ziekten meer. Ook zijnder onder deſe rang welke door haar valſche vooroordeelen meinen, dat de

ziekten,

ziekten, dieſe na het gebruik van Melk gekregen hebben, de Melk toeſchreven. Maar dat zulx maar enkele en duiſtere opinien zijn sonder eenige glans van waarheid, daar van zullen wy in 't vervolg klaar en naaktelijk verhandelen.

IV.

Alle de geene nu, dat rechte liefhebbers van het Thee-drinken ſijn, zullen met my moeten toeſtaan, dat de Melk niet alleen de wijn, bier, Theé &c. overtreft om onſe ſappen vloeybaar te houden, maar heeft dit noch boven alle andere dranken, datſe voed en voedſaam is, 't welk blijkt uit de kinderen, die een ganſch jaar niet anders doen dan de moeders, om te zuigen na-huilen: en ook beſpeurt men zulx in die gene, welke door niet anders te gebruiken van haar *Flereciin* geneſen ſijn. Dit en ſal nog door wijn noch door de Theé konnen geſchieden, maar noch wel door het bier, doch de Melk overtreft het bier in vele dingen. Want het bier is gemeenlijk gegeſt, en alle gegeſte vochten, hebben gemeenlijk hare krachten door het zuur gekregen, welk zuur onder het bier gemengt ſijnde, ons meerder ſchade doet, dan de Melk.

V.

Dat nu het gebruik van de Melk zoo groot is,

is, zal ik met het volgende bewyzen. Namelijk, het heeft God belieft de kruiden en spyzen te laten opwassen, om van het gedierte des velds genuttigt te werden, het welke in de mage en darmen door een geduurige veranderinge, welke de subtyle materie, en de maaggesten daar in brengen, allenxkens tot een melk en gijl gemaakt, welke in de darmen komende noch verder tot een Melk werd gemaakt; welke gedaan zijnde, werd die Melk, om van zijn grove vuiligheden gezuivert te werden, tot in de *Vasa Lactea* oft darm-scheils Melk-vaatjes geperst, die de Melk door den Melk-voerder, tot in de bloed-aders brengen, en voorts onder het bloed.

VI.

Bewesen hebbende dat de *spijs* eerst tot een Melk verandert, eer die ons kan goed doen, zullen wy voortgaan om met weinig woorden alleen aan te teikenen, (want ik zulx in't breede in mijn Instititie getoond heb, waar toe ik den nauwkeurigen zende) dat het lichaam niet uit bloed, maar uit de Melk gevoed werd. En dit blijkt *vooreerst*, dat de Melk allerlei zoort van deeltjes in sig heeft, bekwanm om alle groote en kleine pypen te konnen doordringen, het welke het bloed, om sijn dikkigheid niet en heeft, dat by gevolg geen voedsel is: soo besluit ik hier uit dat de Melk alleen bekwaam is om te voeden.

Ten

VII.

Ten *tweeden*, zou'er al te veel tijd moeten sijn, om de gijl ofte melk eerst in bloed te doen veranderen, en dat dit bloed dan eerst een voedsel zoude werden: derhalven blijkt het dat de Melk ons een voedsel is, om dat wy terstond, na dat de spyze tot in het bloed onder gedaante van Melk of yets diergelijks in ons bloed geperst is, wy ook met 'er haast gevoed en verkwikt werden: het welke niet geschieden soude soo de Melk eerst tot bloed en daar na tot voedsel zoude verstrekken.

VIII.

Dat nu de Melk voedsel is, blijkt ook uit de witte en *blanke huid* van *sommige* vrouwen, voornamelijk aan de *borsten*; *indien* nu de pijpjes van de huid der borsten met geen Melkdeeltjes vervult waren, zekerlijk zy moesten dan rood gezien werden, welke echter niet en geschied.

IX.

Ten *vierden*, ziet men in alle wonden, dat de zelve daar na veretteren; wat is dese etter anders als een uitgesyperde Melk, welke door het lange stil staan in de wonde oft etterbuil is komen te vergoren, welkers dunste vochtigheid vervlogen zijnde, ons een dunne kaas-

ach-

achtigheid, die wy etter noemen vertoond werd.

X.

Waarom heeft God onse vrouwen, als ook de feminine sexe der meeste dieren borsten en eujers gegeven, dan om dat se hare jongen daar mede zouden voeden. Waarom genutten de ongeborene kinderen niet anders dan een melkachtige vocht in haar moeders lichaams, als om daar van te leven: zekerlijk wie sal dorven tegenspreken een zoo voedsame drank, welke God selfs de menschen heeft te nuttigen gegeven? mag ik die dan niet met alle regt en reden een gode-spijs en gode-drank noemen? sekerlijk het is een Goddelyke *Nectar*; God, dien maker van alles heeft gewilt dat alle spyzen, welke wy souden nuttigen eerst tot Melk souden werden, eer dat se ons zouden konnen voeden: daarom hebben wy tanden gekregen, op dat wy de spyzen te gelijk met het speeksel tot een dik sap souden vryven en vermalen, het welke door een bekwaam vocht dun gemaakt zijnde, de melkachtigheid daar doet van afscheiden, en tot in ons bloed komen.

XI.

Wederom heeft dien al-voorsienden God voor *de tandelooze* beschikt *de Melk* die van andere gemaakt was, en door haar boston en eujers afgekleinst, uitgesogen of uitgemolken zijnde

sijnde, haer tot een voedsel konde verstrekken: de tandeloosen verstaik hier so wel nieuw geborene, als oude luyden, die haare tanden door de lange Jaren versleten hebben. Hierom werden die landen in de Heilige bladeren gepresen in welke Melk in overvloed was, dat is, daar was overvloed niet alleen van spyse, maar zelfs van andere voedselen, welke in de lichamen so der menschen als beesten tot een bequame Melk en voedsel konde gemaakt werden. Hierom spijsde *Abraham* de Engelen niet alleen met vleys, maar ook met Boter ende Melk, dissende dese Heylige gesanten het alderbeste op dat hy konde hebben.

XII.

Is het nu waar dat onse spijsen alle eerst in Melk veranderen, eerse ons tot voedsel konnen verstrekken, so is het dan een noodsakelijk gevolg, dat de Melk gedronken ook de alderbeste en gezondste drank moet wesen; want de zelve heeft niet alleen een vogt in sig om ons bloed en andere sappen te verdunnen, en vloeybaar te maaken, den dorst te verslaan, en alle droogte uit ons lighaam weg te nemen, maar daar is yets van vastere deelen in, namelijk boter en kaas, want de ganssche masse van de Melk in het gros geconsidereert bestaat uit wei, boter en kaas, drie substantien seker, die niet alleen den dorst benemen, maar den rasenden honger konnen stillen.

XIII.

By ouds, segt *Homerus* elders, dat 'er gehele volkeren zijn geweest die niet dan Melk en aten, en daar alleenig gesond by leefden: alsoo meynt ook *Strabo* dat die van Vrankrijk meest Melk voor haare spijse gebruykten. Oók sijnder die verscheyde maanden agter een niet dan Melk gegeten en gedronken hebben, alleen om het *Podagra* daar mede te genesen, welke ook haar oogmerk daar in volkomentlijk bereykt hebben. Waar uit baarblijkelijk is dat de Melk seer gesond moet wesen: maar onse luiden behelpen haar liever met wijn, brandewijn sterke bieren en diergelijke, dranken die dronken maken en de hersenen verstandeloos en redenloos laten; en die slegter van konditie sijn, beminnen haar scherp-bier, kernemelk, suure wei en diergelijke, zijnde meest vergiftige dranken indiense veel gebruykt werden.

XIV.

Seker de wereld wil bedroogen zijn, met te meynen dat alle dranken goet sijn, wanneerse dronken maken, agtende datse anders geen voedsel konnen hebben of dat het haar anders geen goed kan doen, ten zy het haar van binnen doordringt, verwarmt en dronken maakt, even als een brandewijn oft andere sterke wijnen: maar die luyden zijn verdoolt, se zijn het

het pad byster, 't is de Melk die voed, gesond en vroolijk maakt; 't is de Melk die de sappen en het bloed vloeybaar houd, de hersenen en senuwen met behoorlijke beweegvogten voorsiet, en de gansche magine van onse lighamen geduurig in beweginge houd: 't is ook de Melk die de menschen tot hoogen Ouderdom doet koomen, en daarom mede te gelooven dat in d' eerste wereld de menschen niet alleen water, maar ook Melk van haar vee genuttigd hebben.

XV.

Men is gemeenlijk vet en glad van lighaam, en daar by gezond, dit alles sal de Melk verrigten, en geensins de wijn, brandewijn, kernemelk, suure wei, suur bier en diergelijke, of indien se al vet schynen, is het eer een waterige bolle opgespannentheyt, als een ware vettigheyt: voorts zijnde lighamen mager en schraal, het welk men nooyt van de Melk te wagten heeft, daarom zijn veel kinderen, soo lange zy zuygen vet en glad, maar daar na gespeent zijnde werden zy mager, ja vervallen tot kwelbalgen. 't Is dan zekerlijk de Melk die vet en glad maakt, en een volkoomene gesondheyd geeft.

XVI.

Maar al ist dat veele luyden dagelijks de bevindingen hebben, dat haar de wynen, bieren

en andere quade dranken door haar overvloedig gebruyk schadelijk zijn, egter willen zy dese kwade uytkomsten willens en wetens verby gaan, en als de hond tot zijn eigen uytbraaksel geduurig keeren, want de menschen willen de reden geen plaats geven of om datse die niet en kennen en van de vooroordelen soo ingenomen zijn, datse het minste ligt van reeden of niet willen hebben, of niet willen aannemen: of het moet zijn datse booven gezondheyd boven al liever hare smaak in schadelijke dingen begeeren te voldoen, en geduurig ziek zijn en kort leeven: want indien men soo soude moogen spreken, men zoude ons leven lange konnen verlengen, indien men alleen door Melk, Theé en diergelijke bekwaame vogten en goede Alcalische spijsen onse sappen in een goede Circulatie hielt: waar toe de logt matig warm, en alle andere dingen na proportie moest wesen. Maar de meeste leven by 't hazart, en deduceren dikwyls sommige uitkomsten uit valsche oorzaaken, agtende dat als zy ziek werden, gemeenlijk de ziekte is gekoomen van de laetste spijs of drank die zy doe gebruikt hebben.

XVII.

Maar laat ons verder gaan en sien op wat wysen dat de Melk al den dorst verslaat. 'tIs een yder bekend genoeg dat 'er om den dorst te verslaan niet beter is als enig vogt; maar nu

is

is het niet al eveneens wat voor een vogt dat men sal gebruyken om den dorst te verslaan: sommige agten de Theé andere de Coffeé daar toe seer nut en bekwaam, welke mede seer goed sijn, maar nog beter is de melk, voornamelik met water wat verdunt, en zoo gedronken: want het water doordringt alle hoeken en winkels van ons lichaam, is oorzaak dat alle slijm en dikke vochten verdunt werden, dat'er behoorlijk speeksel in de mond komt en de mond bevochtigd, op dat de spysen mochten smaak hebben, en gemakkelyker mochten doorgeswolgen werden: want als wy dorst hebben werden de deeltjes der spyse niet diep genoeg in onse smaak-zenuwen ingedrongen, om dat'er eensdeels water gebrek is, en anderdeels de tong met slijm beset is. Ook konnen zy om de droogte niet gemakkelijk na beneden toe glibberen, want die groote dorst hebben, konnen nauwlijks de spijse doorvringen: 't Is dan de Melk en voornamelijk des selfs soete wei welke dit alles kan verrichten, sonder welke wy geheelijk souden uitdrogen en als een mumie werden.

XVIII.

't Is ook de wei die uit de maag en darm-kliertjes sijpert, en de spijse als een gest oft evel veranderd en tot een Melk doet werden, het is dit groote *Alcaheſt* van ons lichaem, die alle de spijsen tot Melk maakt, en door sijn prikkelinge de maag doet hongeren: want indien dit vocht in de

maag niet gevonden wierd, zouden de spysen by na onverandert blyven, en niet verteert werden: het drinken van de selven doet hier mede veel toe, niet alleen om deeltjes los en vry te maken, maar doet by gevolg de deeltjes welke uit de spysen moeten uitgehaalt werden, met zich te slepen, en door de Melk-vaten na boven tot in het bloed te brengen: 't is dan de Melk door welkers middel de spysen ontdaan, los gemaakt en vervoert konnen werden.

XIX.

Het ganssche leven, voor soo veel het ligchaam aangaat hangt van dit waterige vogt der Melk af, want het zoude een onmogelijkheid zijn, dat de gijl door de Melk-vaatjes en gijlleider tot in het bloed gebracht wierd, ten zy door middel van water, want dat is het bekwaamste en vloeybaarste vocht, dat'er te vinden is, bestaande uit waterige slangetjes, die zich rontom de styve en andere deeltjes slingeren, en de zelve met zich tot in het bloed slepen. Het lichamelyke leven, bestaat dan alleen in een behoorlyke omloop der vochten, door het ganssche lichaam, welke niet en kan geschieden dan door middel van vocht, want indien het bloed van zijn behoorlyk vocht gefrusteert was, zekerlijk het zoude stil staan; en zoo het bloed stil staat, moet de beweginge van het lichaam stil staan, en by gevolg sterven:

het

het leven dan van het lichaam bestaat in een geduurige omloop der vochten en de dood in der zelver stilstand : soo dat wy het leven aan het water ganschverschuldigt zijn, en de dood der zelver gebrek.

XX.

Behalven dit, gaat dit melkachtige vogt na de hersenen, de fontein of naaste machine tot het verstand en alle wijsheid, aldaar brengt zy de sappen die wy de levendige geesten hieten, waar door het ganssche gestel des menschen lichaams bewogen werd, verplaatsende zich van d'eene plaats na d'andere ; hier door drijft hy al zijn willen en weten uit, welke komende tot de tak, doet wonderlyke dingen spreken en zeggen ; waar door komen alle die hemelse melodyen in de Musike, als door den invloed dier sappen, welke benomen zijnde, leggen alle deelen stil en dood : wat moeten wy dan dien Schepper loven die ons zoo heerlyken vocht gegeven heeft, waar door hy sijn alderkonstiglykste gebouw de mensch zoo wonderlijk en om ontelbare wysen doet bewegen.

XXI.

Dit nu alles kan niet geschieden door een enkel water, gelijk het gemeene water, of gelijk wijn, wei, kernemelk, scherp-bier, Theé, Coffeé en diergelyke ; geensins, de mensche

soude daar door niet heel lange konnen bestaan, gelijk als men wel met Melk alleen gansche jaren kan bestaan; derhalven besluiten wy dat 'er noch yets anders is dat ons een voedsel geeft, en die sappen krachtig maakt om alle onse pijpen op te spannen, en te doen veerdig bewegen.

XXII.

Hiertoe helpt niet weinig de locht, en die fijne stoffe, welke sy binnen hare pijpjes draagt, dese zijn het die ons bloed geduirig ontsteken en warm maken; dese zijn wy genoodsaakt dagelijks in te ademen; hier van dependeert al wat levendig op den aardbodem is: niemand is soo stout dat hy buiten de selve kan bestaan: want de vereeninginge van die stoffe maar een weinig veranderd zijnde, sterven de dieren aanstonds, gelijk sulks blijkt in de Lochtpomp van *Boyle*. Dese warmte soude ons geensins te nutte konnen komen, indien we geen vocht in ons lichaam hadden, want dese ontstekinge soude geensins het bloed doen vloeibaar zijn, indien daar geen vocht by en kwam, 't is dan het water van de melk, die Koninglijke drank, die ons bloedt doet om en om bewegen.

XXIII.

Nu is, behalven de locht en dese subtijle materie

terie des Hemelsen vuurs, noodig dat 'er in dit water yets beſtendigs zy, het welke is de olie oft boter, ende kaas ofte *Alcali* en *Acidum* met eenige oliachtige en takachtige deeltjes verſelt: welke te gelijk met het water door de pijpjes van ons lichaam geperſt werdende, d'eene geduirig tegens d'andere ſlijten, ſoo dat de afgeſletene deeltjes veel kleinder en fijnder moeten zijn, als de grovere die nog afſlijten: deſe fijnſte door de beweginge van het ſubtijle hemelsvuur ſnelder en meerder bewogen werdende als de grovere deeltjes, vergeſelſchappen de waterdeeltjes, welke na de herſenen gaan, en maken aldaar de geeſten te gelijk met het water, dat de voerman is, en vloeyen ſoo door de ſenuwen het ganſche lichaam door en door: de deeltjes nu, welke een weinig grover ſijn, gaan weder door grovere pijpjes, na de mond, darmen, en andere klieren, daarſe konnen doordringen. Het water nu met het overvloedige ſout verſelt zijnde, geen andere deeltjes in ſich nemende gaat door de nieren en blaas t'enemaal na buiten toe om wechgeworpen te worden: het oliachtige vlugge ſout na de lever en galblaas, de grovere, die het bloed uitmaken, blijven in de groote vaten, en zyn geduirig het ſubject, daar de andere ſappen een weinig door getempt worden: op deſe werkt de ſubtijle materie krachtig: is

mede d'oorzaak der opspanninge der spieren, een groot werktuig tot de beweginge.

XXIV.

Dewijl dan het water en de anderen deelen die de Melk uit maken soo een groot gebruik in dese lichamelyke machinen hebben, wie ziet dan niet dat de Melk zoo hoog noodig is; want de Melk verricht dat enkel water niet kan doen: het water van Theé ('t welk ik geensins gelaakt wil hebben) is alleen bekwaam om alle ziltigheden uit ons lichaam te dryven, het bloed vloeybaar te maken, de uitwasemingе te bevorderen, alle slijm te verdunnen en diergelyke, maar het is geensins bekwaam, gelijk als de Melk, ons lichaam te voeden: want de Melk heeft overvloedige olie oft boter, welke uit menigte takachtige deeltjes te samen gestelt is, dese is bekwaam om zich om de veseltjes van onse pypen te slingeren, en de andere die langwerpig zijn de tussen-ruimten in te nemen, en alsoo te voeden, want de geduurige doorloop der vochten, is van een grootere ruimte tot een engte, dese vochten met kracht daar door geperst werdende, setten en rekken die tedere veseltjes uit, even als een net uit kan gespannen werden, soo dat'er dan gelegentheid is, dat de andere deeltjes in des selfs holen indringen, en weder andere takachtige de eene aan den anderen verknoopen. Dit alles is dan de plicht van de Melk en geensins van het water.

Soo

XXV.

Soo wy dan vast stellen, gelijk boven gesegt is, dat door de Melk het ganssche horologie als een konstelyke machine geduurig kan bewogen werden: dat alle bedieningen des ganschen lichaams daar van konnen afhangen: dat'er geen spyse is, die ons behoorlijk kan voeden, ten zy die in de mond, maag en darmen, door verscheide veranderingen, eerst tot een Melk moet gemaakt werden: en dat door des zelfs behoorlyke omloop het leven bestaat, en dat des zelfs stilstand de dood is, wat sal ik dan anders hier uit konnen besluiten als dat de Melk het aldergezondste vocht is, dat'er in de ganssche geschapenheid van God gemaakt is.

XXVI.

Wy willen dan soo zot niet zijn als die van *Japan*, welke voor het gebruik van Melk een grouwel hebben, achtende dat die uit bloed gemaakt wierde. Zulx verhaalt ook *Chæremon* beschryvende het leven der oude Priesters: dat de luiden haar niet alleen plegen te houden van het vleis-eten, maar zelfs ook van eyeren en Melk, om datse meynden dat de eyeren soo veel als vleis waren, en dat daar uit levendige dieren voort kwamen: en dat de Melk niet anders dan bloed was: hierom geloof ik dat de kinderen Israels geboden is uit Egipten gaande vleis te eten en den Heere te offeren, tot spijt van

van de Egiptenaars, die daar gans een grouwel van hadden: waarom ſoude God alle ſpyſe in ons lichaam tot Melk eerſt laten worden, ſoo men daar een grouwel van moeſte hebben: ook blijkt daar genoegſaam uit dat het bloed geen Melk is, maar dat het bloed uit bloed gemaakt werd.

XXVII.

Als wy dan nu de eerſte generatie der Melk bezichtigen, zien wy dat de beeſten gras eten zoodanig als het op het veld waſt en water toe drinken: dit gras, als ook het hoy, ſtroo &c. beſtaan uit veel *Alcali*, dat met ſijn olie en zuur ſoodanig verknogt is, dat ſe door de vochten in de koe-penſe, lichtelijk kan verandert werden, en tot een melkachtig ſap verandert werden: het *Alcali* nu, met een weinig zuur en matig olie gebonden, is zeer dienſtig voor ons lichaam; de Melk dan uit deſe fermentative en werkende gras-vochten gemaakt zijnde, ergo ſeer goed voor ons ganſche lichaam en ſappen. Want als ons bloed uit diergelyke deeltjes beſtaat, ſoo is het zeer gezond en vloeybaar, en in die ſtaat blyvende, zal de menſche zeer lange konnen leven.

XXVIII.

Dat de Melk nu uit veel *Alcali* beſtaat, blijkt uit de deſtillatie, alwaer eerſt een zoet water over-

overgaat, daar na wit en oliachtig zijnde de boter met het water, op het laatste krijgt men een stinkende olie die vol vlug sout is, en daar blijft een gedeelte vlug zout aan de mond van de retort en ontfanger zitten. Dit is genoeg om te proberen, dat de Melk gezond is.

XXIX.

Noch zal ik een experiment by konnen brengen dat de Melk uit een *Alcali* bestaat. Namelijk zoo men daar een laag zout by doet sal de zelve veel dunder werden en klaarder gelijk als wei, en geensins schiften: het contrarie ziet men in het zuur, 't welk by Melk gegoten werd, zoo vat het *Alcali* van de Melk al het zuur aan, en het verlaat de oliachtige en hardere deeltjes, en doet de Melk stremmen.

XXX.

Wanneer de Melk door vergrootglasen gezien werd, bestaat die uit een menigte kleine bolletjes, gelijk als men gewoonlijk in het bloed is gewoon te zien; het welke de oliachtige deeltjes sijn, welke eenige grovere deeltjes hebben omhelst, die wy kaas noemen, welke, wanneer de Melk koud is geworden, d'eene van de andere afscheiden, om dat se de tragere beweeginge niet en volgen,

volgen, maar eerder door de hemels-bolletjes aan een geperst werden. Dit is dan die heerlyke gezonde, dorst-verslaande, honger-stillende, voedende en levend-makende drank, die de Heidenen met alle recht een zedige Melk-goddinne *Galathea* hebben toegevoegt, om het gebied en gezag over dese *Nectar* te hebben: weg dan met den woeste en verzopen God *Bacchus* en al zijn rasend gesnor. Melk is de rechte smeer-lendium, makende vet en gezond, doet spek om de ribben wassen, gelijk men zegt. Melk is eten en drinken, 't is medicijn, 't besluit alle *Arcana* en *Panace'as* daar de Chymisten met hare neus van onwetenheid in de gloeyende assche van haar oven zoo na vroeten en zoeken, niet konnende vinden.

XXXI.

Zeker indien men de oudheid hadden gelesen men zoude met de selve sober zijn, en Melkleeren drinken, niet alleen voor spijs en drank maar voor een goede medicijn, dien grooten *Galenus* en soo veele andere van de ouden, al is 't dat se in veele gedwaalt hebben, sekerlijk hier hebben se niet misgetast met de luiden de zoberheid aan te prediken: de Melk zegt *Galenus* is het beste voedsel. Zulx getuigen ook *Hipocrates*, *Celsus*, *Plinius*, *Varro* en andere meer.

Maar

XXXII.

Maar behalven de authoriteit en het groot gesag dat men de ouden behoort te geven in het stuk van waarheid, zoo bewijst ons zulx de dagelijkse ervaringe genoeg, want alle gezonde luiden Melk etende, zullen daar nooit ziek van werden, maar dik, vet, en glad werden, een teiken dat de Melk de gezondste drank is, die 'er kan gebruikt werden. Zekerlijk het ligchaam werd daar zo seer niet van bedorven als die bier-buiken en wijn-zuipers, met alle die morgen soopjes nugteren drinken haar lichaam bederven; wee den geenen, die haar vroeg op maken in den morgen-stonden sterken drank na jagen. *Esaias* 5. 11. Maar se willen willens en wetens verloren gaan.

Video meliora, Proboque,
Deteriora sequor.

Een goede Melk dan is dat *Panacea* om de gezondheid te onderhouden: 't is ook de goede Melk die de zieken doet gezond werden. Ik mein hier niet alleen de Melk die wy van de dieren drinken, maar ook die geene welke uit goede spyzen in ons lichaam gemaakt werd. Laat ons dan Melk drinken, en goede spyze gebruiken om goede Melk te bekomen.

Om

XXXIII.

Om dan een goede Melk te bekomen om te drinken van de dieren, zoo moeten zy goed en vet gras eten, dat kort en mals is, groeyende in droge weyen, die niet geduurig onder water ſtaan. Des winters moeten zy onder goed dak zijn, goed hooy eten, dat niet vermuft oft beſchadigt is. Zy moeten ook ſchoon en helder zuiver water hebben. Voorts geduurig wel gehavent. De beeſten moeten ook niet te oud en te zeer afgeſlooft zijn van jaren en kalveren: de Melk is beſt tien of twintig dagen na het kalveren, oft werpen van het kalf. 't Js evenveel van wat koleur de koe is, zommige maken daar wel onderſcheid in, doch geven daar weinig reden van. De beeſten moeten ook voor al gezond zijn, of anders is de Melk vergift en een peſt in onſe lichamen.

XXXIV.

Jn Holland en onſe Nederlanden voorts is de Koeyen-melk de beſte, daar na die van de ſchapen: voort werd hier te lande geen Melk verkocht: of ten minſten zy is hier niet gemeen noch gangbaar, zy verſchelen maar in graden van malkanderen, want de Melk van Koeyen is veel vetter en minder wateriger als die van de Schapen. De Hollandſe Melk is ook de vetſte van

van de Nederlanden, *het welk* genoegsaam de boter uitwijst.

XXXV.

Wat aangaat de Melk die in onse lichamen gemaakt werd, moet herkomstig zijn uit spysen die zonder zuur zijn, en dat de zuure spysen de Melk-werdinge verhinderen, blijkt genoegsaam, dat de Melk door zuur schift. *Ten anderen* dat uit het zuur-eten de meeste ziekten ontstaan, gelijk als in mijn Jnstitutie is aangewesen. *Ten derden* dat wanneer de moeders eenig zuur gegeten hebben, en de kinderen daar na de borst krygen, zullen de kinderen terstond, kryten van pijn in de buik, of ze doen niet dan braken, krygen stuipen, koors, groene afgang &c. waar komt dit anders van daan, als dat de Melk door dat zuur goor was geworden, en noch meerder in 't kinder ligchaam vergoorde: derhalven moeten wy alle zuur laten, en geen spyse gebruiken als die vol *Alkali* sijn, daarom is het vleis de beste spijs, die men gebruiken kan, om dat de deelen der dieren vol vlug *Alcali* sijn. Ziet hier van verder mijn Jnstitutie, welke van de meeste spysen in 't byzonder spreekt wat gezond of ongezond is.

II. HOOFT-STUK.

Of de Melk *best warm of koud gedronken is; hoe men die op verscheide wyzen kan bereiden.*

I.

DAt de *koude* onse lichamen zeer veel schade doet, *is* een yder bekend, die dan het licht van de reden wil gebruiken, zal wel oordeelen, dat een warme drank onze lichamen veel meer goed zal doen als een koele drank, aan welke zoo menig mensche is omgekomen, ja meer sterven van een te koelen drank, als men dikwils weet: en het schijnt dat de Duivel altijd maker en meester van de leugenachtige spreek-woorden is, wanneer men zegt *een koele dronk maakt heet bloed*, 't welk het valste is dat 'er ooit kan gezegt of gesproken werden, want gelijk warm water koud werd door by doening van koud water, alsoo is het mede waar dat het warme bloed verkoud werd door een dronk koud bier. Want de koude is gelijk het zuur een groote vyand van ons leven, wijlse de sappen onses lichaams verdikken, trager doen loopen, en dikwils doen stil staan, waar op menigmaals de dood volgt. Want een man van verstand wetende dat ons lichamelijk leven afhangt

hangt van de dunnigheid, vloeybaarheyd, en warmte des bloeds, zal wel haast zien en konnen gewaar werden, dat alle koele drank schadelyker is als warme. Ik en ontken echter niet dat 'er veele luiden zijn, die als van hitte brandende, door veel wijn, sterke bieren, brandewijn oft heete spysen en diergelyke te gebruiken, zich by een koele dronk wel bevinden, en datse zich moeten koelen zullen zy gezond blyven. Maar ik acht niet dat zulke luiden recht gezond zijn, dewijl dat haar bloed in een gezonde stand, zoo dik niet zoude konnen wesen, maar dit bloed is dik en broeyend, daarom zoeken zy al verkoelinge en vullen het zoo lange op met verkoelende dingen, tot dat zy daar de bek dikwils by inschieten. En zy al soo gek als de zieken welke in een koorse leggen, meinen dat zy verkoel-dranken, citronaden, zuure juleppen en diergelyke moeten hebben, tot verkoelinge van haar tong en lichaam, ja ontzien niet te vragen of ze raauwe gekaarnde Melk mogen drinken, maar die wyze Doctoren hebben, schieten daar haast een schot voor.

II.

Wie en weet niet te vertellen dat uit zoo veel koude dranken zoo menigen ziekte is geresen van pleuritis, long-ontstekinge, kolijk, walgen, braken, het boort, ja de dood zelfs,

want zommige zijn voor de vaten dood blyven leggen; wanneer zy heet zijnde, koude dranken dronken? waarom gebruiken sommige dan, na datse haar lichaam vol van koele dranken opgevult hebben, een soopjen brandewijn, indien de verkoelinge soo goed is? maar de werelt is voor een gedeelte al wat wyser geworden door de Chineese Theé-drank en Turkse Coffeé, welke warm gedronken zijnde haar noyt heeft kwalijk konnen bekomen.

III.

De Melk moet dan warm gedronken werden. En is alderbest soo als die gemolken is, warm van de Koe, of indien men se niet dan koud bekomen kan, mag men die wel warm maken op het vuur, en zoo drinken: ze hoeft juist soo heet niet te zijn als de Coffeé en Thee, welke geen aangename smaak heeft, of de zelve moet heet gedronken werden: maar het is genoeg dat die bloed-lauw zy, waar door het bloed de minste veranderinge onderworpen is, ten ware men ziek was, zoo is de warmte geensins te verwerpen, want die doet het bloed weder dun werden, en behoorlijk omloopen, maar zulx werd in den gezonden mensch niet vereist, want het is genoeg dat die gezonde stand alsoo onderhouden werd. Jk kender die zich zober houden en noyt tot debauches uitgelaten zijn, altijd lauwe Melk drinken

drinken, noyt ziek zijn geweest. Daar zijnder ook, die gewoon waren alle jaren in ziekten verscheide maalen te vallen, die, na dat ik haar het wijn-drinken verboden heb, als ook alle zuur, door het Melk-drinken ettelyke jaren niet meer van ziekten geweten hebben: zulx heb ik verscheide boeren in Friesland, die te voren zuure wei en kerne-melk dronken, te rade gegeeven, en hebben van die tijd af aan gezond geweest.

IV.

Wanneer men Melk drinkt, zouden sommige daar al te vet af werden, want de Melk is zeer voedsaam, daarom is't best dat men daar wat gekookt water onder doe, om het zelve te dunnen, dan is de zelve zoo voedsaam niet, en meerder getempert. Maar magere luiden is het best de ongewaterde Melk te drinken, en liever wat gekookt, op dat de meeste vocht vervlogen zijnde de zelve wat vetter en voedsamer werden.

V.

Men kan van de Melk verscheide bereidingen maken, want men kan se drinken met Theé-water, met saffraan en andere speceryen: Item met Chocolade, als ook met eyeren en andere speceryen: in plaats van Chocolade kan men een drank maken de selve niet heel ongelijk

van zeer fijn gestooten amandelen, kaneel, nagelen, anijs, zuiker, en een weinig balsem van peru, in plaats van de bonyljes, hier van konnen koekjes gemaakt en gedroogt werden even als van de Chocolate, dese koekjes in warme Melk ontdoen: geeft een lekkere en aangename drank, ten spijt van alle alsem-wijndrinkers: maar dese dranken moeten alleen magere luiden drinken, en die van een ziekte bekomen: als ook voor die jong getrouwt zijn, en het jonge wijfje te veel caressëren, dan sijn dese vette dranken zeer voedsaam.

VI.

De Melk dan soo bereid voed so zeer als yets ter wereld zoude konnen doen, zonder dat het eenige schade kan by brengen, zy heeft alle goede qualiteiten in zich verborgen, zy veroorzaakt geen slijm, geen gal, geen zuur, noch zout, baart geen verstoppinge noch ziekte, zy is niet scherp, niet grof, heet, kout, droog &c. en alle goede bekwaamheden zijn daar in soo getempert, dat 'er in de ganssche wereld niets beters kan bedocht werden. En gelijk het brood een van de gezondste der aardgewassen is, alsoo is de Melk de Koninginne onder alle dranken, en gelijk niemand brood kan missen, alsoo weinig kan hy Melk missen. Want in de Melk is ter wereld niets te vinden, dat de menschen gal-achtig, phlegmatijk, scheurbuikig,

buikig, koud, heet en diergelyke kan maken, alsoo weinig als de Theé gal, slijm en diergelykan maken.

VII.

Alle luiden 't zy van wat ouderdom zy sijn, daar is de Melk goed voor so warm gedronken en gegeeten 't zy met beschuit, witte-brood, rijs, geers, gort, haver en diergelyke soo als men die maar begeert te bereiden. Item met eyeren tot een vlade gemaakt, is zeer voedsaam: zy is dan zeg ik voor jong en oud nuttig, niemand uitgezondert. Als ook voor swakke en sterke luiden, 't doet niemand leed, 't is een goeden hendrik, en beter als de beste meniste borst-lap.

VIII.

Nevens de vleis-sappen is de Melk 't zy op wat wyze bereid zeer dienstig voor onze hersenen, welke wel het meeste voedsel van alle deelen onses lichaams van doen hebben, want daar uit werden alle de levende geesten geboren, maar alle andere deelen hebben minder leeftocht nodig, om dat se zulke heerlyke sappen noch in soo grooten menigte niet en scheiden. Zoo dat men meest moet letten op een drank en spijs die de hersenen met een behoorlijk sap voorsien, want daarom verzuipen sommige haar verstand, en werden van menschen

beesten, alleen om datse geen bekwaam vocht gebruiken, die de hersenen dienstig zijn, dit alles is de warme, en delicate Melk, die het lichaam soo aangenaam is, als een zoete en minnelyke Bruid aan zijn Bruidegom is, welke malkanderen altijd zacht strelende, noyt d'een den anderen beledigen zal.

IX.

Dese drank mag ook ten allen uure en stonde gebruikt werden, noyt geen tijd uitgezondert, altijd is zy bekwaam om van de maag ontfangen te werden, zy en beledigt niemand, zoo men haar niet eerst beledige door zuur en diergelyke, want dan verandert hy in vergift en scherpe zuurigheden. Zy valt de maag nooit swaar te verduwen, want de Melk heeft geen kokinge oft veranderinge in de maag, want sy is reeds bekwaam genoeg om tot in het bloed door te dringen en zonder bul of brieven te behoeven regel recht na het Koninglyke hert en longen toe te treden. Want de Melk is als de eerste Hoveling aan een Hof, die zonder ymand te kennen vrymoedigheid heeft, zonder audientie te verzoeken, den Koning te gaan spreken.

III. Hooft-

III. Hooft-stuk.

Of de Melk galachtig is en gal maakt, gelijk men gemeenlijk heeft gelooft. Item of de zelve vuurig is.

I.

't Is al van eenige jaren af dat de luiden malkanderen hebben beginnen wijs te maken, *dat de Melk galachtig zoude zijn:* dit is geloof ik hier van daan gekomen, dat de luiden die haar zelven dagelijks opvullen met wijn en andere sterke dranken, gemeenlijk geen lief-hebbers van Melk zijn, om dat als zy die eten, haar kwalijk bekoomt: en dit geschied niet uit een kwaadaardigheid der Melk, maar die ze zoo kwalijk bekoomt, hebben zelfs een kwaad vergift in haar; want indien het kwaad van de Melk kwam, zouw de selve yder een kwalijk moeten bekomen, dat echter soo niet en is, want de meeste luiden sullen zich daar wel by bevinden.

II.

Dese galachtigheid meinen zy te weten, om dat haare mond des ogtens, na dat ze

des avonds Melk gegeeten of gedronken hebben : en dit geschied om dat se een menigte zuur in hare maag en darmen hebben, waar door de Melk komt te schiften en te verzuuren; dit zuure vocht dan in het bloed komende, verdikt al het bloed, zoo, dat ook de kliertjes der lever verstopt raken, waar door de gal niet behoorlijk kan afgescheiden werden : dese stoffe echter in het bloed blyvende, werd te gelijk met het speeksel afgescheiden en dat is de oorzaak van de bitterheid des monds. Ten anderen, gebeurt het dat het zuur in de maag zoodanig zuur is, daar de Melk niet alleen goor maar ook zeer zuur door werd, welk zuur in de maag en darmen trekkingen makende, doet niet alleen het zuur in de mond komen, maar ook eenige droppelen gal, die als door een medelydentheid, gelijk men zegt, uitgelooft werd, en de mond bitter maakt, en dit sijn de meeste oorzaken, waarom zy meinen dat se gal maakt.

III.

't Is dan een kwaad besluit dat dese bitterheid en gal braken de Melk zouden te wyten zijn : en die luiden die gemeenlijk geacht werden met de galle gekwelt te sijn, hebben gal weinig, maar zuur te veel : de gal maakt noyt geen ziekten in veelheid, maar gemeenlijk in schaarsheid, in dikte, dunte, scherpte en dier-

diergelyke: want indien onse lichamen veel gal hadden, ze zouden soo veel zuurs niet hebben, want daar het *Alcali* d'overhand heeft, aldaar kan *Acidum* mede de baas niet spelen. De gal die in ons lichaam gezond is, de zappen vloeybaar maakt, het zuur bedwingt, d'uitwasem-ing en uitdyging vervordert, de spysen tot een goede gijl doet werden &c. dese gal zeg ik is nut in ons lichaam, dese konnen wy noyt te veel hebben: en dese werd overvloedig door de Melk voort gebracht, want de gal is gelijk als een vlugge olie van de Melk, by na gelijk de olie die men uit Melk kan distelleren.

IV.

't Is vreemt dat de onse, die zoo veel estime voor de oudheid hebben, en geern martelaars daar voor zouden willen zijn, de oude verlaten nu het stuk, daar se de waarheid getreft hebben; want als sy in die opinie waren dat de menschen gallig waren en overvloed van gal hadden, hebben zy onwetende middelen voorgeschreven die de gal dede vermeerderen, als daar sijn alle bittere en aromatyke dingen: zeker dit is de oudheid, en waarom dwalen de oude navolgers van haar af? waarom wandelen zy haar niet op het rechte spoor na, gelijk wy pogen te doen, in het stuk van waarheid? maar neen zy pogen de rasende gal te dempen met verkoelende dingen, met zuur, met kerne-melk

(dat

(dat een verzuurde hui met wat gehotte kaas is) en diergelyke, maar zy konnen de rechte oorzaak nooit ten onder brengen, om dat zy het niet en weten, en verkeerde middelen innemen, soekende secours daar het niet te vinden is. Die dan een man van reden is, en niets en bemind dan de waarheid, ziet wel dat de oorzaak een zuur is, en dat bittere dingen door haar *Alcali* het zuur ten onderen brengen, en dat zulx de Melk mede doet door zijn olie en *Alcali*, en dat dan by gevolg die gemeinde ziekten geen gal-ziekten zijn: by gevolg dan maakt de Melk geen gemeende gal, maar verbetert de gal waar door wy zeer gezond zijn en leven.

V.

Het zoulaas dan is, dat zulke gemeende gallige luiden, zich ganschelijk onthouden van zuur, en van overvloedige vettigheid, dese zijn het die de gal in zijn zachte beweginge troubleren, en de zelve na boven of na onderen uitgutsen. En zoo men eenige dagen dat na gelaaten heeft, zal men de Melk genoegsaam konnen verdraagen: zoo niet zal men daar een derde water in gieten, op dat des zelfs boterachtige deel wat gebroken werde, en de maag en darmen min beswaare, waar door ymand allenxkens daar toe zal gewennen

en

en lang gezond zonder ziekten leven, wat is het een kostelijk pand lang te leven : daar by gezond , en zonder eenige kwaalen , de gezondheid is een verborgen schat , en niemand kend die best als diese moet missen. Het lang leven is ook een zegen Gods en de grauwe hairen een eer-kroon voor die hooge jaren bereikt heeft. Wie zou dan niet afstaan willen van alle debouches , en volgen de zoberheid na , die niet alleen een hemel op de aarde geeft, maar ook een hemel hier namaals : 't betaamt een Christen beter de soberheid na te volgen , dan hier en namaals gepynigt te werden.

VI.

Andere maken weder málkanderen wijs dat de Melk vuurig is , en daarom eten zy geen Melk, op datse niet vuurig zouden werden: de reden daar van zijn slegt en de ervaringe daar van hebben zy noyt ondervonden noch gewaar geworden,dewijl dan alle kinderen en alle luiden die Melk gebruiken vuurig moesten zijn, dat echter niet en gebeurt. Dit staa ik wel toe dat de Melk vuurig is , wanneer de beesten daar de Melk van komt ziek zijn , of eenige pestilentiale ziekten hebben , dan zeg ik is de Melk ongezond en pestig : maar men moet van geen zieke Melk een redeneeringe

ringe trekken en appliceren die op de Melk van gezonde beesten, dat is geheel tegens de wyze van disputeren.

VII.

Als nu de Melk van gezonde dieren al vuurig was, waar zou die vuurigheid in bestaan: het moest in het boterige deel sijn, want de wei en de kaas en zijn het niet. Maar men hoort niemand seggen dat de boter zoo vuurig is, want als men een boteram of twee eet, daar is dikwils meerder boter op, als 'er in een ganssche mengele Melk is, hoe komt dat onse Doctoren de boeren niet verbieden de boter ter markt te brengen? ik denk, indien se ervaringe hadden van dat de boeter zoo schadelijk was, dat hier ter plaatse soo veel boter niet zoude gebruikt werden: en vreemde natien sou die zoo geern niet begeren. Dese vuurigheid is dan noch in de boter, noch in de wei, noch in de kaas te vinden, isse dan in geen van drie, zekerlijk so is 'er niet. Eet en drinkt dan vry Melk ze sal niet vuurig zijn noch schadelijk.

der Podagristen *is.*

IV. Hooft-stuk.

Dat de Melk *mannen en vrouwen vruchtbaar maakt.*

I.

WAt een vreugde en blijdschap het ymand is geweest wanneer hy in zijn nakomelingen leefde, hebben niet alleen de Heidenen geweten, maar zelfs ook de Heilige Vaders de Patriarchen: 't is ook een zegen geweest wanneer God aan Abraham beloofde zijn zaad te vermenigvuldigen, als het zand aan de zee: en ware het geen segen en groote vreugde kinderen te krygen, sommige zouden daar so niet na trachten, gelijk ik weet dat 'er veele doen; ja ik weet vrouwen die liever wenschen vijfen-twintig kinderen te krygen, dan geen te hebben. 't Js dan de vrouwen voornamelijk yets zonderlings aangeboren, datse na kinderen verlangen, al is 't datse zulke droevige smerten moeten uitstaan, en als tegens de dood moeten worstelen.

II.

Sommige nu door een kwade stand harer sappen zoo verre vervallen zijnde datse onbekwaam zijn om kinderen te telen en voort te brengen,

brengen, moeten zich dan alleen tot dit sneewitte vocht de Melk begeven, en ten spijt van alle andere dranken van Spaanse Wynen, Secquen, en gearomatiseerde wateren, zullen de mannen zoo wel als vrouwen zekerlijk vruchtbaar werden, ten ware het aan de deelen zelfs manqueerden, dan zullen zy noch door Melk, noch door geen andere middelen gecureert werden, soo haar de Chirurgie niet kan helpen. Maar die kwade zappen hebben, moeten dan by noch eenige goede medicamenten gebruiken uit goède en bekwame vlugge zouten gemaakt, die alle zuur en slijm verteren en uit het lichaam brengen: zoo sal ymand zeeker vruchtbaar werden.

III.

De Melk dan in de maag en darmen noch een verdere bereidinge gehad hebbende, komt door de Melk-vaten eindelijk in het bloed, dit bloed, door de order van de circulatie tot de teel-deelen oft eyer-nesten der vrouwen, en ballen in de mannen gebracht zijnde, werd aldaar het aldervlugste afgescheiden, waar door beide sexe goede vochten en zappen krygen, welke tot een ordentelyke generatie vereist wierden.

IV.

Maar behalven het gebruik van de Melk, soo werd

werd by de selve de zoberheid vereist, want door de luxureuse en perverse delicatessen die men malkanderen aandoet, blyven zommige gans steryl en onvruchtbaar. Behalven dat zich sommige in haar jonkheid met hoeren en snoeren en ik weet niet op wat voor een wyze al niet onvruchtbaar maken, en haar bloed van zoo een kostelyk vlug zout ontrieven en ontrooven: 't is dan de Melk die, zoo der eenige hoop is, dit weder herstellen kan, neemt dan uw toevlucht tot de Melk en leeft sober. Betoom en bedwing de gulzigheid, zoo zult gy alle neiginge van het vleis des te lichter bedwingen zegt de deftigen *Thomas á Kempis*. De matigheid is een onthoudinge van spijs en drank, niet om dat eenig schepsel kwaad zy, maar om ons lichaam daar door te tuchtigen zegt *Augustinus*.

V. Hooft-stuk.

Of de Melk *scheur-buik voortbrengt.*

I.

VEele zijnder met een kwade opinie ingenomen, 't sy uit een vooroordeel en datse haar verstand niet en gebruiken, 't sy van enkel hooren zeggen, dat het veel en dikwils Melk gebruiken

bruiken scheurbuik zouden verwekken. Maar ik antwoord, waarom hebben de kinderen, die weinig anders eten en zuigen dan Melk, de minste nood niet van scheurbuik, maar het contrarie ziet men menige reis gebeuren, soo ras zy andere spysen beginnen te eten, werden zy mager en schraal.

II.

't Is al wederom de verkeerde opinie, dat de kwalen die men krygt na de Melk te gebruiken, men die op de Melk zoekt te wyten; neen het is de Melk niet, maar het is de kwade dieet, welke men houd, waar door een menigte zuur in de maag en darmen uitspypert, en de Melk daar door komt te vergoren en te verzuuren, welke verzuurde Melk in het bloed komende, ons zekerlijk in een scheur-buik doet vervallen. Zoo nu het lichaam hadde zuiver geweest, zekerlijk de oorzaak, die de Melk anders versuurde, zoude ganschelijk weg genomen zijn geweest, en de Melk hadde onbeschadigt in het bloed konnen ingaan, en by gevolg geen scheurbuik gemaakt hebben.

III.

Zoo daar yets bekwaam is om scheur-buik te maken soo is het de Kerne-melk, sijnde een suure wei met gehotte kaas, alle de Kerne-melketers soo ze niet uitermaten vet zijn en veele exercitien

ercitien hebben, zullen zekerlijk in scheurbuik vervallen. Maar zal men zeggen, de Verkens werden nochtans vet door de Kerne-melk. Maar daar dient tot antwoord, dat de Verkens veel vlug zout hebben, welke het zuur kan onderbrengen, ten anderen eten zy daar kost by die vol *Alcali* is, die mede het zuur concenteert: ten anderen is het zuur oorzaak, dat se minder verwasemen, welke wasem in het lichaam gehouden sijnde in de smeer-buisen als een vet oft spek afgescheiden werd. Want om dat zy zoo een vlug zout hebben, vervliegt het te zeer, derhalven moet het door een suur wat bedwongen werden: 't welk in een mensch soo sterk niet en is, daarom zijn de zuuren den menschen schadelyker. Daarom de verkens die alleen met akers of kastanien gemest werden zijn nooit zoo spekkig, om dat zy al te zeer verasemen.

VI. Hooft-stuk.

Op wat wyze de Melk *in de maag en darmen werkt, en hoe die in veele gebreken van die ingewanden voordeelig is.*

I.

Laat ons eens zien wat nut dat de Melk in de maag en darmen verricht, soo in de gezonde

zonde als ongezonde ſtand. Nu de gezonde ſtand, valt zy de maag niet laſtig, gelijk ſommige ſpyſen en dranken, maar heeft geen veranderinge van noden, wijl in de lichamen der beeſten een goede preparatie ontfangen heeft. Daarom de ſchiftinge en veranderinge dieſe gemeenlijk in de maag krygt, geſchied tegens de gezonde ſtand, want de Melk gerunnen zijnde, geeft maar een zoete wei, die al hoe wel niet onnut, echter ſoo goed niet als de Melk zelfs om te voeden. Want de meeſte roomdeeltjes blyven in de kaasachtigheid, welke noch wel eenigſins tot een voedſel bereid konnen werden, doch het meeſte gaat door de darmen af. Doch deſe ſchiftinge is niet wel t' ontvlieden, vermids 'er altijd een zuur in de maag is. Het welk men zelfs in de kinderen ziet, die niet en doen dan zuigen, welke dikwils een gekarteldе afgang hebben, zijnde anders niet dan kaas die in de maag geſchift is geweeſt. De wei echter geen zimpel water zijnde, heeft noch verſcheide boter en kaas-deeltjes by zich, welke bekwaam ſijn om te voeden: en datſe die heeft, blijkt hier uit, dat als men een zuur in de zoete wei giet, de zelve noch verder zal ſtremmen en verkaaſen. Eet dan Melk, want die is niet hard te verduwen, zy hoeft maar door te paſſeren gelijk zy daar in komt, en ſal geenſins ſchaden.

Wat

II.

Wat is 'er beter om het braken te vervorderen als de Melk, wanneer men genegen is tot braken, en men daar niet toe komen kan, of men begonnen hebbende, niet kan ten einde komen, drinkt maar lauw geboterde Melk, en zal uw makkelyker en veiliger doen braken als het beste braak-middel uit de Galenische oft Chymische Apotheek: want aan het braken is veel gelegen, 't is dan best het veiligste en gemakkelijkste braak-middel te gebruiken, dat de minste krachten weg neemt en geensins benauwt maakt of forceert. Dit braken doet dan alle slijm en zuure vochten uitbraken, waar na men veele ziekten kan overwinnen, doch het is niet evenveel in wat ziekte men doet braken.

III.

Wederom is 'er niets beters om het braken te stillen als de Melk: want men is in veele gelegentheden bekommert om zomtijdts 't zelve te doen ophouden: neemt dan eenige droppelen balsem van Peru met doiren van eyeren gemengt en onder de Melk geroert met eenige droppelen olie van kaneel, en wat Opium, laat dat zoo heet drinken als het mogelijk is,

en het braken sal wel haast stillen : laat de Lyder zich stil houden en daar op gaan rusten, soo sal het braken, wanneer hy wakker werd, over zijn : laat dit soo eenige reisen hervatten.

IV.

Tegens de zuurigheden in de maag is de Melk mede heerlijk, wanneer in de Melk een weinig *Spiritus Salis Armoniaci* gedrupt werd, en een weinig droppelen kaneel-olie, met doiren van eyeren en eenige dagen gecontinueert, zekerlijk alle de zuurigheden zullen overwonnen werden; van gelyke ook alle de valsche hongers die uit een zuur of ander ferment komen, zijn op die wyze te overwinnen : voornamelijk zoo de Melk zeer voedsaam gemaakt werd, met gestoote amandelen, eyeren en diergelyke. En de Melk wat dik gekookt werde.

V.

Wat is 'er ook beter en zachter in de darmen als een Melkjen, en wat kander gemakkelyker opklimmen, wat doet 'er lieffelyker slaapen als de Melk : ze maakt geen kwade en ongeruste droomen : ze beswaart de mensche niet in de maag en darmen. Wat kan men beter tegens de wormen bedenken als Melk en look te samen gekookt en gedronken ; 't is ook de Melk met anijs en saffraan gekookt, en wat *Sal volatile*

daar

daar onder gemengt. *Dese stilt* de winden, en het Kolijk oft Jicht der darmen, wanneer die warm gedronken, en van onder ingeschoten werd. Zy maakt door zijn vochtigheid en hitte alle slijm los, maakt die dun, en jaagt se uit het lichaam.

VI.

Is ymand hard-lyvig laat hem zoete wei drinken met een weinig Scammoni onder een doir van een ei gemengt, hy zal soo veel afgang hebben als hy zelfs begeert. Js ymand wederom dunlyvig, laat hy de Melk met rijs koken, daar onder mengende de Peruviaanse Balsem, met wat kaneel en eyeren, zoo zal de dunlyvigheid op houden. Men kanse derhalven met allerlei medicamenten bereid tot allerlei buikkwalen gebruiken.

VII. Hooft-stuk.

Wat nut de Melk *in het bloed doet, en hoe de zelve ons voed.*

I.

WAnneer de Melk in de darmen en maag zijn bereidinge heeft uitgestaan, zoo gaat de zelve door de Melk-vaatjes van de eer-

ſte en tweede zoort na de gijl-buis, onderwylen krygt de zelve in de darm-ſcheil-klieren en gijl-buis door de by vloeyende *Lympha* geen kleine veranderinge. Want de *Lympha* en de Melk zijnde beide van geen eenderlei deelen, moeten noodſakelijk van verſcheiden beweginge zijn, het welk de Melk doet veranderen; wanneer die nu door den *Ductus Thoracicus* oft gijl-buis in de *Vena Subclavia* tot in het bloed gebracht is, vermengt met het zelve, en werd aldaar eerſt met de purpere bloed-rok omhangen, en van daar tot het herte gebracht, die het te gelijk met het bloed tot in de lange ſpeuten voort-drijft; de longe nu, uit de logt geduurig een ſalpeterige ſtof, en daar en boven het hemels-vuur, in-ademende, word het bloed ontſteken: want de Salpeter-deeltjes des logts by het warme bloed komende, werden door de warmte allenxkens bewogen: dat is, Salpeter-deeltjes zijnde pyramidale lichaamtjes onder breed en rond, en boven ſpits, welke met haar breedſte deel naar om lage hellen, om dat dat deel om zijn meerdere ſubſtantie, meerder perſinge van de hemels-bolletjes lijd. Deſe deeltjes dan van de warmte, die reeds in het bloed is, bewogen werdende, moeten dan aan haar ſpitſe deel grooter beweginge lyden als aan haar *Baſis* oft breeder deel, om dat als gezegt is, het breeder deel meer perſinge lijd. Deſe Salpeter-deeltjes beginnen dan allenxkens

grooter

grooter en grooter beweginge te maken, waar door de hemels-bolletjes ook moeten wyken: in welkers plaats geen *Vacuum* oft ydelheid konnen zijn, zoo moet het hemels-vuur aldaar in een grootere menigte vergaderen, waar door het bloed en de gijl geduurig als door een levenden evel ontstoken werden. Siet van de Salpeter-deeltjes den vermaarden *Carteſius*, *part. quartæ cap.* cxij.

II.

Het bloed dan soo in de longe blaasjes dus ontsteken zijnde, 't welk uit de dampen, die men uitademt, blijkt, gaat het zelve door de long-ader in de linkerholligheid van het hert, waar uit het tot in de groote slag-ader geperst werd, die het bloed met de Melk door het ganſche lichaam henen voert. Wanneer nu de slag-aderen op hare einden soo fijn werden dat 'er geen bloed meerder kan door gevoert werden, zoo gaat het bloed dat te dik was door zijd-takken weder in de aderen, die het zelve weder na het herte toe brengen: nu het geene in het bloed dun was, zijnde meest Melk, gaat door de fijndere takjes al verder: eensdeels om eenige zoort van sappen af te scheiden, anderssdeels om te voeden; want als dese Melk tot de alderfijnste vaatjes komt, moeten zy door den aandrang als een net van een splyten: zoo konnen dan lichtelijk de takachtige deeltjes om de veseltjes der vaatjes slingeren, en de andere styve

daar tusſen ingewrongen werden, waar door de voedinge geſchied: het overige gaat dan door de *Vaſa lymphatica* weder tot in het bloed.

III.

Zoo 'er dan nu eenige gebreken in het bloed zijn, gelijk als van koors, tering en diergelyke, konnen door dit vocht geholpen werden. Daar is van ouds een gemeene opinie ingeſlopen van dat de Melk de koorſige ſchadelijk is: het welke uit een ander voor-oordeel komt, namelijk dat de Melk heet en brandig ſoude ſijn; wat zulx aangaat, wy hebben deſe knoop te voren al ontwart: en ten anderen heeft de Melk in alle deelen zulken gelijkheid met het bloed, dat d'eene met d'andere ſeer wel overeen komt, en geen groote ſtrydigheid in kan vernomen werden, want door vergroot-glaſen gezien ſijnde, beſpeurt men al de eigenſte bolletjes gelijk voren geſegt is. Item gediſtelleert ſijnde komen daar al de eigentte hooft-ſtoffen uit, alleen dat de Melk wat meer water geeft: verſchelen dan bloed en melk niet meer dan meer en min van malkanderen: zekerlijk wie zoude konnen loochenen dat de Melk het bloed ſo ſchadelijk was: voornamelijk in koorſen: ik oordeel dat daarom de Melk zeer goed in koorſige is, tegens alle die het tegendeel ſtaande houden: ik hebbe nooit gezien dat het de zieken kwalijk heeft bekomen.

Wat

IV.

Wat is 'er beter in Teering als Melk gedronken, zijnde niet een nieuwe vond, maar al by ouds bekend geweest, waar door wederom een zuiver en een nieuw bloed werd gemaakt, terwijl het oude verdwijnt en weg gaat, 't zy door de nieren, als andere wegen, voornamelijk met wat terpentijn gebruikt en doiren van eyeren. In 't kort ze is goed in alle ziekten van het bloed en andere sappen, want die dikwils bedorven zijn, door kwade spijs en drank, derhalven een beter voedsel komende, werd ook het bloed verbetert.

VIII. Hooft-stuk.

Wat de Melk *in de nieren, blaas en andere ingewanden des onderbuiks verricht, en des zelfs kwalen geneest.*

I.

DOor den omloop van het bloed werd de Melk mede tot de nieren gebragt, welkers dunste deel door de nier-kliertjes afloopende, door de blaas na buiten gebracht werd, zulx geschied mede van andere vochten, maar alle vochten zijn niet even bekwaam daar toe, want vele

veele hebben een ſcherpigheid by haar, die onbekwaam is om verſcheide ziekten te remediëren, voornamelijk de rinſche wynen, en alle zuure dranken, welke wel een groote memenigte waters afzetten, om dat ſe het bloed verdikken, maar nemen geenſins eenige kwalen weg, gelijk de Melk doet.

II.

Alle ſcherpe convulſien en trekkinge in de nieren en pijpleiders, die door eenig ſand oft ſteen-gruis, dat in de nieren gegroeit is, ontſtaat, werden daar door verzacht en weggenomen. Want de boterigheid is een *Anodynum*, welke in de herſenen komende en door de zenuwen ſtralende, het zuur temperen en alſoo de oorzaak van convulſie bematigen. De waterigheid van de Melk is ook oorſaak dat alle ſlijm en zandigheid uit de nieren weg geſpoelt werde, mids conditie dat de Melk warm gedronken werde, voornamelijk met Theé-water, want de hitte verdunt alles, en is zeer doordringend, gelijk een yder bekend is.

III.

Alle droppel-pis, en opgeſtopte pis, is niet beter te helpen dan door heete Melk te drinken. Item de brandige oft liever ſnydende pis, werd door Melk-drinken verkoelt gelijk men zegt, altans de Melk beneemt alle ſlijm en prikkelende

deeltjes

deeltjes weg : maar sommige zeggen dat de Melk slijm maakt en geen sins wegneemt ? om dese objectie tegen te gaan, seg ik dat'er geen ondervindinge is dat de Melk slijm gebaart heeft, of soo het gebeurt is, is de ondervindinge vals, en de slijm uit een ander oorzaak is gesproten. Want hoe zoude uit de Melk slijm geboren werden, daar geen slijm in de Melk is, uit niet word niet, *ex nihilo fit nihil*, ergo is het vals, dat men daar van voortbrengt. Maar het tegendeel houde ik staande, datse de slijm beneemt, dewijl de Melk uit een aangenaam vlug zout bestaat, die machtig is alle slijm te doorsnyden : want daar is uit de Galenische noch Chimische winkel geen beter medicament te vinden, dan het *Sal volatile* 't zy uit wat voor een zaak gehaalt, om de slijm te doorsnyden, en dunder te maken en alle wormen te doden. Daar by heeft zy waterige deeltjes genoeg om de slijm vloeybaar te maken, waar door dat luye vocht rad ter been werd, en als een tweede *Mercurius* alle hoeken en winkels van 't lichaam door vliegt.

V.

Wat aangaat de lever en de milt, die is de Melk mede soo dienstig, als eenige drank of spysen in de wereld, want wat vocht is 'er bekwamer om een goede en gezonde gal te maken als de Melk: is het niet het *Sal volatile* en de boter die de gal meest uitmaken, en zich ge-

gemakkelijk door de kliertjes van de lever laat afglibberen? dit is de functie van de lever, en niet het bloed-maken, gelijk men wel eer pleeg te gelooven, doch dese opinie is al uitgedient, en by de minste van ons land aangenomen.

VI.

De milt van gelyken schijnt een behoorlyke en vette *Lympha* door zijn kliertjes af te scheiden, om die in de gylbuis uit te looſen, op dat de gijl een verdere veranderinge daar door mag krygen: *hierom is het bloed in de milt altijd so* swart en dik, om dat het van zijn Melkachtig water ontrooft werd. Een ander gebruik kan ik ter nauwer nood de lever toeschryven, ten zy om een even-wicht in den onder-buik met de lever te hebben.

VII.

Wat is 'er dan nu ook veel beter tegen de milt-kwalen en ook die van de lever, als dese onse Melk, die de sleutel is om alle sloten onses lichaams t'ontsluiten, want de Melk heeft deeltjes in zich van allerlei zoort, welke bekwaam zijn door allerlei zoort van pypen te loopen: de Melk opend dan door alle zijn vlugge zouten, als ook door het vocht alle de obstructien en verstoppingen, die men meint dat in de voorzeide ingewanden geschieden; want het bloed werd daar vloeybaar door, welke tegens de verstoppingen soo lange aanperst, tot dat

dat de verstoppinge ontdaan is, en volkomelijk uitgeperst.

VIII.

Voor eenige versweringe in de ingewanden des buiks, zoo des levers, nieren, milt, blaas als andere ingewanden, zoo is de Melk al weder de balsem en het *Fac totum* die alles geneest, wat is 'er beter om een sweer te zuiveren als des zelfs vlugge zout, dat in de Melk is, met een doir van een ei en wat Veneetse terpentijn ingenomen, zekerlijk alle wonden en geswêren zullen daar door genesen werden: want dan zuiveren de swêeren niet alleen, maar zy werden ook genesen, dewijl alle vlugge zouten het zuur opslurpen, dat d'oorsaak was, waarom alle swêeren lange open blyven.

IX. Hooft-stuk.

Dat het eerste sog der kraam-vrouwen de kinderen dienstig is: en zoo het mogelijk is, dat elke moeder haar eigen kind zuige; item dat Melk *het beste kindervoedsel is.*

I.

DE Melk die de moeders eerst in haar borsten krygen, laten sommige eerst van de kraam-bewaarster uitzuigen, en wanneer die uit-

uitgesogen is, leggen sy de kinderen eerst aan de borst, maar mijns bedunkens is dat onnodig, dewijl God de wyze maker van alles, wel wist oft dese eerste Melk kwaad of goed was: heeft hy ze gemaakt, zekerlijk de eerste Melk sal ook de kinderen niet schaden: en ten anderen zuivert zy al de vuiligheden van de kinderen uit, die anders te lange in de darmen mocht blyven, en meer schade dan goed konde doen. Het biestige sog schijnt in de darmen eenigsins te stremmen, waar door de weiachtigheid van het gerunne afscheid, dese wei hebbende prikkelende deeltjes, doet een grooter beweginge in de darmen maken, even als een purgatie, of gelijk als wy de wei drinken om open lijf te krygen, en dit doende zuivert al de vuiligheid uit de darmen uit, dat gemeenlijk binnen de vieren-twintig uren daar of daar omtrent geschied. Het sog nu van de moeders allenxkens melkachtiger werdende houd de zuiveringe ook allenxkens op, en de kinderen beginnen een gezonder afgang te krygen. 't Js dan een zot gevoelen van *Cardanus* die meint dat de kinderen in geen maand haer moeders behoorden te zuigen: het strijd tegens alle reden, dewijl dat 'er geen voedsel is, waar van het kind beter vaart als van het moeders sog, ik heb aan mijn eigen kind nooit geen ongemak daar aan bemerkt, en aan veel duizende meer, welke zich wel bevonden hebben met de moeders ten-eersten te

zuigen

zuigen. 't Is dan ook wonder dat de boere jongens en meisjes zoo vet, zoo kloek en sterk werden, indien de opinie van *Cardanus* vat hadde: welke de kinderen ten eersten aan de borsten leggen. Men ziet veel eer dat de kinderen ziek werden, wanneer zy een vreemde minne-moer zuigen moeten, want hare Melk is gemeenlijk al te krachtig voor de kinderen; en dat meer is, de minne-moers eten allerlei kost die haar maar voor komt, daar een kraam-vrouw zich gemeenlijk voor wagt: ten anderen moeten zy dikwils werken, in koud water komen, en alle koude en ongemak uitstaan, het welke een kraam-vrouw niet en doet; derhalven werden de kindertjes mede dikwils d' ongemakken van de zuigsters gewaar, huylen en kryten nagt en dag, dan *loopt* men om een onverstandige Kinder-Docter en diergelyke: en ten laatsten werden de kindjes soo om den *hals* gebracht.

II.

Het is ook een tyrannye, en meer dan een tyrannye, dat zommige vrouwen, haar kinderen wel konnende sogen, echter aan vreemde vrouwen geven te zuigen. Het is om dat se niet met het kind geduurig souden belemmert zijn, en geern alle comparitien en gezelschappen bywoonen: ondertussen de kinderen hebben te lyden't geen ik te voren hebben gesegt: maar so se

noch al groot werden, hebben de ouders geen liefde tot haar kinders, en de kinders weder tot d' ouders niet: dit komt om dat de kinderen van jongs aan die manieren aanwenden, van die geene met welke zy geduurig omgaan. Zelfs zal een kind in manieren verbasteren van de ouders door een simpele kwalijk opgevoede meid: zoo dat 'et conscentie werk is, en sy het voor God zal moeten verantwoorden, wanneer zy haar kind niet en zuigt, als zy goede en bekwame borsten heeft: en al is het wat pynelijk, zekerlijk, men moet een weinigje lyden om zijn kindjen, in smerten en pyne moet de vrouw baren en kinderen opbrengen. Nu daar zijnder die te excipieren sijn, welke geen tepels hebben, geen Melk krygen, gans kwade borsten hebben en diergelyke. Maar anders die sijn eigen kindjen soogt, heeft daar groote wil af; met wat een zoetigheid duwt de moeder haar kindjen aan de borst, dat een vreemde so seer niet doen en zal; ook willen de kinderen altijd by die gene zijn welke haar zuigen en goed doen, krytende en huilende als sy by haar eygen moeder komen welke haar niet en zuigt: en behalven dit, zijn daar menigmaals verwisselingen van kinderen geschied; of se werden van de minnen niet wel gehavent, dood gelegen en diergelyke. Zomtijds hebben wy gezien dat de minnen met Pokken en andere kwade ziekten zijn besmet geweest, waar door de kindertjes

zijn

zijn omgekomen, of al haar leven ziek geweest: het welk men tot Middelborg over dertig jaren ontrent noch heeft beproeft, alwaar door een zoogster niet alleen de kinderen, maar ook heele huis-houdens daar mede besmet zijn geworden.

III.

De spyze onderwylen die men de kinderen geeft is verscheidentlijk, want se word gemaakt van gezuikerde Melk, gezuikerde water-pap, bier en brood en soo voorts, welke alle ik verwerp om haar suiker oft syroop die se in de Melk doen, want de kindertjes dit dagelijks etende werden scheurbuikig en vol verstoppingen. En in de water-pap doen de ryke luiden gemeenlijk wat rinse of franse wijn, het welk zeer schadelijk is, want voor eerst vliegt de kracht in 't koken weg, zoo dat 'er maar een zuurigheid nagelaten werd: en ten anderen, moet door desе zuurigheid de Melk schiften, die de kindertjes gesogen hebben: waar door ziekten geboren werden: en een goede grondslag is om vroeg het *Podagra* te krygen.

IV.

Mijn kind heb ik van zijn geboorte af geen diergelyke laten proeven, maar liet hem de eerste maand half water half Melk met wittebrood of beschuit koken; ik dede daar water

by om dat de kindertjes in 't lichaam van de moeder niet anders gebruikt hebben, dan een zeer dun melkachtig vocht: en om hare maagjes niet te overladen, liet ik de Melk verdunnen: daar na de de baker allenxkens wat minder water daar by, om het zelve allenxkens daar toe te gewennen, want de kinders moeten allenxkens tot vaster en krachtiger koſt gewennen: eindelijk hebben wy het Melk alleen laten gebruiken: ontrent de vijf maanden werdende, kreeg het ſomwijls een weinig vaſter ſpyſe, en is nu acht maanden oud zijnde kloek en vet zonder ſtoot of ramp te hebben.

V.

Men zal nu vragen hoe lange de kinderen met Melk alleen behoorden gevoed te werden? ik antwoord, tot datſe beginnen tanden te krygen, want God heeft haar de tanden gegeven, om een vaſter koſt te mogen gebruiken: een jaar oud zijnde mag men ſe ook wel ſpenen. Maar niet al te ſchielijk tot zeer ſware ſpijs gewennen, want die konnen ſy noch niet verduwen, dat is, die ſpyſe kan niet wel tot een goede Melk in hare maagjes verandert werden, waar door dan verſtoppingen komen, wormen en andere ziektens gebaard werden.

X. Hooft-stuk.

Wat dienst de Melk *in het Podagra verricht.*

I.

GEzien hebbende de groote dienst die de Melk boven alle andere spijs en dank in ons lichaam verricht, zoo zullen wy eens zien wat de selve in het *Flerecijn* kan uitrichten: dewijl dat den Heer *Joh. Georg. Greisel* van die stoffe geschreven heeft, en de genesinge door Melk te gebruiken voor heel goed gekeurt heeft: zoo is't, mijn Heer, dat uw eenigste oogmerk *is*, van my te weten wat mijn gevoelen is van de Melk in het *Flerecijn* en allerlei Jicht; zekerlijk dien Authuer heeft daar soo heerlijk van gesproken, dat ik daar niets tegen te zeggen heb, als hem toe te juichen en met hem te zeggen, datse de gezondste spys en drank is in alle ziekten.

II.

Maar de ondervindinge leert ons, dat niet alle Podagristen daar door genezen zijn, wijl sommige, na dat se de cure hebben uitgestaan, haar oude gangen gaan, en niet en ontzien, d' oozaak, daar het kwaad van daan kwam, als

met geweld weder in het lichaam te doen komen, en dan is het soo onmogelijk dat soo een vry zouden gaan, als een die gezondigt heeft, de helse knaginge zouden ontgaan: en 't zoude een godloos ondernemen van ons zijn, luiden zeker te willen genesen, die dagelijks haar niet wachten: en is soo veel als Gods wille en straffe te willen tegen staan. Ten anderen gebeurt het ook onder de kure, datse zich niet en wachten, en dan werden zy maar half genesen, of liever de *Paroxysmus* gaat maar over, en 't overige zaad, begint daar na al weder wortelen te krygen, en d'oude kwade vruchten voort te brengen. Ook is het met zommige Podagristen zoo verre al gekomen, dat de ingewortelde zaden noyt uit te roeyen zijn: en dan kan de zelve niet wel genesen, ze doen wat se willen, maar ik kan genoegsaam beletten, dat se het noyt soo swaar hebben, als anders.

III.

Men moet in 't begin letten, dat men niet te schielijk aan het Melk-drinken ga, maar men moet de lichamen eerst met verscheide *Temperantia* haar meeste zuur ontrekken, welke de grootste voet tot dese kwale gaf: want by aldien dit zuur niet weg genomen wierd, zou de Melk meer schiften en vergoren, 't welk de genesinge zoude verachteren. Hier toe zijn de preparatien die ik van peerlen en verscheide andere

dere fijne preparatien maak de alderbekwaamste toe, met welke ik ook het *Podagra* dikwils kan opschorten en voorkomen; maar alle preparatien zijn niet al eveneens, daar vereist al yets sonderlings toe, dat met groote moeyte bekomen werd.

IV.

Als het lichaam en zijn sappen aldus bereid zijn, moet men allenxkens warme Melk drinken, hoe verscher hoe beter: want hoe ouder dat de zelve is, hoe se meerder nadert aan de bedervinge, wijl se door de locht veel zuur ontfangt, Want dan zoude zy meer nadeel dan voordeel doen: daarom soo acht ik de alderverste soo als se gemolken is, de beste te zijn: de eerste week zal men alledaag een twintig oncen, zijnde tot *Amsterdam* een pint, gebruiken. De tweede week, twee pinten oft een mengele: de derde week, drie pinten, en doen dit soo lange met opslag, tot dat men zich dagelijks alleen door Melk versadigen kan: onderwylen, mag men de Melk, behalven het drinken, ook met rijst, geerst, haver-gort en diergelyk gekookt eten, want die voedsels sijn geensins schadelijk, maar voordeelig, wijl de krachten daar door onderhouden werden: ja zommige zijn daar vet door geworden.

V.

Maar men zal nu vragen wat voor een Melk dat de beste is? Ik antwoord dat de beste Melk in ons lant is, dat is in nederland, die van gesonde beesten is, en dat van Koeyen voornamelijk die de beste en geelste boter geven, want die geven ook de beste Melk: dese beesten moeten gezond zijn, of anders is de Melk een enkel vergift, en zeer bekwaam om een gevaarlyke ziekte te maken, niet de pest zelfs. Na dat de Koeyen een week twee á drie geworpen hebben is de Melk goed gebruikt: 't is ook even eens of se van een roode, swarte, witte oft bonte Koe is, de Koeyen dienen ook niet te oud te zijn, want ik acht de jongere Koeyen-Melk, om reden veel beter.

VI.

Te voren heb ik gezegt wat voedsel dese beesten moeten eten. Item is de Lente-Melk, als de beesten het nieuwe gras eten de beste, want die hoy eten, geven een schraalder Melk, en ook schraalder boter: ten ware dat ymand niet wel Melk verdragen kon, gelijk zommige door een kwade dieet haar lichaam soo gewend hebben, datse niet en konnen eenige Melk verdragen: dan is haar de winter-Melk beter, en noch beter met water gemengt, of met Theé gedronken.

De

VII.

De Melk nu acht ik best warm gebruikt, dewijl de warmte ons in alle deelen goed doet, en best met ons bloed over-een komt, wijl het bloed daar door niet alleen warm gemaakt, maar ook vloeybaar gehouden werd, want alle koude, gelijk ik meermaals gezegt heb, verdikken ons bloed en sappen, waar door se trager loopen, en verstoppingen souden baren: de warmte dan is oorsaak dat de vochten, die uit de hersenen door de senuwen in de gewrichten komen te stollen, dun en vloeybaar gehouden werden, 't welk zoo zijnde, sal daar noyt *Flerecijn* geboren werden: want die komt, als voren gezegt is, uit een verdikt zenuwvocht.

VIII.

Te voren heb ik mede getoond, dat in de hersenen zeer veel vocht uit de Melk afgescheiden werd: en, dewijl de Melk uit vlugge deelen bestaat, wat kan dan daar anders voor een sap uit voort komen, als die vlug en vloeybaar van deelen is, en by gevolg een goed zenuwvocht, dat soo licht niet en stolt, als het gene dat in de Podagristen verdikt en zoo veel tragedien speelt. Dese verdikkinge en stollinge, overwonnen sijnde, wat staat 'er anders te besluiten, als dat de *Podagra* genesen is.

IX.

Nu dient men noch wel te weten, hoe lange men de Melk moet gebruiken? dit zal men best konnen door de ervaringe weten, want zo lange die ziekte geduurt, moet ook het gebruik van Melk volhart werden. Gemeenlijk dry of vier maanden: na dat men oordeelt genesen te zijn.

X.

Zommige werden hard-lyvig van de Melk, dan zoo kan men wat Manna, of Rhabarber gebruiken: of nemen des avonds een Pilletjen van aloë in. Maar zoo sommige daar al te lossen lichaam van hebben, kan men die koken, en doen daar eenige doiren van eyeren in met wat kaneel. In koorsen en andere ziekten, welke onderwylen mochten komen, heeft men de Melk niet achter te laten, want die is in alle ziekte nuttig en voordeelig, onderhoudende de krachten van de zieke. Melk mag men ook gebruiken voor en na, ogtens, 's middags, 's avonds, 's nachts en wanneer men maar begeert, zy is altijd pas en dienstig.

XI.

Onder het gebruiken van de Melk moet men eenige toegeëygende dingen gebruiken, die ik daar toe prepareer, om geduurig een goede uitwaseminge

waseminge te hebben, en den aanwas van het zuur geheelelijk te benemen, en t'onder te brengen.

XII.

Als men uit het gebruik van de Melk scheid, moet zulx niet te schielijk geschieden, maar allenxkens, onthoudende zich van alle zuur, wijn, en koude drank: daar na kan men daar allenxken met matigheid daar toe gewennen, en onderwylen een goed medicament gebruiken, Theé-drinken en diergelyke: want alle schielijkheid is ons bloed vyandig, en heeft 'er menig om hals geholpen, derhalven is het gevoegelijkst by trappen te gaan, dan schielijk zich te verhaasten.

XIII.

Nu is de vraag of 'er door dese manier van leven eenige geholpen zijn? Ik antwoord van ja, want den Heer *Greisel* getuigt daar niet alleen van maar ook *Phil. jac. Sachs á Lewenheimb*, *Johannes Dollæus* in de *Ephemerides Germanicæ*. En voornamelijk *Joh. Jacob Wenceslawus Dobrzensky* Professoor tot *Praag*, welke aldaar een gansch Tractaat van geschreven heeft: selfs heb ik over weinige jaren een brief uit *Roomen* gekregen van den vermaarden *Pater A. Kircherus*, welke onder anderen getuigde dat hy der vier binnen *Roomen* kende, drie te *Padua*,

en

en een te *Palermo* in Sicilien kende, welke door het gebruik van Melk niet alleen van het *Podagra* bevrijd zijn geworden, maar zijn vet en glad, en gezonder als zy te voren geweest waren, alleen dat eene wat stijf in 't gaan was gebleven, dewijl hy ellendig van dat voet-euvel was aangetast geweest. Zulke en diergelyke exempelen soude ik veele konnen by brengen, die soo hier als elders wel gelukt sijn, maar ons oogmerk is hier niet observatien te schryven, maar alleen de zaak Historisch en *Philosoophs* gewyze te verhalen, en mijn goed-dunken te uiten, gelijk mijn brief U Ed. al te lang mogt vallen om te lesen.

XV.

Maar nu hoor ik uw vragen, op wat voor een wyze dat de Melk geneest, of het alleen door de Melk geschied, of door de strenge dieet en onthoudinge van andere schadelyke dingen? hier op zal ik uw dienen en zeggen, dat de Melk zeer veel doet om een goed voedsel te maken, 't welk vereist werd, om d'oorzaak weg te nemen, en het zenuw-vocht dun te houden. Ten anderen, is de onthoudinge mede een van het voornaamste om 't geen de Melk goed gemaakt heeft, niet te doen verderven, soo dat en de Melk en dese strenge levens-regel, als man en vrouw te samen werken, om met alle kracht te beletten dat 'er niet weder een nieuwe

nieuwe oorsaak geboren werde, *Multi magni morbi curantur abstinentiâ & quiete.*

Dit sy dan het geene mijn Heer dat wy U Ed. hier over te schryven hadden, ik twyfel niet of sal U Ed. aan alle kanten genoegdoeninge gegeven hebben, al-hoe-wel ik dese brief onder honderden affaires, soo private als publyke, geschreven heb. Naar groeteniſſe aan den Heer *P. de Malechranche*, (in wiens boeken te leesen ik veel vermaak geschept heb) verblyve

Mijn HEER

Zyn onderdanigste Dienaar en Vriend,

§ BLANKAART. M. D.

Amsterdam 1679. den 11. Augusti.

CHINEESE en JAPANSE

Wyze om allerlei Ziekten door het
BRANDEN *van*

MOXA

En het STEKEN *met een*

GOUDE NAALD

Zekerlijk te Geneſen.

Beſchreven door den Hoog-geleerden en
Wijd-beroemden HEER

WILHELMUS ten RHYNE.

Med. Doct. &c. &c.

Op BATAVIA *in* OOST-INDIEN.

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf
urn:nbn:de:hbz:061:2-146053-p0296-5
DFG

MANIERE

Hoe de

Chineſen, en Japanders

Alle ziekte, door het Brande van de

MOXA,

Geneſen; als ook door het Steken met de

GOUDE NAALD.

DE *Moxa* is niet alleen by de Chineſen en Japanders in het gebruik, maar ook het ſteken met de Naald op plaatſen die met windigheden vervult zijn, 't welk by die luiden gemeen is. Ik meen dat de oorzaak van het *Flerecijn* in een windig geſwel beſtaat; de Cheneſen zeggen dat 'er drie zijn, welke ons lichaam regeeren, als d'ingeboren warmte, het wortel-vocht en de geeſt. Daar zijn verſcheide wyſen van branden by verſcheide Natien. Men vind in *Japan* veele lieden van het hooft tot de voeten met lid-teikens gebrand. In *Japan* is geen Peſt maar wel de Pokjes dieſe beſweren, daar werden veel blinde gevonden en daarom waſt daar veel groote Chelidonie, welkers kracht zy niet en weten. Zy we-

ten ook van geen Cauterien uit metaal gemaakt. Haar Chirurgicale geneſinge geſchied meeſt door het ſteken met een Naald, en het branden van *Moxa*, en zonder die leid haar heele konſt. Zy hebben een algemeen *Menſtruum* dat water is, 't zy uit planten, dieren of mineralen gemaakt: daar is geen ziekte van belang, die daar niet door de onervarentheid der Medicijns of werd gemaakt of verergerd, en de meeſte ſterven, niet alleen de arme, die zonder hulpe ſterven, maar zelfs de voornaamſte en rijkſte. Haar eenigſte toevlucht is tot de *Artemiſia*, die daar in overvloed waſt, daar is niemand die de zelve niet en gebruikt. Zé hebben weinig kenniſſe in de kruiden en hare oeffeninge. Zy noemen de *Artemiſia* by de Japanders *Jomongi* en *Nophouts*, en wanneer die droog is *Moxa*. Daar is niet een Japander of hy is met *Moxa* gebrand, en alle met groote geneſinge op de windachtige geſwellen. Soo dat het daar het aldergereedſte middel is.

II.

De wyſe om de *Moxa* te bereiden is eenvoudig: want ze nemen de dunſte blaadjes en topjes van de *Artemiſia* met breede bladen (want met ſmalle bladen kennen zy geen) deſe vergaderen zy en droogen die in de ſchaduwe, welke dan *Moxa* genoemt werd als gezegt is. Deſe vryven zy dan met beide handen, waar van zy

dan

dan de ſteeltjes en veſeltjes weg werpen, en alleen de wolligheid bewaren.

III.

Zy maken dan met de duim en de voorſte vinger daar kleine popjes van de groote van een klein erwt, of een weinig grooter, boven op ſpits en onder breed: of zy doen deſe *Moxa* in papier, en rollen die met de vlakke hand, om de zelve gelijk te hebben, welke zy met een mes tot ſtupaden ſnyden, ontrent twee ſchrijfſchaften dik: deſe leggen zy op de beledigde plaats, de plaats eerſt een weinig met ſpeekſel nat makende, die ſe dan met eenig kaarslicht, oft ander zoort van vuur ontſteken, ſoo dat de eene ſtupade de andere doet ontſteken, waar door de pyne ganſchelijk vergaat. Deſe ſtupaatjes leggen zy met de vlakke hand of met de uiterſte tippen der vingeren op het beledigde deel. Maar eerſt voelen zy na de ſlag-aders. Men moet het lichaam ook in een zekere poſtuur houden, volgens begeerte van die luiden.

IV.

Deſe ſtupade oft *Moxa* dragen de Chineſen by haar, gelijk als by ons de tundel-doosjes, in welkers opper-deel eenige vuur-ſtokjes zijn, die de rijkſte van *China*, doch die van *Japan* ſo zeer niet, doen ruikend maken, en dat meer om de reuk als om de geneſinge.

V.

Dese stupaden branden niet tot de grond toe af, maar laten na het branden een klein dun vliesjen na, doende het huidjen een weinig grau werden, alhoe welse op eene plaatse meer als eens branden, welke daar na volgens de konst weder genesen werd. Het doet weinig pijn, want het brand sagt, en beschadigt de huid niet. Op tere plaatsen herhaalt men dat gemeenlijk tot viermaals toe: maar op plaatsen die het beter verdragen *konnen*, en de winden dieper leggen, gelijk als in een *Ischias* (in welke sy groote korsten dicht by malkanderen branden) aldaar branden zy wel twintig, dertig ja tot vijftig en meer reisen toe, tot dat alle die kwade damp is uitgevlogen.

VI.

Door dit branden werden zy sterker, ja ze branden wel terwijlse gesond sijn om alle kwalen voor te komen. Magere luiden moeten soo sterk niet gebrand wierden, als die sterk en vleisig zijn. Na het branden scheiden sy de *Eschara* op welke sy leggen gestampte look, en daar over wederom de vliesjes van de look, 't welk dan als een pleister is, waar na een doorschynig huidjen komt zelden een rond puisjen; welke niet komende, snyden sy het met een klein tangetjen, op dat 'er voor de kwade stoffe uitgang zy:

Maar

VII.

Maar men moet zich van violente middelen wachten; want de *Hottentotten*, ſoo haar eenig deel beledigt is, pogen met zagte dingen (want ſy hebben geen andere middelen dan talk van Schapen, Oſſen en Koeyen) door het ſcherpe van hare pylen, zelfs d'innerlyke pynen te verdryven; want na een ſterke ſcarificatien pogen zy met de mond d'oorſaak van het kwaad uit te zuigen; en, hy is by haar de beſte Chirurgijn, die ſterkſt kan zuigen.

VIII.

Maar deſe eſchar werd licht benomen door een blad van *Plantago*, ('t welk de boeren in *Japan* gemeenlijk in ſweeren en wonden gebruiken) beet, kool, *Syri* &c. matig op 't vuur verdort, en met de handen gevreven, op dat het zacht werde. Deſe werden dan met de zenuwachtige zyde noch warm en vochtig ſijnde daar op geleid: maar als aldus het gebrande gezuiverd is, leggen zy het met de gladde zyde daar op, om te geneſen. Dit vernieuwen zy om de 24. uuren. Sy gebruiken daar toe ook wel beet, kool, hoef-bladen, eerd-veil &c. die daar overvloedig waſſen.

IX.

In alle koorſen moet men de branding met *Moxa* niet in 't werk ſtellen, of de koors ontſteekt met zijn toevallen. Ze

X.

Zy verbieden het branden ook in verkoudheid, want daar volgt een koors na die dikwils zeer swaar is.

XI.

De swangere branden zy niet, ten zy daar honderd dagen gepasseert zijn. Doch even na dat de vrouwen gebaard hadden, zijnse wel gebrand.

XII.

Even na het branden, maken zy haar vinger of een doekje in water dat een weinig zout is, en daar mede raken zy het gebrande deel aan. Maar het water moet niet te zout sijn, noch haar vinger of het vocht te koud. Al-hoewel dat altijt geen plaats heeft, dit doense om dat de etterigheid des te eerder zoude uitvloeyen.

XIII.

Die nu wat luy zijn, en de gemeene regels niet en volgen maken een *Turunda* uit de gedroogde bladen van *Artemisia*, van een vinger lang, doch soo dik niet; met dese lange stupade raken zy het deel, dat gebrand zal werden, acht of tien maalen zagjes aan, maar de laatste maal drukken zy 'er dat wat styver op. Dese en de voorgaande operatie noemen zy *Sinkiu*, welkers naam en gebruik de Japanders van de Chinesen hebben ontfangen. Om

XIV.

Om dit branden nu na de wetten van de konſt te doen, hebben de Chineſen en Japanders hare afgeſchetſte beelden, in welke de plaatſen afgeteikent zijn, op welke zy branden mogen.

XV.

Deſe brandinge doen ſe dikmaals eens, tweemaals of meermaals in 't jaar om verſcheide ziekten voor te komen.

XVI.

De Japanſe Medicijns hebben noch een verborgen wyze van branden in zeer ſwaare langduurige ziekten, tering en andere ſwakheden, die ſe by uitnementheid noemen *de bradinge van de vier plaatſen:* deſe doen ze mede met *Moxa*, namelijk op de lenden naaſt het heilig been: alwaar zy aan beide ſyden van het ruggemerg twee ſtupaden branden, en dan weder twee een weinig daar van daan. Hier door willen zy dat de krachten vermeerderen, en de teel-leden jeugdig werden. Daarom hebben de geile aldaar gemeenlijk eenige lid-teikenen.

XVII.

Zy zijn groote vyanden van het ader-laten, want ſe zeggen dat men ſoo veel van het leven verlieſt, als men bloed aftrekt. En dat het geſon-

de bloed zoo wel afgelaten werd als het ongezonde.

XVIII.

In een *Empyema* wierde het Indiaanse vygeblad gebruikt, dat dwers doorkorven wierd, en een weinig in een pan op het vuur verwelkt en tusschen de handen gevreven, en op de borst gelegt, is genesen; soo dat de etter door het vleis henen brak, met soo een kracht, dat op eene reis een heele water-pot gevult wierde, trekkende met zulken kracht, of alle d'ingewanden uit het lichaam getrokken wierden. In de opgestopte stonde gebruiken zy dat zelfde blad op d' eigenste wyze bereid, 't welk alle kwade vochten naar buiten toe trekt, en zoo het niet by tijds daar afgehaalt werde, souden sy in kwalijkten vallen, ja de vochten toe 'er dood toe uittrekken.

XIX.

En Al-hoe-wel het gemeene volk dit branden in 't werk stelt, zoo zijnder echter Meesters die niet alleen het branden maar ook het steken met de Naald in't werk stellen, werdende by haar *Farawyts Tensas* genoemt, welkers winkels men kennen kan aan de beelden, op welke de plaatsen, die gebrand moeten werden, geteikend staan, even gelijk men in Holland de Barbierswinkels kend aan de uithangende bekkens. Daar is dan zeer veel gelegen aan de plaats van

de

de brandinge, zoo dat het tot een ſinguliere konſt is geworden.

XX.

Zy branden op de lenden en het heilig been in een *Gonorrhæa*, en ſwakheid der zaad-deelen: maar dat meer te verwonderen is, ik weet in *Hypogaſtrio* een plaats niet verre van de navel, op welke gebrand zijnde, de mannen onvruchtbaar werden, zonder ooit weder vruchtbaar te werden.

XXI.

Sekere vrouw hebbende van jongs aan een knobbeltjen in haar nek gehad, 't welk de Japanſe Medicijns niet geneſen konden, zo liet ſe het een oud wijf zien, die op het midden van de plante der voet de *Moxa* brande, en het geſwel verdween terſtond, zoo dat 'er veel gelegen is in het uitkieſen van de plaatſen. Zulke exempelen geſchieden daar by menigte.

XXII.

De brandinge op het rugge-merg is gevaarlijk, welke zy nooit of zelden branden: als ook niet de binnen-beens deelen, of d'opperſte deelen van den arm, alwaar de zenuwen, peſen en banden weinig vleis hebben: maar wel de buitenſte deelen zoo der beenen als der armen.

Die nu meinen datter soo veel niet aan gelegen is op wat plaatse dat men brand, laat hem eens op de voorseide plaats branden, drie vingeren breed, of een vinger langte onder de navel, recht tegen over de navel op de witte linie, zoo zal hy onvruchtbaar werden: zoo dat de zieken ook veel schaade konnen lyden wanneer men op een verkeerde plaatse brand. Want de Japonesen branden niet in *Hipogastrio* noch in *Epigastrio*, maar aan de zyden, een weinig onder en een weinig boven de navel; de brandinge die een weinig boven de navel geschied herstelt de vervallene appetijd. De spleet die op de kin is gebrand, doet de tand-pijn vergaan.

XXIII.

In een *Tympanites* en *Ascites* als ook in een *Scrotocele*, (die aldaar een land-ziekte is) aldaar branden zy het *Scrotum* en de groote toon van d'eene voet boven op de knokel oft leding, die zeer gevoelig is, voornamelijk tussen de groote toon en die daar na volgt. Het branden op de schouder-bladen, beneemt de oorzaak van een achtergebleven appetijt. Zelfs branden sy in een kolijk, die in Asien zeer veel is. De Portugesen staan in gelegentheid van buik-pijn op een gloeyend yser met haar bloote voeten, tot dat het ziet en daar pyne voelt, waar na terstond verlichtinge komt.

Die

XXIV.

Die noch ongeloovig zijn ontrent de tegenwoordigheid van de winden die daar in beſloten zijn, zal zulx door een experiment van de Bengalers dat moeten gelooven. Welke in deſe wreede buik-pijn de buik ſoo vryven en perſen, dat de winden door den navel met een geruis, en dat men het voelen kan uitgaan, 't welk niet gelukkende, zoo neemen zy een groote pot vol water die ſe *Cojang* noemen, en zetten die op de navel, die dan door de kracht en geweld der winden bewogen werd, en neerſygt dat men het ziet.

XXV.

In deſe kwaal, om dit noch te zeggen, gebruiken onze Soldaten op *Ceilon*, de aſſche van het hout dat op den haart legt, het welke zy met water mengen en opdrinken, waar na zy ſchielijk geholpen werden.

XXVI.

Veele zijnder in Indiën welke op de voeten branden in een *Cholera*, en dat met goed ſucces.

XXVII.

De *Singalenſers* in Indiën hebben voor een manier, wanneer zy op de jacht van een fenynig gediert zijn gebeten, en het fenijn onder de navel

navel is, en men voor de dood vreest, zoo snyden sy een breede wond in de plante der voet; maar indien se gevoelen dat het senijn boven de navel is gekomen, soo snyden zy niet alleen de plante der voet, maar zelfs de kruin van het hoofd, en in de mond limoen-sap gedaan hebbende, zuigen zy aan bei de gaten, waar door de zieken genesen.

XXVIII.

De Japanders nemen ook de groene bladen van de *Artemisia zonder stelen*, welke zy in warm water doen, omroeren en wassen, op dat daar al de vuiligheid en bitterheid af ga; dit water smyten zy weg. Dese gekookte en gezuiverde bladen persen zy uit, het overige stooten zy in een houte mortier, gestooten zijnde, doen se daar half soo veel rijs by met een weinig zuiker, dat zy dan tot een *Pasta* maken, dat se tot koeken formeren, welke de vrouwen voor een nagerichte tegens de opstyginge gebruiken als ook tegens de stonden en andere vrouwe-ziekten.

XXIX.

Noch heb ik een hart-kloppinge gekregen, met een koors die ik oordeele winden te zijn, welke my drie maanden by bleven, doch d'eene tijd beter dan d' andere tijd; dit my tot 'er dood toe by na afmattende, liet ik my op de Japanse wyse mede met *Moxa* branden, ik liet

aan

aan de zyden van de navel aan elke zyde drie groote ſtupaden zetten, en aan beyde ſyden der lenden op twee plaatſen, op elke plaats branden zy twaalf reiſen, waar na ik terſtond lichtenis gevoelde. Des anderen daags maakten ik de ſweertjes nat met zout-water, uit welke een overvloed van etterige ſtoffe kwam; dat twintig dagen geduurde, en heb het geheelt met de *Stipticum Paracelſi.*

XXX.

De Chineſen, welke rouw in de Anatomie zijn, ſijn nochtans zeer nauwkeurig al van eenige eeuwen af in den omloop des bloeds, meerder dan die van *Europa* geweeſt zijn, t' onderzoeken. Tot hare konſt laten zy niet yder een toe. Zy expliceren die door eenige duiſtere vergelykingen, en dat veel op een Mechaniſe wyſe. Want de beweginge des bloeds expliceren zy aan de Leerlingen door water-tuigen (*Hydrotica Machina*) of door eenige verſtaanbare Figuuren die zeer oud zijn. Hare regulen dan verſtaan zijnde, moet men de verſcheidentheid der beweginge kennen. Zy houden hare konſt zeer verborgen, zoo dat men daar nauwlijks achter kan komen.

XXXI.

De Japoneſen en Chineſen hebben driederlei Medicijns: d'eerſte zoort noemt men *Phondo*, die alleen d' innerlyke ziekte door een regte wyſe geneſen. De tweede noemen de Chineſen

sen *Xinkien*, en de Japonesen *Farriwyts Tensas*, welke met *Moxa* branden en met de Naald steken. De derde zoort hieten se *Baksieu Sinkai*, welke de gebreken der oogen genesen. Desezijn by de Japanders *Meesia* gehieten. *Gergua* is in Japan een Chirurgijn gezegt.

XXXII.

Zy meinen door de pols *Miakph* genoemt alle gesteltenisse der ingewanden te konnen gewaar worden, meinende dat alle, of ten minsten de voornaamste slag-aderen na de hand toe gaan: in elke hand observeren sy driederlei polsen, beteikenende 't gestel der ingewanden: elke pols-slag heeft twee ingewanden, zoo dat als men zes verdubbelt, men twaalf heeft. Het observeren van de pols is haar gansche studie, wetende die zelfs door het anatomiseren, alhoe-wel se alle andere dingen in d' ontleedkunde versuimen. Gemeenlijk, doch niet altijd, noemen zy aders en slag-aders zonder onderscheid.

XXXIII.

Dese Meesters dan die zich op het branden uitleggen gebruiken ook een Goude Naald *Xinkieu* in China en *Farritatte* in Japan genoemt, dese Naald werd dikmaals in zeer sware ziekten gebruikt. Dese Meesters hebben, als boven gezegt is, in hare winkels beelden hangen op welke

welke geteikend ſtaat waar zy niet alleen branden maar ook ſteken moeten, met verſcheide koleuren afgeteikent.

XXXIV.

Deſe Naald is lang, ſcherp en rond, hebbende een ſlek-wijs gedrait hegjen. Ze is gemaakt van Goud, zelden uit Zilver, en nooit uit eenig ander metaal. De beſte verkoopt men op het Eiland *Corea* en in *Japan* te *Kio* of *Miaco*, niet om dat 'er juiſt ſoo veel konſt aan gelegen is, maar ik mein dat in de temperinge van het metaal yets gelegen leid.

XXXV.

De Inwoonders van *Arracan* en *Indoſtan* gebruiken by na diergelyke naald. Die van *Japan* gebruiken ſe meeſt in de buik-maag en hoofd-wee, die van winden ontſtaan, als ook in 't begin van een ſuffuſie, die doen ſe om de wind door de openinge te dryven.

XXXVI.

De Naald werd dan in het beledigde deel geſtoken, of door een *enkele ſteek*, of *door draayen*, dat met de duim en voorſte vinger geſchied, of het werd met een hamertjen daar zagjes in geſlagen. Dit hamertjen beſtaat uit yvoor, ebben hout, of yets anders dat hard is; des zelfs ronte is aan beide zyden glad of met gaatjes,

die

die op het oppervlak ingemaakt zijn, op dat het hoofd van de Naald daar in passe: de steel van het hamertjen is uitgeholt om de Naald daar in te konnen bewaren, 't welk met een syden lind omwonden werd, of anders met een ring werd toegesloten.

XXXVII.

Na dat nu de wind in het deel diep besloten is, steken sy die Naald ook diep. De zenuw-deelen werden ook soo diep niet gesteken als de vleesige. De Naald werd gemeenlijk sagjes ontrent een vinger breete ingesteken. Maar op het hooft somtijds tot het *Cranium* toe. In eenige moeder-kwalen werd zelfs de *Uterus* gesteken, voornamelijk als het kind zich niet wel keert.

XXXVIII.

De Naald werd dan in het beledigde deel soo lange gehouden tot men dertig reisen heeft uit en ingeademt, indien het de zieke kan verdragen; soo niet werd se terstond weder uitgetrokken, en de stekinge werd tot drie, vier en somtijds tot vijf of zes malen, soo het de zieke kan verdragen en de ziekte hardnekkig zy, herhaalt.

XXXIX.

Als men met de Naald steekt moet de zieke nugteren zijn. Indien de ziekte swaar is, steekt

ſteekt men dieper. Men ſteekt veel dieper in die gene welke middelbare jaren hebben als die jonger zijn, en de oude ook dieper als jongelingen. Vette en veisachtige ſteekt men dieper als tengere. Het ſteken met de Naald dient voornamelijk tot de ziekten des hoofds en des onderbuiks. Het hoofd werd geſtoken in hoofd-pijn, ſlaap-zucht, vallende-ziekte, oog-ontſtekinge, en andere ſwakheden, die uit kwade winden voortſpruiten. Den onderbuik ſteekt men in de kolijk-pijn, roo-loop, onluſt tot eten, moer-kwalen, ontſteltheid des lichaams door veel wijns te drinken, pijn der gewrichten en des buiks.

XL

De *lijf-moeder* van een ſwangere ſteekt men, wanneer het kind voor de behoorlyke tijd zich al te veel beweegt, waar door de moeder te groten pyne en gevaar des levens leed. Men ſteekt ook zelfs het kind met een lange en ſcherpe Naald, op dat het door de ſtekinge verſchrikt zijnde, van de overgroote en gevaarlyke bewegínge ophoude.

XLI.

Het ſteken met de Naald geſchied dan in 't generaal in de volgende kwalen, in hooft-pijn, draayinge des hoofd, zeere oogen, beginnende ſtar in de oogen, geraaktheid, hands-trek-

kinge, allerlei voor en achterwaars trekkingen en spanningen, trekkingen der zenuwen, vallende ziekte, verkoudheid en vloeying, allerlei koorsen, milt-zucht, wormen in de darmen en pyne die daar uit ontstaat, gemeene buik-loop en roo-loop, het bort, voornamelijk de kolijk, en andere darm-ziekten uit winden ontstaande, van zelfs vermoeydheden uit winden, of spanningen der ballen, Ferecijn, en de zaad-loop.

XLII.

In de opgetelde affecten is dat alleen met de Naald te steken, uit welke de ziekte zijn oorsprong neemt. Die swak zijn steekt men in de buik, maar die sterk zijn in de rug of de lenden. Als men de pols nauwelijks of zeer beswaart kan voelen, steekt men de armen neffens de aders.

XLIII.

Zeker Soldaat der Japonesen uit een kagchel komende alwaar hy vry heet was geworden, dronk koud water om zijn dorst te lessen: waar na zijn maag, zonder eenig zyde wee, een groote pyne kreeg, waer na hy eenige dagen braakte, hier toe gebruikten hy warme Japanse wijn met gember gemengt, maar hy wierd se echter niet kwijt, en liet zich met de Naald steken om de opgesloten wind daar uit te halen, 't welk hy in mijn tegenwoordigheid aldus dee; hy

lei

lei dan op zijn rug, en ſtak met de Naald boven de *Pylorus* op vier verſcheide plaatſen (houdende de punt van de Naald met zijn vier voorſte vingeren zeer omzichtig) deſe Naald dreef hy daar met het hamertjen in, hiel den adem in; als die nu een duim breet ontrent was ingedrongen, draayde hy het hegt eens om, de doorboorde plaats hiel hy met zijn vingers toe, en de Naald uittrekkende, volgde daar geen bloed, en men kon naauwlijks zien dat 'er een ſteek geweeſt was: deſe wierd dan ſoo van zijn kwaal verloſt.

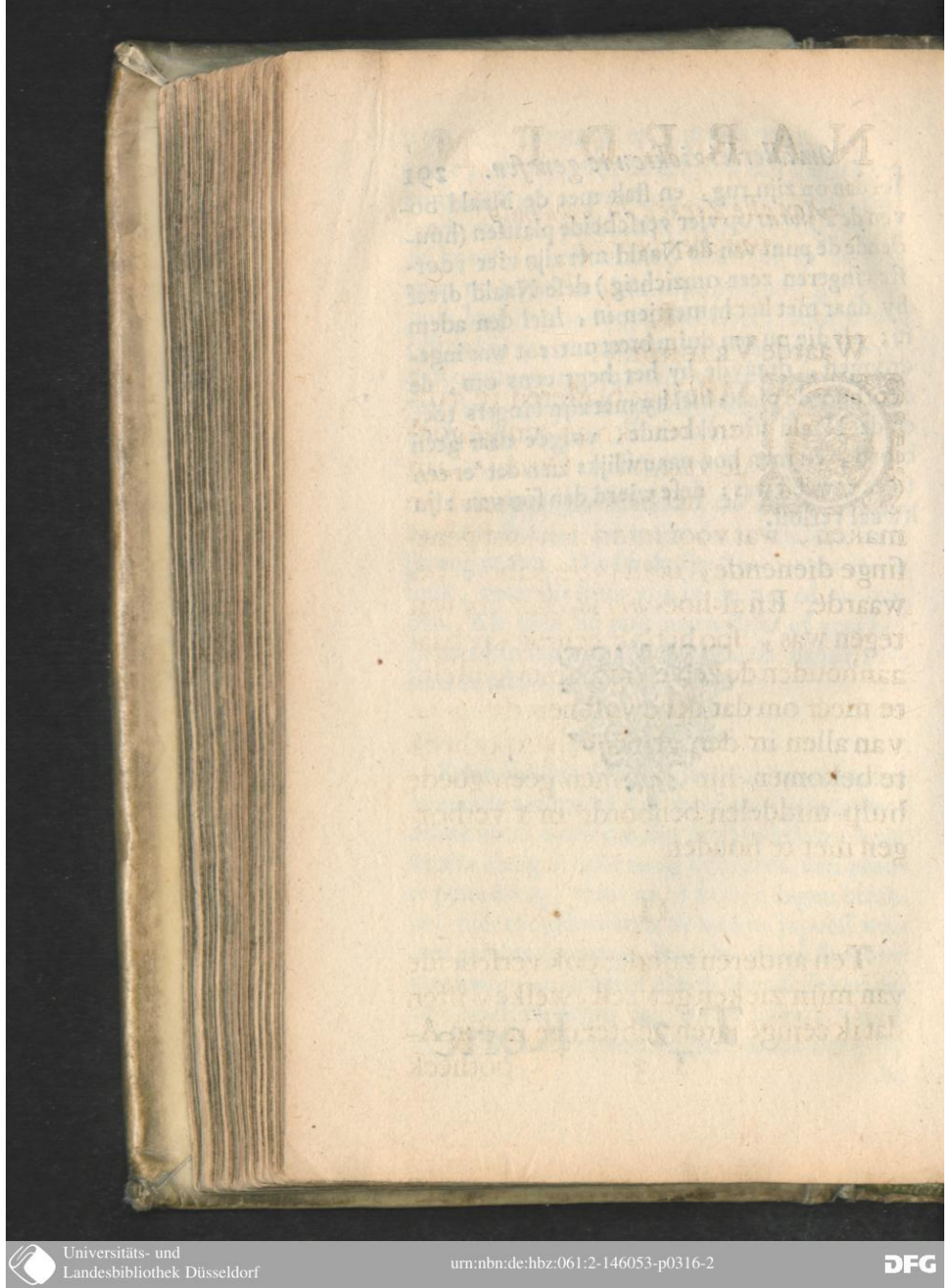

NAREDEN

Aan alle Zieken die mijn hulp van doen hebben.

I.

Waarde VRIENDEN,

OM de lege bladeren te vullen, ben ik van eenige goede vrienden verzocht, aan de liefhebbers bekend te maken, wat voor middelen, tot geneſinge dienende, ik in mijn kabinet bewaarde. En al-hoe-wel ik daar vry wat tegen was, ſoo heb ik echter op haar aanhouden de zelve op papier geſtelt: te meer om dat ik bewuſt ben dat geen van allen in den gemeenen Apotheek te bekomen ſijn, en men geen goede hulp-middelen behoorde in 't verborgen niet te houden.

II.

Ten anderen zijnder ook verſcheide van mijn zieken geweeſt, welke wiſten dat ik eenige jaren achter een in den A-

potheek geleert had, van my expres Medicamenten begeerden, die ik, tegen haar dank na den Apotheek gesonden heb, seggende, dat ik niet en had dan rare Medicamenten, die ik alleen gebruik, wanneer ik my met den Apotheek niet behelpen kan, of in eenige uiterste nood.

III.

Is 't nu dat sommige souden begeren dat ik die publiceer, waar het van noden dat de ganssche *Pharmacopœa* oft ordinare *Dispensatorium* verandert wierd, en dat een yder daar in publiceerde, 't geen hy ordinaris voor syn geheimen houd, want ik ben niet meer verbonden het myne te seggen als een ander het zyne: en al is 't dat ik veel geschreven heb, en openhertig menigte dingen verklaart, soo ben ik echter wel so voorsichtig, dat ik noch veel rare verborgentheden voor my houde, niet seggende alles wat ik zou konnen voorbrengen gelijk sommige dat plegen te mei-

meinen, want die naderhand Instituti genoten, hebben in tegendeel gesien, dat ik maar als een vonkjen in mijn schriften heb laten schitteren, bewarende het overige voor my en die mijn Institutie van nooden hebben, en dat cordiaal betalen willen. 't Heeft my ettelyke duisenden en veel tijds gekost, en heb mijn grootste vermogen gehangen aan alle geheime en verborge *Arcana* in onse konst, sou ik dan alles soo publiceren? geensins: ik heb reden om sulx alleen voor mijn geheim te houden.

IV.

Daarom moet ook niemand kwalijk nemen dat ik yets voor my bewaar, en eenige rariteiten voor de zieken over heb, die het of betalen konnen, of om haar armoede voor niet genesen werden, want dat brengt de liefde mede.

V.

Vorders op dat een yder weten mag wat voor Medicamenten ik in mijn ka-

binet hebbe, soo noodig ik voor eerst alle zieken en kranken, kreupele en blinde, en alle die door eenig middel geneesbaar zijn, om myne Medicamenten te gebruiken, om daar zekerlijk door genesen te werden, met conditie van my volkomelijk na de mate der genees-kunde te gehoorsamen, of anders is't best gelaten.

VI.

Het eerste Medicament dat ik dan voorstelle is een *Tinctura antipodagrica*, sijnde bekwaam om het Podagra voor te komen, en in den overval te doen verdwynen: men gebruikt daar van een once of twee seffens, zonder by menginge.

VII.

Het tweede, is een *Spiritus anodinus antipodagricus*, om de pyne te doen weg gaan. Maar om de Lyders te waarschouwen, zal de selve in't begin vry wat pyne verwekken, maar daar na allenxkens doen verdwynen. Dese is geensins toe-

toebereid met eenige *Opium* oft ander verdoovend middel, als sommige de gewoonte hebben: dit werd daar over gestreken met een penceel.

VIII.

Het derde is een *Pærel-poeder* of *Præparatio Margaritarum*, hebbende de krachten van het eerste Medicament. Hier van gebruikt men alle ogtent twintig asen in wat Theè-water ofte Spaanse wijn: het is mede goed voor de scheurbuik, jicht, koorsen, zuurigheid in de maag, alle verstoppingen, kinder-pokjes, stuipen, de roo-loop, doet wel wateren, en diergelyke krachten meer.

IX.

Het vierde middel is een *Koors-poeder*, oft *Pulvis Anodynus*, waar van men dagelijks gebruikt. Elke reis als de koorse komt tegens het aankomen, en voorts op de vrye dagen des avonds als men slapen gaat. Dit is geen *Kina kina*, ge-

lijk sommige wel meinen souden, maar een heel andere bereidinge. Men geeft daar van te gelijk een scruipel als de koors aankomt met een half scruipel saffraan, en op de vrye dagen met een stuiver saffraan in wat Jenever-brandewijn.

X.

Ten vijfden maak ik een *Tinctura antifebrilis* om tegens de aankomst van de koors te gebruiken: als ook op de goede dagen, 't welk eenige dagen achter een gebruikt zijnde, niet alleen gemene koorsen, maar selfs de derdendaagse koorsen verdrijft, hebbende my noit gemist, ten sy de sieken my niet gehoorsaam waren, of een gek vooroordeel hebben om geen Medicamenten te willen gebruiken.

XI.

Ten seseden, heb ik een *Tinctura Cærulea*, waar van men weinige droppelen in wijn doet, en tegens de koors der kinderen, wormen, harde buiken, eur-

ſcheurbuik en diergelyke gebruikt. Uiterlijk is het mede goed tegens de ontſtekinge der oogen.

XII.

Ten ſevenden, heb ik een *Spiritus antiſcorbuticus* oft *Water tegens de ſcheurbuik*, welkers gelyke noch in Engeland (van welke men ſeer roemt) noch in ganſch Holland noit gemaakt is. 't Is yets dat ik alleen weet, en door de reuk en ſmaak van niemand kan bekend werden: is niet onaangenaam te gebruiken, want des ogtens kan men het voor een ſoopjen (met Brandewijn gemengt) ſchenken.

XIII.

Ten achſten, heb ik een *Spiritus Volatilis*, die meer als gemeen is om alle ziekten voor te komen: die men droppelwijs in wijn gebruikt.

XIV.

Ten negenden, heb ik een *Spiritus antihydropicus*, om van langſamerhand de geel-

geelsucht en de watersucht te genesen: als ook de opgestopte stonden te doen vervoorderen en alle maagden haar gesonde koleur te geven.

XV.

Ten tienden, heb ik een *Spiritus Penetrans* om alle doode vruchten met 'er haast af te dryven, en de vrouwen haast te doen verlossen, 't welk men met wijn inneemt.

XVI.

Ten elfden, is 'er een middel tegens de opstygingen, waar van men een lepel vol gebruikt.

XVII.

Ten twaalfden: heb ik een deftig maag-middel, *Tinctura Vitæ* gehieten, dat deftig is om ymand aan het eten te helpen: waar van men twintig droppelen des ogtens in wat wijn in neemt, sonder yets anders daar op te gebruiken, soo men hier van een once gebruikt

bruikt heeft, sal men niet alleen grooten honger hebben, maar zich gans en gaar gesond en fris bevinden. 't Is bekwaam om veele siekten te voorkomen voornamelijk tegens de scheurbuik.

XVIII.

Dit dan sijn soo de voornaamste Medicamenten die ik geef, die nu begeerig sijn te weten waar ik woon om dese middelen te hebben, die laten maar vragen aan *Johan ten Hoorn* Boekverkooper over het oude Heeren Logement tot Amsterdam, die sal daar van altijd bericht doen.

Dit is dan het geene wy U Ed. te seggen hadden, niet twijfelende of sult daar voordeel mede konnen doen, en, die het niet van noden heeft is daar best aan. *Vaart wel.*

U L. *Gedienstige Dienaar*

S. Blankaart.
P. en M. Doct.

Korte inhond der saken in 't

TRACTAAT

Van het

PODAGRA, Jicht, Melk, Moxa &c.

Begrepen.

I. HOOFT-STUK.

HOe het *Padagra* ongeneeslijk pleeg gezegt te werden *pag.* 1. Comedie van *Lucianus* over het *Podagra.* zeker middel van het *Podagra* 2. des zelfs verscheide benamingen 2, 3. of de besnedene met het voeteuvel gequollen werden. jonge kinderen hebben dese ziekte weinig. exempel. 4, 5. de Chinesen weten van dese ziekte niet. is by ouds bekend geweest. dese ziekte verstrekt tot eer. 6.

II. HOOFT-STUK.

DEfinitie van *Riverius* onderzocht. dese ziekte is geen pyne. 7. noch geen invloed maar een verstoppinge. onderzoek van Fernelii definitie, als mede die van *Guido.* 8. bepalinge van *Hippocrates*, *Galenus* en P. *Æginet*a door een *Phlegmone*; de vochten sijn in het beledigde deel aan het

het broeyen. *Laurentii* bepalinge. de pynelijkheid is in de ziel. 9. wat swakheid van het beledigde deel is. definitie des Autheurs, onderſoek daar over. de gezondheid hangt af van een behoorlyke omloop des bloeds. Het geſwel is een verſtoptheid. 10. Deſe kwaal is meeſt in de gewrichten, in deelen daar de meeſte convulſien konnen komen. Ze voelen de pyne niet altijd op eene plaats. Roodheid des geſwels. 11. Eenige verſcheidentheden. Kalkachtigheden tuſſchen de gewrichten, die zeer van malkanderen verſcheelt. Klein koorsjen met koude en grillinge. 12. Geduurige dorſt. Weinig appetijt. Klaare pis in 't aankomen. Zomtijds dik en geelachtig. Sneldere pols. 13.

III. HOOFT-STUK.

WAt deelen en wat plaatſen in deſe ziekte beledigt werden. Uit de pijn blijkt dat het de beenen niet en zijn, bewijs. 14. Het been-vleis is mede het eygen beledigde deel niet. Reden waarom: lijd alleen door gemeenſchap. Het zijn ook de ligamenten niet. 15. En veel minder de kraakbeenen. Ten ſijn ook de ſpieren niet. 't Geſwel in het *Podagra* komt ſelden tot etter. 16. Opinie des Autheurs, dat het de peſen ſijn. Reden. De peſen beſtaan uit zenuw-draden. Hoe de andere deelen mede beledigt werden. Tegenwerpingen. 17. Waarom zy ſoo ſtram bewegen. Waarom deſe kwaal meeſt aan handen en voeten komt. 18. Beſluit dat de peſen het inmediatelyke ſubject deſer ziekte zijn. 19.

IV. HOOFT-

IV. HOOFT-STUK.

DE naaste oorsaak dier kwaal werd opgehaalt. Opinie der ouden; is geen vloeyinge. Klaarheid van den omloop des bloeds. 20. Confuisheid der ouden en klaarheid der nieuwe. De stoffe vloeid niet uit het hoofd. Het vocht in de zenuwen is de naaste oorsaak. 21. 22. Voorbooden van 't *Podagra*. Blyken dat het zenuw-vocht beledigt is. 't Gevoelen van *Sylvius* wederleid. 22. Objectie. De klier-sappen zijn niet beledigt. 23. De vochten in het *Podagra* vergorende, lyden ook de klier-sappen. De gal kan niet beschuldigt werden. De gal is noit te veel. Meininge van *Willis*. 24. Wederlegging van *Willis* door verscheide reden. 25. De regte oorsaak is een verstoppinge der zenuw-vochten. Waar de gesondheid van af hangt, en hoe de ziekten geboren werden: hoe wy sterven. Alle ziekten der sappen zijn verstoppingen. Waarom de ziekte in het zenuw-vocht geplaats werd. 26. Hoe dat verdikte vocht in de einden der leden komt. 27. Waarom dese geswellen noit veretteren. 28.

V. HOOFT-STUK.

SChadelijkheid van de rinsche wijn in het *Podagra*. Waarom ryke luiden dese siekte meer hebben als arme. Welk de beste wynen sijn. De zuure sijn de slegste. Reden waarom. 29. Schade van het suur. Uit gesond bloed haalt men weinig zuur. De deelen van de dieren sijn vol vlug zout. Het *Alcali* is vol gaatjes, het suur sijn scherpe punten. 30. Hoe het suur de vochten doet verdikken. 31. 32. Waarom de verstoppinge in de

peſen en niet in de klieren &c. geſchied. 32. Reden. Waarom ſommige die noit wijn drinken deſe ſiekte krygen. Reden. Hoe ſe overerft. 33. 34. Hoe ſuur bier de oorſaak kan ſijn: hoe de ſuuren verſcheelen. 34. Nut van't werken en oeffenen. Exempel wat kwaad de *Spiritus Sulphuris* in de Jicht en Flerecijn doet. 35. De koude kan ook het *Podagra* voortbrengen. Waarom zy in de Herfſt komen. De Lente is mede oorzaak 36. *Venus* is zeer kwaad. Reden. 37.

VI. HOOFT-STUK.

VAn de toevallen in het Flerecijn. Geſwel. Werd niet uit bloed geboren. 38. Reden. *Fernelii* dwalinge. 't geſwel komt ook uit geen ſlijm. Oorſaak der lammigheid. 39. De oorſaak van *Willis* wederleid. Komt uit geen effervescentie. 40. Hoe het geſwel geboren werd. Hoe het verſtoppende vocht een ſwellinge maakt. 41. Vergelykinge. Hoe het verſtoppende vocht broeyd. 42. Waar uit het beſtaat. De broeyinge geſchied door de ſubtyle materie; hoe de veſels uitſetten. 43. Hoe ſommige geſwellen traag en andere ras verdwynen: hoe de pijn gemaakt werd. 44. De roodigheid van het geſwel hoe dat geboren werd. 45. Hoe de knobbels en kalkachtigheden tuſſen de gewrichten gemaakt werden. 46, 47. Diſtillarie van de kalk der Podagriſten. Hoe een koorsjen ontſtaat; komt uit een vertraagt bloed dat begint te broeyen. 48. By de koors komt dorſt. Reden daar van. Den appetijt is ſeer vermindert. 49.

VII. HOOFT-STUK.

VAn de uitkomſt deſer ziekten oft voorſeggінge: hoe die geſchied. Is zelden gevaarlijk, maar

maar duurt lang. Reden dat se niet gevaarlijkis. 50. Kalk tusschen de gewrichten sijnde, is niet wel te genesen. Hoe verder ingewikkelt hoe minder herstelling. De overgeërfde houd men voor ongeneeslijk. 51. Reden. Geneeslijkheid. Waarom se niet wel genesen werden. Die uit warme landen in koude landen komen krygen somtijds dit euvel. 52. Wat toevallen somtijds na de genesinge komen. De Podagristen sijn minder andere ziekten onderworpen. Reden. 53. Zy leven ook langer. Lente en Herfst sijn schadelijk. Klare en waterige pis is een voorbode. Reden. Sommige hebben een gijlachtige en witte pis. 54. Reden. Oude luiden geraken selden van dien euvel. Reden. 55.

VIII. HOOFT-STUK.

VAn de genesinge: is driederlei, voorkomende; om de *Paroxysmus* te genesen, en om geheelelijk uit te roeyen. 56. Hoe men dese ziekte kan voor-komen. Bekwame logt. Koude logt is schadelijk. Men moet zich in een warme logt geven. Regen en wind is schadelijk. De voeten en handen moeten wel versorgt werden. 57. Koude vloeren sijn schadelijk; een houte vloer is beter. Men moet zich des nachts wel dekken. Men moet zich wachten van alle zuur. Al het geene een *Sal volatile* heeft is best gebruikt. Vleis is best. Welk de beste visch is. De beste moes-kruiden. Reden waarom men die gebruikt. 58. Schadelijkheid van het tafel-sout. Reden. Melk is het beste voedsel. Men moet zich van rinsche wijn onthouden. Reden. De rijpste wynen sijn de beste. Of ons bloed moet verkoelt werden? Antwoord van neen. 59. Om dat het

bloed verdikt, en ziekten baart. Hoe dat geſchied. Sommige gebruiken rinſche wijn tegens de hitſigheid. Franſe wijn valt het hooft laſtig. 60. Theé is een der beſte dranken. Waarom ik die ſoo veel eſtimeer. 61. Waarom in China geen Podagriſten ſijn. Kracht van de Koffeé. Wat deugt het warme water doet. Welk de beſte bieren ſijn. Ongeſondheid der witte bieren. 62. Ongeſondheid van ſuur bier en wei. Oeffeninge des lichaams moet matig ſijn. 63. Door de oeffeninge werd het bloed voortgeperſt. Wat te veel en te weinig beweginge uitwerkt. De gemoeds driften moeten gematigd ſijn. 64. Weinig ſlapen is kwaad. Gebruik van de ſlaap. 't Venus werk moet maar ſlapjes voort gaan. 65. Des ſelfs ſchadelijkheid. Hoe men nooit in het *Podagra* ſal komen te vervallen. 66. Lof der matigheid. Hoe het ſuur ten onder gebracht werd door vlugge deelen. 67. Vlugge middelen. Hoe ſe werken. Onnut van het ader-laten, en hoe het de *Paroxyſmus* voorkomt. 68. Vlugge dingen ſijn de beſte. Decoctien van *Salſa* en *China*. Kookſels van de *Radices Bardanæ*. 69. hebben veel *Alcali* by haar. waſſen van de voeten. Nut van de ſcheurbuiks-middelen. 70. Lof van de *Trifolium aquaticum*. Experiment. 71. Slymige middelen ſijn ſchadelijk. Likken van een hond. 72.

IX. HOOFT-STUK.

OM de toevallen weg te nemen. Hoe de pijn weg genomen werd. *Saturantia*. 73. Viſicatorien hoe ſe werken. 74. *Cataplaſmata* oft pappen. 75. Pleiſters. 76, 77, 78, 79, 80. Pleiſter voor de Vliegende ſicht. *Thoruntii Unguentum Acopum*. 81, 82. Pijnſtillende dingen. 83, 84

Likken

In dit TRACTAAT *begrepen.*

Likken van honden. Lavamenten. 85. Reden van pyne door een lavament gemaakt. Affiedsel van tabak. 86. Innerlyke pijn-ſtillende dingen. Sweet-middelen. 87. Sagte purgatie. 88. *Diuretica.* 89. Middelen om de *Tophi* of kalkachtigheden te verdwynen. Exempel. 90. Eenige middelen die de Koning van Polen gebruikt heeft. 91, 92, 93, 94. Het Turkſch middel tegens het *Podagra*, *Kna* genoemt. 94. *Sigillum Mariæ* een goed middel. Exempel uit Bartholijn 95.

X. HOOFT-STUK.

WYze om het *Podagra* zeker te konnen geneſen. Sweeten gelijk men in de Pokken doet. 96. Kracht van de *Salſa* en *China*. Het kwylen door quikſilver is hoog-nodig. Des ſelfs kracht. Het inbranden door verſcheide middelen. 97. Wat *Moxa* is. Op wat wyze het branden helpt. Wat 'er vereiſt werd om geneſen te konnen werden.

Korte inhoud der Saken, in 't

TRACTAAT

Van de

VLIEGENDE JIGT,

ARTHRITIS VAGA

Gezegt, begrepen.

I. HOOFT-STUK.

BEnamingen: 101. Wat de vliegende Jicht is. 102. Verscheidentheden. Met geswel en vlekken. Sonder geswel en weinig pijn. 103. Derde en vierde soort. 104. Voor af gaande teikenen. Experiment met een worm. 105. Vermagering des lichaams. Vermeerdering der pyne tegens den avond, koorsjen. Gedaante der pis, hardlyvigheid. 106. Teikenen van een geduurig loopende Jicht. By de Jicht zijn teikevan scheurbuik. 107.

II. HOOFT-STUK.

OOrsaken van de Jicht. 't Gevoelen van *Horstius* wederleid. Gesmolte scheurbuikige Tarter. 108. *Petræi* gevoelen van Ihoreuse vochten. 109. Daar is maar een bloed en geen vier. 110. Herstendrogt van de Tartarische vochten. Een ander gevoelen verworpen. 111. De meining van *Sylvius* onderstogt. 112. De opinie van *Willis* wederleid.

leid. 113. 't Gevoelen des Autheurs. 114. Oorſaak van de vliegende Jicht. 115. Oorſaak waarom by ſommige geſwel, en wederom by andere niet en is. 116. Oorſaak der pijn. 117. Uiterlijke oorſaken. Van de logt. 118. Schadelijkheid der koude. Belette uitwaſeming. Deſe ziekte komt meeſt in de Lente en de Herfſt. 119. Waarom geen kalk tuſſen de gewrichten groeit. 120.

III. HOOFT-STUK.

VAn de voorſegginge. 120. Is niet gevaarlijk. Duurt ſomtijds lang, en ſomtijds kort. gevaarlijkheid in de hals. Heupe Jicht geneeſt kwalijk. Die in de Lente komt is eerder dan in de Herfſt te geneſen. 121. Oude en krachteloose ſijn niet wel te helpen. 122.

IV. HOOFT-STUK.

DE geneſinge en wyze om de Jicht voor te komen, is driederlei. 122. *Purgantia* ſijn ſchadelijk veel gebruikt. 123. 124. Purgeer-ſyropen. En de ſyroop van Rhabarber, ſlegte compoſitien. 125. *Syrupus Diacnicu* en *Roſarum Cum ſena* verworpen. Onnut der gemeene Pillen, *Throchiſci*, poeders &c. Schadelijkheid der ſuure koel-dranken. 126. Onnut der purgerende Apoſemaas. *Antiſcorbutica* willen niet gekookt werden. Welk ſagte *Purgantia* ſijn. 127. Eenige purgeer-middelen. 128, 129. *Elixir Purgans.* 130. Door het ſtryken purgeren. 131. Purgerende pap. Purgerende ſpeuitingen in de aders, werd niet voor goed gekeurt. 132. Aderlaten onderſocht. 133, 134, 135, 136, 137. tegen-

werpinge. Hoe men de *Paroxysmus* voorkomt. 138. Oordeel van het Koppen, en het bloed afhalen dat tusſen vel en vleis ſoude ſijn, als ock van de bloed-ſuigers. 139. Onnut der fontenellen en ſetonnen. 140. Vryven met heete doeken *Diuretica*. 141. Welk de beſte pis-middelen ſijn. Theé-water doet wel wateren, ſweeten. 142. Uitwaſeming. Sweet-middelen. 143, 144, 145. Sweeten door Brandewijn *Concentrantia*. Bereidſel van paarlen. 146, 147. Des ſelfs krachten. 148. Wat de warme logt tot de geſondheid doet. 149. Reukwerk. Spijs om de geſondheid t'onderhouden. 150. Schade van het wijndrinken. 151. Lof der Theé. 152. Coffeè Bier 153. Rype wijn is de beſte. Beweginge en ruſte ſijn in middelmaat beſt. 155. Slapen en waken. 156. Van 't Venus-ſpul. Paſſien van toorn. &c. 157.

V. HOOFT-STUK.

VAn de geneſinge in den overval. 158. Die beſtaat in 't wegnemen van de pijn en 't geſwel. Purgeer-middelen konnen hier geen goed doen. Bloed-laten is hier ſchadelijk. 159. Pis-middelen en *Temperantia* ſijn voordeelig. Scheurbuikige middelen ſijn goed. 160. *Elixir Antiſcorbuticum*. 161. Toppen van de maſt-boomen. Theé, Coffeé, Melk. 162. *Martialia* Pulvis Martis dat met een onſmakelijk vocht gemaakt is. *Tinctura Antimonii Tartariſata*. 163. *Millepedes*, *Sal Cantharidum*, *Lumbrici*. 164. *Spiritus* en *Sal volatile Lumbricorum* 165. *Anodyna* en *Narcotica*. 166. Tabak. *Spiritus Lumbricorum* 167, 168. *Sapo niger*. 169, 170. Lammigheid werd met ſijne olien geneſen. 171.

VI. HOOFT-

In dit TRACTAAT *begrepen.*

VI. HOOFT-STUK.

OM de ziekten tot de wortel toe uit te roeyen, goede dieet. 171. Drinken van *Salsa Parilla* kookſels. Sweetingen. 172. quylen. Branden.

BESCHRYVINGE

Van de

M E L K

Door

P. S. à LEWENHEIMB.

HEt *Flerecijn* is kwalijk te verdryven. 177. Hoe de vrouwen daar aan komen. Koppen wat die doen, als ook de brand-yſers. 178. Geneſinge door Melk, is een nieuw middel, en is by de oude ook bekend. 179. Melk is de voedſaamſte ſpijs. *Griſelius* heeft geſchreven om door Melk het *Flerecijn* te geneſen. 180. Verdeilinge van dat Tractaat. 181, 182, 183, 184. Waarnemingen ontrent de Melk. 185, 186. Obſervatie van ymand die door Melk geneſen is. 187. Waarnemingen. 188, 189, 190, 191. Andere experimenten door Melk. 192. 't getuygenis van *Fonſeca* wegens de Melk. 193.

Korte inhoud der Saken,

Alle dieren werden door Melk gevoed. 194. Tegenwerping. 195. De Melk komt niet met het temperament van alle luiden overeen. Dieet van een die seer lange leefde. Waarom hedendaags de Engelse korter leven. 196. De Melk is niet alleen spijs maar ook Medicyne in alle ziekten. Waar in de kracht van de Melk bestaat. 197. Deugt in het *Flerecijn*; Aanmerkinge. 198. Gevaar. 199.

BRIEFSGEWYSE VERHANDELINGE

Van wegen de deugt des

MELKS

Aan de Heer PILET.

Door

S. BLANKAART.

OF 'er buiten de Theé yets beters is. Melk is een heerlijk voedsel. Al wat ons voed verandert in melk. Melk is een gode drank. Valsche vooroordeelen der Melk. 204. Melk overtreft alle drank. Geneest het *Flerecijn*. 205. Hoe de spijs in Melk verandert. Het lichaam werd

werd uit Melk en niet uit bloed gevoed. 200. Bewysen. Etter is een gerunne Melk. 207. Nut der borsten. Is een Goddelijk voedsel. Melk is voor de tandelooze. 208. Melk is de gesondste drank. Kan ook den rasenden honger stillen. Daar sijn Volkeren geweest die sich alleen by Melk hebben onderhouden. Onnut der gemeene dranken. Dronken makende vogten sijn de beste niet, doch de Melk is beter. Melk doet vet werden. 211. Vooroordeelen. Hoe men sijn leven soude konnen verlengen. Hoe de Melk den dorst verslaat. 212. Hoe een evel in de maag werd. Een groot *Alcahest*. 213. Het leven hangt van de Melk af. Waar in het lichamelyke leven bestaat. 214. Het leven bestaat in een geduurigen omloop. Uitwerkingen door de Melk in ons lichaam. 215. De logt ontsteekt ons bloed. 216. Wat in de Melk bestendig is. Hoe de Melk voed. 217. Melk doet dat enkel water niet kan doen. 218. De Melk beweegt de gansche machine. De Japanders hebben een grouwel voor de Melk, als ook sommige der ouden. Waarom de kinderen Israëls na den uittocht uit Ægipten vleis aten en offerden. 219. Hoe het gras in de beesten tot Melk verandert. Distillatie van Melk. 220. Experiment dat de Melk uit *Alcali* bestaat. Melk door vergroot-glasen gezien, bestaat uit ronde bolletjes. 221. Melk is een *Panacæa*. Lof der Melk van de ouden. 222. Gesonde werden van geen Melk ziek. 223. Welke Melk de beste is. 224. Zuur verhindert het Melk-werden in ons lighaam. Uit het zuur ontstaan de meeste ziekten. Moeders die suur eten, hebben krytende kinderen. 225.

II. HOOFT-

II. HOOFT-STUK.

WArme drank is seer voordeelig te gebruiken. Koude drank is schadelijk. Koud drinken maakt het bloed koud. 226. In koorsen is alle verkoelinge kwaad. 227. Theé en Koffeé is goed. Melk moet warm gedronken werden. 228. Experimenten van de Melk. Om niet te vet te werden, moet men wat gekookt water onder de Melk doen. Verscheide bereidingen van de Melk. 229. Bereydinge van Chocolate. Deugden der Melk. Is niet galachtig of te heet. 230. Is voor alle luiden goed. Voor de hersenen. 231. Ten allen uuren mag men Melk drinken. 232.

III. HOOFT-STUK.

OF de Melk galachtig is. Waar om se sommige kwalijk bekoomt. 233. Waarom sommiger mond des ogtens bitter is. 234. Gal is in ons lichaam nut. In gallige die soo genoemt sijn, werden middelen gebruikt om de gal te vermeerderen. 235. Melk verbetert de gal. 236. Of de Melk vuurig is. De Melk is niet vuurig ten zy van ongesonde beesten. 237. Vrage. 238.

IV. HOOFT-STUK.

MElk maakt mannen en vrouwen vruchtbaar. 239. Hoe sulx geschied. 240. Hoe se ontmant werden. 241.

Of

V. HOOFT-STUK.

OF de Melk scheurbuik voortbrengt. 241. Kinderen werden door de Melk niet scheurbuikig. Op wat wyze de Melk kan gesegt werden scheurbuik voort te brengen. De kernnemelk maakt groote scheurbuik. 242. Hoe de verkens door kernemelk vet werden.

VI. HOOFT-STUK.

HOe de Melk in de maag en darmen weykt, en in vele gebreken dienstig is. 243. Wei is soo goed niet als Melk om te voeden. Experiment. 244. Melk vervordert het braken, en doet het zelve stillen. 245. Verdrijft het suur in de maag. Doet slapen, beswaart niet. 246. Goed tegen kolijk en winden. Tegens de hardlyvigheid. 247.

VII. HOOFT-STUK.

NUt der Melk in 't bloed: hoe de selve voed. 247. Des selfs opklimminge, veranderinge door de *Lympha*. Veranderinge in de long. 248. Omloop der Melk met het bloed. Hoe de Melk voed. 249. Is goed in koors, tering &c. Tegenwerpinge. Gelijkheid der Melk met het bloed. Distillatie. 250. 251.

VIII. HOOFT-STUK.

HOe Melk de nieren dienstig is. 521. Verjagt alle nier-kwalen. Is goed tegen de droppel-pis, opgestopte pis &c. 252. Melk maakt geen slijm. maakt een goede gal. 253. Geeft een goede *Lympha*

lympha in de milt. Tegen de milt en lever kwalen is de Melk seer goed. 254. Geneest alle innerlyke kwetsingen. 255.

IX. HOOFT-STUK.

HEt eerste sog der kraam-vrouwen is de kinderen dienstig. 255. Zuivert de kinderen. Wederlegging van *Cardanus*. 256. De minnemoers zijn de kinders schadelijk. Men moet sijn eigen kinders zuigen, soo het mogelijk is. 257. Wat spyze voor de kinderen goed is. 259. Hoe lange de kinderen moeten Melk eten. 260.

X. HOOFT-STUK.

NUt der Melk in't *Podagra*. Is de gesondste spijs en drank. Alle Podagristen sijn daar niet door genesen. 261. Reden. Men moet niet te schielijk aan het Melk-drinken gaan. 262. De verse Melk is de beste. Hoe veel men moet drinken. 263. Welke Melk de beste is. 264. Is best warm gebruikt. Melk bestaat uit vlugge deelen. 265. Hoe lange men de Melk moet gebruiken. Sommige werden daar hardlyvig af, remedie. 266. Men moet niet te schielijk uit het Melk-drinken scheiden. Exempelen die genesen sijn. 267. Op wat wyse de Melk geneest. 268.

Chineese

CHINEESE en JAPANSE

Wyze om door

M O X A

En de

GOUDE NAALD

Te geneſen.

GEvoelen der Chineſen, van 't geene ons lichaam regeert. 273. Algemeen *Menſtruum*. Gebruik van *Artemiſia*. Wat *Moxa* is. Bereiding van *Moxa*. 274. Hoe ſe daar popjes van maken. Op wat wyſe zy branden. 275. Branden niet tot de grond toe af. 276. Wyze der *Hottentotten*. Geneſing der brandinge. 277. Eenige wetten van het branden. Sy branden ook om ſiektens voor te komen. Zijn vyanden van het ader-laten. 279. Gebruik van het Indiaanſe vygeblad in een *Empyema*. 280. Plaatſen daarſe branden. Exempel. 281. Geneſing van de water-ſucht. 282. Verſcheide geneſingen. 283, 284. Hebben driederlei Medicijns. 285, 286. Geneſinge door de Goude Naald. Hoeſe gemaakt is. Hoe ſe in het beledigde deel geſtoken werd. 287. 288.

Errata.

ERRATA.

PAg. 24. lin. 2. en p. 28. l. 6. vergaren, leeſt, vergooren. p. 28. l. 8. keer, leeſt, kaas. p. 58. l. 18. ſtijm, leeſt, ſlijm. p. 82. l. 4. leeſt, *Rosmar*. p. 98. l. 1. leeſt, *Lanugo*. p. 109. l. 10. verſla. leeſt, verbor. p. 111. l. 3. voor *Horſtius*. leeſt, *Petræus*. p. 152. l. 7. leeſt, vergoorde. p. 172. l. 7. voor, op, leeſt, door. p. 243. l. 19. leeſt, waſemen. p. 204. l. 21. goede, leeſt, gode. p. 215. l. 14. tak, leeſt, tong. p. 235. l. 17. nu, leeſt, in.

De overige fouten ſal den beſcheiden Leſer ſelver believen te corrigeren.